TRACTATVS DE IVSTIFICATIONE,

FAVSTI SOCINI SENENSIS.

RACOVIAE,
Typis Sebastiani Sternacii.
ANNO 1616.

30

In hoc opuſculo continentur iſtá.

I. *Iuſtificationis noſtræ per Chriſtum ſynopſes duæ.*
II. *Theſes de Iuſtificatione.*
III. *Notæ in Dialogum N. N. de Iuſtificatione.*
IV. *Fragmenta quædam de eadem Iuſtificatione.*
V. *De Fide & operibus, &c.*
VI. *Theſes de cauſſa & fundamento fidei juſtificantis in ipſo homine, &c.*

Iustificationis nostræ per Christum

SYNOPSIS PRIMA.

DEus pro summa & sola sua bonitate olim decrevit omnibus resipiscentibus, & in posterum, mundanis cupiditatibus valere jussis, sobriè, justè ac piè in præsente sæculo viventibus, omnia peccata condonare, eosque post hanc mortalem vitam ad immortalem a mortuis excitando transferre; si modò ab eo vitæ instituto, ne ipsius quidem mortis terrore, teterrimæ licet ac detestabilissimæ, demoverentur.

Propterea Iesum Christum unigenitum Filium suum, natum è muliere, in mundum misit, nimirum ut hanc ipsius voluntatem mundo patefaceret.

Hinc factum est, ut Christus Iesus non modò tantam Dei bonitatem nobis annunciaverit, ac mirandis infinitis operibus, nunquam antea visis nec auditis, confirmaverit, verùm etiam ejus annunciandæ occasione mortem crucis, ipso Deo mandante, subierit, quâ nulla execrabilior inveniri poterat, quamque innumerabilia eaque ingentia mala & incommoda sunt antegressa.

Neque hoc ad suam nobis voluntatem patefaciendam satis Deo visum fuit, sed præterea voluit, ut in ipsius Iesu persona, rem prorsus sic se habere, quemadmodum is nobis patris sui nomine exposuerat, videremus. Atque hanc ob causam, eum, quem nobis nostræ vitæ exemplar proposuerat, tertio, postquam interfectus fuerat, die a mortuis excitavit, ac postmodum in cælum ad immortalem vitam transtulit.

Verùm neque hoc etiam contentus, ne ullus penitus dubitationi locus relinqueretur, ipsi Iesu tantam in cælo & in terra, tanquam obedientiæ scilicet usque ad mortem crucis insigne præmium, potestatem dedit, ut eos, qui viam, ab ipso cùm verbis tum sui ipsius exemplo præmonstratam, ingressi & persecuti fuerint, in mediis etiam calamitatibus & ipsa morte, perpetuò fovere & confirmare, ac tandem æternâ vitâ donare ipse possit.

Itaque nemo est, qui hæc omnia facta fuisse aut animadverterit, aut crediderit, qui de prædicta divina voluntate ampliùs dubitare potuerit, & ita, abnegata impietate, ad Deum ex IesuChristi præscripto se non converterit, (atque hoc est in Christum, sive in Deum per Christum credere) ac proinde peccatorum suorum veniam ex Dei decreto non sit consecutus.

Cùm igitur mors Christi, & ipsa per se veniam peccatorum nobis a Deo per ipsum Christum oblatam obsignaverit ac confirmaverit, & ad resurrectionem ipsius Christi, tanquam nostræ resurrectionis, quâ delictorum nostrorum venia continetur, certissimum pignus nobis exhibendum, supremamque illam potestatem ipsi dandam necessaria fuerit, meritò scriptum est, Christum mortuum fuisse pro peccatis nostris, nos sanguine suo a peccatis lavisse, sanguinem suum in peccatorum nostrorum remissionem effudisse, seipsum, ut nos ab omni iniquitate redimeret, pro nobis tradidisse, ejus sanguinem, si in luce ambulaverimus, nos ab omni peccato expurgare, ipsum

re, ipsum animam suam, sive seipsum, redemptionis pretium, pro multis, sive pro omnibus dedisse, propitiatorium eum a Deo per fidem in ejus sanguine propositum fuisse, & alia ejusmodi: non quia is Deo morte sua id solverit, quod nos propter scelera nostra ejus justitiæ debebamus, atque ea ratione Deum nobis conciliaverit; aut quia merito tam insignis obedientiæ suæ iram Dei adversum nos placaverit, siquidem neque his rebus quidquam opus erat, neq; eæ ullo modo fieri poterant: sed quia nos, qui a Deo aversi eramus, sui sanguinis fusione ac morte interveniente, ad Deum, qui jam ultro pacem nobis offerebat, & in ipso Christo quàm maximè propitium nobis se ea ratione ostendebat, adduxit, atq; ut illi in posterum confideremus, exque illius præscripto obediremus, effecit. quod & fieri poterat, & solum faciendum restabat: unde nobis reipsa peccatorum venia parta, & stabilis ac perpetua cum Deo nostro reconciliatio consecuta est.

Hinc apparere potest (ut de quibusdam ex prædictis & similibus scripturæ loquendi modis aliquatò apertiùs agamus) pro nobis mortuum esse Christum, non id significare, quod multi fortasse crediderunt, eum scilicet vice seu loco nostrûm mortuũ esse. quemadmodum, pro peccatis nostris Christum mortuum fuisse, non significat vice seu loco peccatorũ nostrorum eum mortem oppetiisse. Id quod etiam abundè ex eo constat, quòd tantùm abest, ut Christus moriēdo vicem nostram obierit, ut nos ad ejus exemplum mori parati esse debeamus, alioquin ejus regni participes non futuri, sicut apertissimè pluribus in locis sacræ litteræ testantur. Vt igitur, pro peccatis nostris mortuum esse Christum, aliud nihil significat, quàm nostrorum peccatorum caussâ eum occisum fuisse, sic, Pro nobis Christum mortuum esse, nihil præterea declarat, quàm illum propter nos violentam mortem subiisse.

Cum autem scriptum invenimus, sanguinem Christi nos expurgare ab omni peccato, non utique intelligendũ est, vim quandam occultam Christi sanguini inesse, ad expurganda peccata nostra, sed eã, quam nos ipsi perspicuè agnoscere possimus. Nam, cùm Christus per fusionem sui sanguinis & non aliã viã, ad supremã illam potestatem pervenerit, apparet ejus sanguine factum esse, ut nos a peccatis expurgemur, id est, a pœna nostris peccatis debita liberemur. Siquidem ea suprema potestate omnes obedientes sibi ab æterna morte vindicare, & beata immortalitate donare potest. Et idcirco ita demum dicitur ejus sanguis nos ab omni peccato expurgare, si in luce ambulaverimus. Christus enim sanguinem suum fundens, id ex Dei patris promisso consecutus est, ut non solùm sibi beatam immortalitatem pepererit, sed etiam omnibus suis. Hi autem sine dubio sunt illi, qui ipsi obediũnt, & in luce ambulant. Præterea animadvertendum est, hæc verba, expurgare, expiare, emundare, atque his similia, sæpissimè in sacris litteris, non rem ipsam, sed rei declarationem, significare. Vide Levit. 12. 7, 8. & cap. 15. v. 15, 30. & cap. 16. v. 30. & quid in his locis annotârit Franciscus Vatablus homo Hebraicæ linguæ peritissimus. Vide insuper totum caput 13, & 14. ejusdem libri, unà cum iis, quæ ibidem idem Vatablus ad verbum Mundandi sæpiùs annotavit. Quocirca rectissimè, atque ex sacræ scripturæ more, scriptum fuisset, sanguinem Christi nos expurgare ab omni

omni peccato, etiamsi Christi sanguis aliud nihil efficeret, quàm declararet nos ab omni peccato expurgatos esse; quod certè efficit. Namq; eo Deus, tanquam sigillo quodam remissionem peccatorũ nobis ultro oblatam obsignavit, & novum atque æternum fœdus nobiscum sanxit. Nimirũ enim sanguine Christi interveniente factũ est, ut simul infinitam Dei charitatem erga nos perspexerimus, simul vitam æternam, quæ vera peccatorũ nostrorum expurgatio est, nobis partam esse agnoverimus.

Iam verò cum legimus, Christum seipsum sive animam suam redemptionis pretium pro nobis dedisse, sciendum est, verbum Redimere, præsertim in sacris litteris, frequentissimè nihil aliud esse, quàm liberare (ut Castellio ubique ferè id verbum reddidit in novo Testamẽto) nullo vero pretio interveniente. Quod cuilibet Bibliorum concordantias (quas vocant) consulenti planissimum fiet: & tamen Redimendi verbum, propriè pretio dato liberare significat; immo, si ipsius verbi vim spectes, emptionem omnino declarat, quæ sine pretio fieri nequit. Quare eâdem usitatissimâ sermonis figurâ, Christus, sive anima ipsius, dicitur redẽptionis nostræ pretium; non quia verum pretium sit, quod cuipiam, Deo præsertim, pro nobis liberandis solutum fuerit, sed quia id datũ est a Christo, & ab ipso Deo, ut nos a peccatis, id est, peccatorũ pœna liberaremur. Hoc est, Christus Dei jussu se ipsum, sive animam suam, impendit atq; insumpsit, ut hac ratione ad immortalitatem perductus, nos quoque eòdem secum traheret atque perduceret.

Mitto autem, quòd & expurgare nostra peccata, & nos a peccatis nostris redimere dicitur Christi sanguis, quia, ut nos a peccando cessemus, efficit. Quod profectò longè aliud est, quàm pœnas nostris peccatis debitas eo persolutas fuisse, nec cum ea re quicquam cõmune habet. De hoc autem Christi sanguinis seu mortis effectu, testimonia habes, 1 Pet. 1. 18, 19. & 2. 24, 25. Heb. 9. 14. Gal. 1. 4. Tit. 2. 14. Eph. 5. 25, 26, 27. & multis aliis in locis.

Quoniam verò, præter ea, quæ suprà commemorata sunt, scriptum est, Christum sese obtulisse pro peccatis nostris, sciẽdum est, hoc per similitudinem legalium sacrificiorum, quæ pro peccatis offerebantur, dictum esse, maximè verò illius anniversarii sacrificii, quo peragẽdo, summus sacerdos in sancta sanctorum ingrediebatur, ut ex ipsa epistola ad Heb. ubi de Christi oblatione expiatoria, ex professo & copiosè agitur, apertè constat. Quemadmodum igitur sacrificiis illis peractis, populus a reatu peccatorum, pro quibus victimæ illæ offerebantur, liberabatur, non quia vis aliqua in ipsis inesset pro peccatis satisfaciendi, sed quia talis, qualem diximus, ex Dei voluntate effectus inde manabat, sic Christi sacro ministerio peracto, nos, qui Christi sumus, id est, qui illi confidimus & obedimus, a reatu omnium peccatorum liberamur: non quia in iis, quæ in ipsius Christi persona facta sunt, vis aliqua insit pro nostris peccatis satisfaciendi, sed quia, cùm Deus decrevisset, si Christus sibi obediens fuisset usque ad mortem crucis, non solùm ipsum beatâ immortalitate donare, sed etiã suos omnes beatos & immortales efficiendi potestatem ei cõcedere; certè cùm Christus eam obedientiam Deo præstiterit, & eam ob caussam prædictam pote-

ſtatem ab eo conſecutus fuerit, apparet, nos a peccatorum noſtrorum reatu liberatos eſſe, neque in judicium venturos, ſed a morte ad vitam tranſiiſſe. Vbi etiam animadvertendum eſt, quòd ſicut oblatio antiqui illius anniverſarii ſacrificii non tunc perficiebatur, cum victima jugulabatur, ſed cum jam jugulatæ ſanguis in ſancta ſanctorum a Pontifice inferebatur, (Scriptum eſt enim in epiſt. ad Heb. 9.7. Pontificem ſanguinem iſtum pro ſe & pro ignorantiis populi obtuliſſe) ſic Chriſti oblatio non tunc perfecta eſt, cum ipſe mactatus & crucifixus fuit, ſed cum, poſtquā crucifixus fuerat, ſe ipſum in cælum intulit. Cælum enim, in hac ſimilitudine univerſa, ſanctis ſanctorum reſpondere ex eadē epiſt. ad Heb. valde perſpicuum eſt. Quare Chriſti oblationis in divinis litteris mentio nullam pro peccatis ſatisfactionem declarare poteſt, quæ ex ejus morte manaverit, neque ea ratione peccata noſtra Chriſti oblatio expiare dicenda eſt: ſed Chriſti beatam immortalitatem, & mirificam illam poteſtatem, cum illum ſe obtuliſſe ajunt, ſignificare volunt ſacræ litteræ, quā verè noſtra peccata expiantur, id eſt, nos ab omnibus malis, quæ propter peccata Deus hominibus immittit, & ab ipſa æterna morte aſſerimur & vindicamur, & ſimul, quemadmodum ad tantum beneficium conſequendum neceſſe eſt, à peccando deſiſtimus atque ceſſamus. Cum enim animadvertimus, Chriſtum per ſui ſanguinis fuſionem ad immortalitatem & ſupremā illam ſuos beatos efficiendi poteſtatem perveniſſe, eaq; in re, quantopere nos Deus dilexerit, intelligimus, ut Chriſti efficiamur (quod non niſi vitæ ſanctimoniā, ipſiuſque Chriſti imitatione fit) omnino curamus, parati & ipſum ſanguinem fundere potiùs, quàm Deo non obedire, & in peccatis ampliùs manere.

Altera ſynopſis juſtificationis noſtræ coram Deo.

In explicando articulo de Iuſtificatione, primùm ſimpliciter, quid ſit juſtificatio iſta, quàm breviſſimè docendum arbitror. Deinde, qua ratione ea nobis contingat, paucis exponendum. Poſtremò, quænam ſint ejus effecta atque adjuncta, dicendum.

Iuſtificatio noſtra coram Deo, ut uno verbo dicam, nihil aliud eſt, quàm a Deo pro juſtis haberi. Cætera, quæ hîc adduntur, vel ad rationem, quā illa nobis contingit, vel ad ejus effecta pertinent. Ratio igitur, quā nobis illa contingit, aut Deum, aut nos reſpicit. Quod ad Deum attinet, nihil Deum movet ad nos pro juſtis habendis, nihilvè, ut tantum bonum conſequamur, in Deo eſſe neceſſe eſt, præter gratuitam voluntatē, ſpontaneumque decretum, in quo nihil niſi ſeipſum, ſuamq; bonitatem Deus reſpicit: & quia juſti ab ipſo haberi non poſſumus, quin a reatu peccatorū noſtrorum coram ipſo abſolvamur, nulla alia ratione, quod ad ipſum decretum Dei attinet, abſolutionem iſtam conſequimur, niſi quòd Deus ſua ſponte, & planè gratuitò, nobis peccata remittit. Quod verò ad nos pertinet, non aliter reipſa juſti coram Deo habemur, & delictorum noſtrorum veniam ab ipſo conſequimur, quàm ſi in Ieſum Chriſtum credamus: hoc autem, ut mox dicemus, per ipſum Ieſum Chriſtum in nobis fit. Sua ſponte igitur quidem, & planè gratuitò nos Deus pro juſtis habet, nobiſque peccata

remittit; sed tum demum, si in Iesum Christum credamus. Credere autem in Iesum Christum, nihil aliud est, quàm Iesu Christo confidere, & idcirco ex ejus præscripto, vitam instituere. Id autem ut faciamus, & Christo obediamus, multa efficiunt, quæ in ipso Christo animadvertere licet.

Primum, quòd dum hic inter mortales ageret, doctrinamq; suam mundo exponeret atque inculcaret, mira, nec prius audita opera fecit, quibus abunde eam confirmavit.

Deinde, quia suum ipsius sanguinem, eam annunciando, fudit, & teterrimam potiùs, omniumque maximè detestabilem mortem subire voluit, quàm ab ea promulganda desistere.

Tum verò maximè, quia ex tam dira atq; execrabili morte, brevi in vitam revocatus, atque restitutus est. Quod sanè, satis superque esse debet, ad fidem de veritate doctrinæ ipsius omnibus faciendam.

Huic tamen rei id adhuc præstat, quòd cùm ipse Christus genus illud vitæ exactissimè servaverit, quod aliis præscripsit, ex mortuis non simpliciter tantùm resurgendo, ut non ampliùs moriatur, sed in cælis beatus in æternum vivat, spem certissimam nobis fecit, futurum, ut si ejus vestigia secuti fuerimus, nos quoque ex mortuis ita resurgamus, ut beati in cælis in æternum vivamus, quemadmodum is sibi obedientibus constantissimè pollicitus est.

Huc postremò accedit, quòd ipsemet nos ex mortuis suscitaturus est, & vitâ æternâ donaturus, quòdque interim omnem potestatem in cælo & in terra est adeptus, quâ suos fovere iisque auxiliari perpetuò possit, & ab omnibus malis, auctoritate atque potentia sua defendere ac liberare. Quoniam verò inter hæc omnia, quæ recensuimus, nullum est ipsius Iesu Christi opus magis ejus proprium, magisvé arduũ ac commendatione dignum, quàm voluntaria mors, & per summum dedecus summosque cruciatus, sui sanguinis fusio, ex qua factũ est, ut & resurrectionem, & beatam æternamque vitam, & supremã illam potestatem fuerit adeptus; idcirco jure optimo, ex iis omnibus, quæ in Christo conspecta, nos ad ei fidendum impulerunt, & ita, ut supra dictum est, justos nos coram Deo reddiderunt, Christi mors & sanguis potissimùm commemoratur, iisque peccatorum nostrorum expiatio tribuitur, & per ea nobis peccatorum remissio contigisse dicitur. Nam etsi Deus ad nos coram se justos habendos, nobisque omnium delictorum veniam concedẽdam, his minimè opus habeat: nos tamen ad tantum bonum consequendum opus habebamus, siquidem sine his Iesu Christo numquam obedivissemus. sine obedientia autem illa, neminem id consequi posse, constitutum erat. Restat, ut de justificationis hujus nostræ effectis atque adjunctis agamus. Ea autem ut præstantissima sunt, sic etiam per se satis nota esse videntur. Indubitatum enim est, cùm nihil aliud sit, quod nos Dei inimicos constituat, præter peccatum, peccato amoto, Dei amicos nos esse. Duplici autem ratione amovetur peccatum. Vel quia non imputatur, & perinde habetur acsi numquam fuisset; vel quia peccatum ipsum revera aufertur, nec ampliùs peccatur. Vtraq; hæc amovendi peccati ratio, in justificatione coram Deo nostra, conspicitur. Nam & ejus vi peccata nostra nobis minimè imputantur, & perinde censetur, quasi

quasi numquam peccaverimus; imò ipsum justificare, ut dictum fuit, nihil aliud est, quàm pro justo habere, itemque peccata remittere, ac condonare; & præterea, cùm nemo coram Deo justificetur, nisi Christo obediat, & sic a peccando desistat, certū est, ubi justificatio ista fuerit, ibi quoque jam peccatum ipsum revera ablatum fuisse, eumque cui ea contingat, non amplius peccare. Quod tamen non ita intelligendum est, quasi nullum prorsus, ne levissimum quidem peccatum admittat; sed non ampliùs illi ulla ex parte peccatum dominari, neque eum ullius peccati habitum (ut loquuntur) habere; adeò ut (verbi gratia) nec scortator, nec ebriosus, nec avarus, nec conviciator, nec injustus dici possit, nec, breviter, aliquid eorum facere, quæ qui faciunt, certum est, eos regnum Dei non possessuros. Vt autem cavendum est, ne, ut hodie plerique faciunt, vitæ sanctitatem atque innocentiam effectum justificationis nostræ coram Deo esse dicamus, sic diligenter cavere debemus, ne ipsam vitæ sanctitatem atque innocentiam, justificationem nostram coram Deo esse credamus, nevé illam, nostræ coram Deo justificationis, caussam efficiētem aut impulsivam esse affirmemus; sed tantummodo caussam, sine qua eam justificationem nobis non contingere, decrevit Deus. Ex hac præterea justificatione illud consequitur, quòd, cùm peccati stipendium mors sit, peccato in eo, qui justificatus coram Deo est, ablato, is morti ampliùs non est planè obnoxius, & ob eam caussam, etiamsi moriatur, non tamen a morte eum perpetuò detineri necesse est. Hunc autem justificationis nostræ coram Deo necessarium effectum, ita pro sua bonitate auxit, ut ita dicā, ac locupletavit Deus, ut non modò coram se justificatos, a necessitate moriendi, sive in morte perpetuò remanendi exemerit, verùm etiam omnino vitā æternā eos donare aliquando decreverit, &, si mortui fuerint, eos in vitam nunquam finiendam revocare; quemadmodum per Iesum Christum se facturū apertissimè contestatus est, atque omni ratione abundè confirmavit. His, quæ hactenus exposuimus, per convenientes aptasque interrogationes & responsiones explicatis, possunt commodè testimonia proferri, de natura nostra ad peccandum proclivi, & de peccato, quod in nobis ante Dei patefactam misericordiam, nosque justificandi rationem, dominatur. Deinde, ea afferri poterunt, quæ peccatorum remissionem testātur, gratis a Deo nobis concessam. Ea autem potissimùm sunt afferenda, quæ ad nos spectant, id est, quæ in novo Testamento habentur. Vel, si sunt in Testamento vetere, aut prædictiones sunt ejus, quod futurum erat sub novo Fœdere, aut ejusmodi sunt testimonia, quæ perpetuam vim habere constet, & ad utrumque fœdus peræque spectare. Nam de justificatione nostra, id est, nostrûm qui sub novo Fœdere sumus, non autem illorum, qui sub vetere fuerunt, hoc loco agendum est. Est quidem sub utroque Fœdere, eadem hominis coram Deo justificandi ratiò, quatenus utrobique ex parte Dei, peccatorum remissio requiritur, ex hominum verò parte resipiscentia, & Dei præceptorum in posterum obedientia, quæ illa fides est revera, quæ semper hominem Deo acceptum reddit, & redditura est: sed tamen, quia obedientia, quam a nobis requirit Deus in novo Fœdere, non eadem planè est cum ea, quam in veteri fœdere requirebat, sed multò quàm illa absolutior,

lutior atque præstantior, idcirco non sunt hæ tractationes confundendæ, nec una cum altera justificandi ratione miscenda: præsertim ubi de rudibus in religione Christiana instituendis agitur. Itaque, vel ea tantùm in medium producenda sunt, quæ ad justificationem nostram sub novo Testamento pertinent, vel, si ea quoque proferuntur, quæ ad Testamentum vetus sunt referenda, diligenter priùs inter utrumque fœdus, in hoc justificationis negotio, distinguendum est; aut certè disertè monendus est lector, ea ideò afferri, ut appareat, etiamsi non omnino eodem modo utrobique homines justificentur coram Deo, tamen hoc perpetuum esse, ut nemo coram Deo justificetur, nisi cui Deus gratuitò peccata remittat; id autem nemini contingere, nisi ei, qui resipiscat, Deoque in futurum se obedientem præstet.

II.
Theses de Justificatione.

DEus omnes, quibus Christi Evangelium annunciatur, salvos facere vult, ac vitâ æternâ donare, si modò eidem Evangelio credant atque obediant; ut autem credere atque obedire possint, omnibus generatim concedit.

Deus, cùm Filium suum morti propter nos tradidit, non id curavit, ut hac ratione justitiæ suæ, quâ peccatores punit, ulla ex parte satisfaceret; sed ut nos ad se adduceret, & gratìs, a peccatorum nostrorum pœnis, ipsisque adeò peccatis liberaret.

Quamvis autem verissimum ac testatissimum sit, Iesum Christum Dei Filium, sanguinem suum, in remissionem peccatorum nostrorum fudisse: tamen ipsa mors Christi per se, sine resurrectione, quæ consequuta est, & ad dexteram Dei sessione, nec nos ejus remissionis participes facere, nec nobis eam planè confirmare posset.

Deus ex pura sua gratia & misericordia nos justificat, id est, justos pronunciat, & peccatorum remissione vitâque æternâ donat. Priùs tamen, quàm hæc re ipsa fiant, omnino a nobis requirit, ut credamus in Iesum Christum, hoc est, illi confidamus atque obediamus.

[illegible]que nemo justificatus est coram Deo, nisi priùs Christo confidat, ei[illegible]diat; quæ obedientia sunt illa opera, ex quibus nos justificari Ia[illegible] postolus affirmat: adeò ut, cum Paulus Apostolus negat nos ex operibus justificari, nomine operum, perfectam per totam vitam legis divinæ conservationem intelligat, nec aliud quidquam dicere velit, nisi nos ex merito ipsorum operum, nequaquam justificari coram Deo; non autem ad nos coram ipso Deo justificandos, nulla nostra opera requiri. Sunt enim opera nostra, id est, ut dictum fuit, obedientia, quam Christo præstamus, licèt nec efficiens, nec meritoria, tamen caussa (ut vocant) sine qua non, justificationis coram Deo, atque æternæ salutis nostræ.

Iam verò obedientia ista, aliud nihil est, quàm ipsius Christi præcepta servare. Christi autem præcepta, ut quàm brevissimè dicamus, sunt, præter mo-

tuum quid sit justificatio? CHRIST. *Peccatorum absolutio, divinæq; naturæ* 1.
participatio. IOH. *Quæ est causa illius justificationis?* CHRIST. *Dei gra-*
*tia, quæ nobis exponit insignem ejus amorem, quo nos omnes, hoc est Iudæos & *
gentes complexus est; adeo, ut nostri causa filium in mortem tradiderit, quò à 2.
morte liberaremur. Itaq; Dei gratia per IESU Christi sanguinem irrcrati su- 3.
mus, non tantùm a supplicio, sed etiam ab omnibus peccatis, & in eodem Filio in
cœlestibus collocati. IOH. *Quare fuimus morte digni?* CHRIST. *Omnes*
peccato subesse, convicti fuimus; peccati verò præmium est mors. IOH. *Qua-*
nam ob peccata talem nobis contraxeramus culpam? Num ob nostra, in qui-
bus versati sumus, aut ob parentum? CHRIST. *Ob nostra, a nobis ipsis com-* 4.
missa. Commentum enim illud de peccato originis, seu parentum culpa, fabula
Iudaica est, ut videre poteris, Ierem. 31. 29. Ezech. 18. 2, 3. Iohan. 9. 34. Ab 5.
Antichristo verò est in Christi Ecclesiam introductum, ad stabiliendum perni-
ciosa dogmata: nempe Dei incarnationem, infantum baptismum, maximè au-
tem propterea, ut homines in perpetuis detineret peccatis. Verùm injustum es-
set, nos debere luere, quod non peccavimus; cùm ipse Deus affirmaverit, filium
parentis iniquitatem non esse laturum, sed quemlibet sua culpâ moriturum esse.
Ita nos propriis peccatis mortui fuimus, in quibus fuimus aliquando versati, E-
phes. 2. Idcirco etiam Paulus, cùm ratione, experientia, & scripturarum testi-
moniis, cùm Iudæos tum gentes peccati convicerit, non parentum aut Adami pec-
catum seu corruptam naturam accusavit, sed illis ipsis, quòd peccarent, culpam
imputavit. Nam ostendit Paulus, gentes potuisse Deum cognoscere, imò & co-
gnovisse; sed eos non probè usos fuisse ea cognitione, Rom. 1. 19. Act. 14. 17. &
17. 26. 1 Cor. 1. 21. Quod cùm ita sit, quomodo Iudæi se potuerunt excusare, Ioh. 7. 19. Act. 7. 58.
cùm oracula divina habuerint, variisq; modis sese illis Deus manifestave-
rit? quòd autem peccaverint, experientia & scripturis a Paulo convincuntur,
Rom. 2. 17. & 3. 10. IOH. *Cùm nemo unquam Deum viderit, quis nobis il-*
lam gratiam exposuit, & per quem contigit? CHRIST. *Per Iesum Christũ:* 6.
Ille enim eam nobis revelavit, & propterea ut eam fide consequeremur, san-
guinem suum effudit. ideo sanguine ejus justificati dicimur, Rom. 5. 8. 9. IOH.
Ad quos pertinet illa gratia? CHRIST. *Ad omnes, quicunque credunt in*
nomen ejus, Iohan. 1 17. IOH. *Quid est, credere in nomen ejus?* CHRIST.
Eum accipere, ejus dictis fidem habere, ei confidere, ei denique obtemperare.
Itaque Paulus utitur voce obtemperare, *pro* credere, *Rom. 10. 16. & Pe-*
trus Actor. 5. 25. obedientibus, *quod alibi solitum est dici,* credentibus. *Io-*
hannes verò dixit accipere *pro* credere, *Iohan. 1. 11. & Paulus Gal. 4. 14.*
Ceu Iesum Christum ipsum, *inquit,* me accepistis; *hoc est, Mihi, ut ipsi Chri-*
sto, credidistis. Credere quoq; dici pro Confidere, sæpius in sacris literis legimus,
ut Matth 8. 13 & 9. 18. Marc. 5. 26. Luc. 8. 50. & in multis aliis locis. Simi-
liter, fides in Christum non simpliciter significat persuasionem, sed confidentiam
sive fiduciam, quæ nobis, non tantùm ut credamus ea vera esse, quæ a Domino
Iesu dicta factaq; sunt, persuadet, sed incitat etiam, ut credamus, si obedierimus 7.
mus Evangelio nos obtenturos peccatorum veniam & vitam æternam. Itaque
rectè dicit Paulus, Heb. 11 1. Fidem esse speratorum substantiam, & rerum de-
monstrationem, quæ non cernuntur, remissio enim peccatorũ & vita æterna, non
videntur sed sperantur. IOH. *Unde est fides?* CHRIST. *Ex auditione verbi*

divini, Rom. 10. 17. IOH. Cur igitur non omnes credunt, qui verbum au-
diunt? CHRIST. Quidam nolunt, quidam non possunt credere. IOH. Qua-
re quidam nolunt credere? CHRIST. Quia magis amant propriam, quàm
Dei gloriam, aut majoris faciunt divitias suas, voluptatemq; & amicitiam hu-
jus mundi, quàm regnum cæleste, Iohan 5. 40, 44. & 12. 42. Act. 13. 46.
8. IOH. Cur quidam non possunt? CHRIST. Quia præsens salutis tempus non
solùm contemnunt, sed & agnitæ veritati contradicunt, quod est peccatum in
9. spiritum sanctum. Igitur dat eis Deus animum torpentem, eorumq; oculos ex-
10. cæcat, ne converti possint. Ne hoc usuveniret Iudæis, Paulus eos præmonuit,
Actor. 13. 40. Cavete, inquit, ne vobis accidat, quod est in vatibus dictum:
Videte, ô contemptores, & præ admiratione stupescite. Nam ejusmodi
rem ego facturus sum, vestris temporibus, quam non sitis credituri, si quis
vobis exponat. IOH. At cùm fides Dei donum sit, qui fit, quòd tu eam ponis
in hominis arbitrio? CHRIST. Quid tum? In hominis arbitrio est, donum
11. ab aliquo sibi oblatum accipere aut contemnere. Aufertur verò ab aspernan-
tibus donum, & datur aliis, ut legimus, Act. 13. 46. Vobis primùm necesse
erat, dixerant Paulus & Barnabas, proponi divinam doctrinam; sed quia
eam rejicitis, neque vos sempiternâ vitâ dignos judicatis, scitote nos ad
12. gentes converti, sic enim præcepit nobis Dominus. Verùm ad quæstio-
nem de fide non pertinet illud, num sit donum Dei, nam id, de qualibet re bona
13. dici potest: nam & auditus est donum Dei; nihilominus mei est arbitrii, ali-
quem audire, aut aures avertere seu obturare. quamvis non negamus, fidem,
Dei donum esse, tamen illud explicandum est, ne simpliciores fallantur. Fides
14. tale donum est, quod Deus omnibus exhibuit, dum Filium suum Iesum Chri-
stum ex mortuis in vitam revocavit, Actor. 17. 31. pro eo quod dicunt, Dei
donum est, potius dicendum esset, fides Dei mandatum est, cùm legamus,
Marc 11. 22. præcepisse, ut crederent Evangelio; & Paulus testatur, se legatio-
nem adeptum esse ad omnes gentes, ut obedirent fidei, Rom. 1. 5. & Actor. 6. 7.
scriptum est multos sacerdotes obedivisse fidei; sed quis nescit, quòd mandato obe-
ditur? Itaque justiùs fides appellaretur Dei mandatum, quàm donum; cùm
Deus omnino velit, ut omnes, qui Evangelium audiunt, credant, imò non creden-
tibus ira immineat, Ioh. 6. 36. IOH. Unde cognoscitur fides? CHRIST. Ex
illo, quod est, nempe ex forma, quæ homini cum ipsa fide, ex auditione Evangelii
ingeneratur: cujus initium est pœnitẽtia & spes, ut videmus ex concionibus Do-
mini Iesu, ejusq; legatorum, ubi ut pœnitentia agatur, jubent, simul addentes re-
gnum cæleste in foribus esse, quod quidem non videmus, sed speramus: processus
ejus sermonis continuatur, enarratione justitia divina, cujus servis promittitur
beatitudo, & quidem propterea, ut adeò constanter ex illa justitia vivamus, ut
malimus quaslibet miserias & ipsam mortem subire, quàm ab ejus vivendi præ-
scripto discedere. Si igitur aliquem mores suos secundùm Evangelium correxisse
videro, de eo mihi certò persuadeo, quòd Evangelium audierit, & fidem habeat
in Iesum Christũ. Hinc fides discernitur ab omnium, qui impiè vivunt, opinioni-
bus, quas fidem esse arbitrãtur, licèt eas tam argutè defendant, ut videntur: nun-
quam enim hoc refutabunt, Qui eum sibi notum esse dicit, & tamẽ ejus præ-
ceptis non paret, mendax est, 1 Ioh. 2. 4. nec hoc evertent, Ego, inquit Iesus,
lux, in mundum veni, ut quisquis in me crediderit, non maneat in tenebris,
Ioh. 12.

Ioh.12.46. IOH. Ideo fides poteſt cerni? CHRIST. Imò & audiri, Rom.1. 15.
8. 1 Theſ.1.8. Coloſ.1.4. IOH. Age verò, quoniam declaraſti fidem, jam no-
bis expone, quomodo fide juſtificamur? CHRIST. Nemo juſtificatur, niſi cre- 16.
dat promiſſionibus divinis, quæ nobis perſuadent, ut mundi effugiamus corrupte-
las, divinæq; fiamus participes naturæ. Ob aſſenſionem ſive perſuaſionem, quam
plerique fidem eſſe putant, nemo juſtificatur; aliàs, omnis Papiſtarum fex, & 17.
reliqui Chriſtianorum impii, qui verbo Dei aſſentiuntur, Chriſtiq; paſſionem &
mortem ſibi applicant, juſtificati eſſent. Quod ſi ſunt juſtificati, ubi eorum ju- 18.
ſtitia? ubi ſanctitas? ubi noſtra cum illis communio? At fides, quâ juſtifica-
mur, venit ex promiſſionibus, quas adeò veras eſſe credimus, ut nullo modo, ea
quæ a domino Ieſu præcepta ſunt, facere dubitemus, ad obtinendum peccatorum
veniam, ſpiritum ſanctum & vitam æternam. Hæc enim Deus ſibi obedienti-
bus, per Chriſtum in Evangelio promiſit, Heb.11.6. & 12. 1,2. & 10.22,35,
36. Rom.4.12. Gal.5.6. Hac fide juſtificati, pacem cum Deo habemus, divi-
næq; naturæ ſpe gloriamur, quod ſpiritus Dei nobis teſtatur, quem accepimus,
poſtquam Deus fide noſtra corda purificaverit, Rom.5.1. & 3.16. IOH. Pla-
nè percipio de ſpiritu ſancto, quòd a Deo donatur credentibus, cùm antehac opi-
natus fuerim, neminem credere poſſe, niſi priùs ſpiritum ſanctum haberet.
CHRIST. Certè opinatus es & contrà rationem, & contrà ſcripturæ teſtimo- 19.
nia. Nam cùm fide corda purificentur, neceſſariò ſequitur, ea immunda eſſe
antequam homo credat. ea verò immundicies a malo ſpiritu, qui in eo homine
eſt, proficiſcitur, 1 Ioh.3.8. Epheſ.2.2. Quomodo igitur ſpiritus ſanctus ibi ha- 20.
bitabit ubi eſt malus? Nonnè idem hoc dicit ſcriptura, cum teſtatur, ſpiritum
ſapientiæ non ingreſſurum in malevolum animum? quomodo ille ſpiritus ſan-
ctus intraret in hominem injuſtum, qui injuſtitiæ adventu recedit? tamen ipſe
Dominus Ieſus affirmavit, quòd mundus ſpiritum veritatis accipere non poteſt,
quòd eum neque videt, neque cognoſcit, Ioh.14.17. Nemo enim, antequam cre-
dit, ſpiritum Dei cognoſcere poteſt. Itaq; opus eſt, ut primùm credatur, nam fide
homo mundatur a peccatis, ut ſit idoneus ad ſpiritum ſanctum accipiendum. cu-
jus multa poſſunt ex ſcriptura oſtendi teſtimonia; inter cætera, obſerva hæc pau-
ca. Cùm Petrus quinquageſima die ſermonem habuiſſet, ad tria millia capita
hominum acceſſerunt ad Eccleſiam, qui compuncti animo, ſic Apoſtolos allocuti
ſunt: Quid agemus fratres? Et Petrus; Redite ad frugem, inquit eis, &
baptizetur unusquisque veſtrûm, in Ieſu nomine, ad peccatorum veniam,
& donum ſpiritus ſancti aſſequemini, Act.2. 37. Vides illos primquàm ac-
ceperint ſpiritum ſanctum, crediſſe? Quid multa? disertè Paulus Gal.3.2.
ſcripſit, ſpiritum accipi per fidem. Hoc tantùm, inquit, volo a vobis diſcere:
Per legis opera ſpiritum acceperitis, an per orationem fidei? & iterum v. 21.
14. ut ad gentes fælicitas Abrahamica perveniat per Chriſtum Ieſum, ut
ſpiritus promiſſum adipiſcamur per fidem. Vide illuſtrem locum, Actor.8. 22.
14 quòd autem Deus fide corda purgat, antequam impertiat eis ſpiritum ſan-
ctum, invenies Act.15. 7,8,9. Huc etiam pertinent Chriſti verba, Ioh.15. 3.
Iam vos, ait, puri eſtis, propter ſermonem quem ad vos habui. IOH. Quo- 23.
modo fides nos purificat? CHRIST. Homo audito & credito illo ſermone, quòd 24.
Deus pœnitentiam omnibus vivere volentibus, contumacibus verò ſupplicium an-
nunciat, mores ſuos corrigit, ſpiritu ſe pauperem ſentiens, ſibi ſpiritum ſanctum

dari optat & rogat, luget super peccatis suis, sitit esuritq; justitiam, omninoq;
immutatur, quantùm ad animum. Itaq;, qui credit Evangelio, fide purifica-
tus seu ex Dei verbo renatus dicitur, Ioh. 3. 18, 19. Actor. 17. 30. 1 Petr. 1. 23.
25. IOH. *Verùm, potestne fides in aliquo effici absq; spiritu sancto?* CHRIST.
Minimè; sed ille spiritus non est in eo, qui credere debet, sed in Dei verbo, ejus-
q; ore qui fidem audientibus annunciat: absque spiritu sane illud verbum mor-
tuum est, ideo qui isto spiritu destitutus est, licèt sit doctissimus & disertissimus,
26. *neminem tamen verè ad Christum convertet. Spiritus autem sanctus dat ser-*
moni isti vitam, ut fortiùs quovis malleo percutiat, & acutiùs gladio penetret:
propterea appellatur sermo ille vitalis Dei potentia, ipseq; Dei sermo. IOH. *Te-*
neo rem; sed redeamus ad justificationem. Tu sane vis, ut intellexi, ut reipsa
justi simus, alias nos minimè justificari, cùm tamen scriptura dicat, ipsam fidem
27. *nobis a Deo pro justitia imputari.* CHRIST. *Imputatur nobis a Deo id, quod*
revera in nobis est, non aliquid quod a nobis absit, vel in alio sit, nempe, quòd fir-
miter in animo decreverimus, nihil dubitantes de Dei promissionibus, neque con-
siderantes nostram infirmitatem humanasq; rationes, nos propositum fidei certa-
men decurrere velle. Ejusmodi fidem Deus nobis justitia ducit, cujus exemplum
Paulus Rom. 4 proposuit Abrahami fidem: qui cùm promissis Dei, quæ imposs-
28. *bilia videbantur secundùm carnem, crederet, justus reputatus est apud Deum.*
29. *Nobis autem ejusmodi res non sunt propositæ, quibus credamus; non enim pro-*
misit Deus in Evangelio sobolem ex vetulis: attamen carni æquè absurda &
impossibilia videntur, æquamq; requirunt fidem, ea quæ nobis per Christum dicta
30. *sunt. Igitur qui his fidem habet, illius animus, quòd tam magnificè de Deo sen-*
tit, ut paratus sit omnia promissionum obtinendarum gratia facere, Deo gratus
est, ut illum hominem æquè justum reputet, ac si ista omnia jam peregisset, quæ
se facturum in animo habet. IOH. *Ille autem reipsa nondum est justus, quo-*
31. *niam adhuc nihil fecit?* CHRIST. *Imò reipsa justus est. Non enim Deus*
tam opus ipsum quàm animum aspicit hominis, qui jamjam vellet omnia facere,
si in sua essent facultate, quæ Deo placent: idcirco ad omnes probationes fidei
32. *sustinendas paratus est, nulliq; se subducit occasioni, in qua fidem suam Deo,*
ejusq; fidei duci probare possit. Nam si ibi se subduceret, ubi labore, charitate,
33. *patientia opus esset, Deo non placeret; ut Abrahamus non subduxit se, cùm fi-*
lium suum mactare deberet. Itaq; etsi reipsa mandatum illud non perfecerit,
tamen animus ejus idem fuit apud Deum ac factum illud. Nulla verò ejus fu-
isset fides, si noluisset Deo hac in parte obedire. ut bonus & fidelis miles ille non
esset, qui, cùm pugnare deberet, sese subduceret, ob quod meritò infamia notare-
tur, tantùm abest, ut præmium acciperet: e contra, quanquam nunquam oblata
fuerit pugnandi occasio, modò paratus sit ad pugnandum, tamen præmium mili-
tiæ accipit, quoniam se non subduxit. Ita & ille qui in Christum credit, quacum-
34. *que occasione oblata id agit, quod faciendum esse credit. Quòd si nulla occasio*
erit fidem ostendendi (quod vix fieri posse puto, nisi statim e vivis discesseris, ut
latro ille in cruce) nihilominus promissa obtinebit, acsi omni Dei justitiæ per-
35. *functus esset; paratus enim fuit cibare & vestire pauperem, & ægrotum &*
captivum visitare, omnia Christi nomine relinquere, denique ipsam mortem sub-
ire. Talem fidem non habent impii, quamvis dicunt se credere pœnitentiam a-
gendam esse, tamen nunquam resipiscunt. Dicunt se credere ebriosos damnan-
dos esse,

dos esse, & divites difficulter in regnum Dei ingressuros, attamen nolunt sobriè
fieri, neque desistere ab avaritia. Dicunt se credere ignoscédum esse hosti, sub-
veniendumq; egeno, interim verò in jus vocant, manus conserunt, sanguinē fun-
dunt, & eorum pauperes conficiuntur fame. Certum igitur est, eos non credere,
sed scientiam habere, quæ eos contumacia convincet & damnabit. IOH. *Itaque*
illi duntaxat, qui talem fidem habent, gratiam Dei consequuntur, & justifican-
tur? CHRIST. *Omnino illi; absque fide enim, ut Deo placeatur, fieri non po-*
test. IOH. *At illa gratia, videtur mihi gratia non esse, sed meritum, cùm illis,*
qui mandata faciunt, tribuatur? CHRIST. *Imò insignis hæc gratia Dei est;*
non enim tanti est illa fides, ut tam eximia mereatur præmia. Verùm tanta est
Dei gratia, ut ob illud ipsum, quantulumcunque id tandem est, nos salvare velit.
Certè manifestum est, neminem, nisi hanc fidem habuerit, salvum fore, 1 Ioh. 2.
4, 5. Qui se fide salvandos esse persuasi sunt, absque mandatorum Christi obser- 36.
vatione, illi seipsos fallunt, & sunt ex eorum numero, de quibus Paulus scripsit,
ad Tit. 1. 16. quòd Deum se scire profitentur, & factis eundem negant. IOH.
Quare tribuitur illis gratia (inquam denuo) qui mandata faciunt? cùm mihi
videatur, ibi gratia locus non esse, ubi non peccatur? CHRIST. *Ob illud ipsum* 37.
illis tribuitur gratia, quòd mandata faciunt; quia nisi resipiscerent, doctrinamq;
domini Iesu sequerentur, frustra sibi a Deo gratiam pollicerentur. Propterea
scripsit Paulus, Gal. 6. 15. In Christo Iesu, neque circumcisio quicquam va-
let, neque præputium, sed nova creatio: & quicumque ad hanc normam
se gerunt, iis pax & misericordia tribuitur, unà cum divinis Israelitis. *Huc*
quoque pertinet dictum Christi, Matth. 7. 21. Non quisquis mihi dicit, Domi-
ne, Domine, intrabit in cæleste regnum; sed qui fecerit quod vult meus
Pater, qui est in cælis. *Ideo falsa, imò impia est ista opinio, gratiæ locum non es-*
se, ubi non sunt peccata. Gratia dabitur obtemperanti & benefacienti, non pec-
canti. ut certè cùm Paulus Onesiphori familiæ precaretur, ut consequeretur a
Domino misericordiam, non ob corū peccata, sed quòd sæpe ab eis recreatus esset,
& quòd Onesiphorum catenarum ejus non puduisset, eis id exoptabat, 2 Tim. 1.
16. Non opus est peccatis, ut gratiam consequamur. sufficit nos superioribus secu- 38.
lis, antequam conversi fuerimus, injustitiæ servivisse. Iam verò cōsequuti istam
gratiam, per Christi sanguinem, stemus in ea, reliquumq; tēpus ad Dei volunta- 39.
tē in corpore vivamus. Certa res est, gratia illa Dei pervenit ad nos per mortem
Iesu Christi, cùm adhuc peccatores essemus: attamen ea conditione affertur, ut a
peccando desinamus, justitiæ verò vivamus, ut quemadmodū in morte regnavit
peccatū, sic gratia quoq; per justitiā regnet ad sempiternā vitā, per Iesum Chri-
stū, Rom. 5. 21. Qui propter peccata nostra mortuus ob justitiam nostrā revixit.
IOH. *Quid illud est, morte seu sanguine Christi justificari?* CHRIST. *Id quod* 40.
Paulus dicit, Tit. 2. 14. Iesus Christus seipsum pro nobis dedit, quò nos ab 41.
omni scelere vindicaret, & sibi peculiarem populū purgaret, rectè factorū
cupidum. *Itaque, qui Christū propterea sanguinem suum fudisse & mortuum* 42.
esse credunt, ut & ipsi peccato morerentur, Deo verò viverent & servirent, spe
obtinēdæ vitæ æternæ, illi desinunt a malo bonū autē faciunt. Quapropter ejus- 43.
modi dicuntur sanguine Christi loti, morte ejus redēpti & justificati. Item, ob id
dicitur, per sanguinē Christi nobis aditū esse factū, ad rēpub. Israelis, denique ad
ipsū Deū. At qui adhuc in peccatis vivit, nihil est quod glorietur de Christi morte
& san-

& sanguine, cùm nondum cum Domino Iesu resurrexerit; imò cùm sanguinem
44. *Christi pedibus conculcet. Quomodo enim ille dixerit, se à peccatis mundatum*
esse, qui peccare nondum desiit? acsi quis glorietur, se opera medici à febri li-
beratum esse, qui adhuc crudelissima torqueretur febri: propterea dixit Iohan-
45. *nes,* Si in luce versamur, ut ipse est in luce, nobis est inter nos communitas,
nosque Iesu Christi sanguis, ejus Filij, expurgat ab omni peccato. IOH.
Hæc quidem se ita habere percepi. At dicunt quidam, nos non propterea justos
esse, quòd justa faciamus, sed quòd Christus justus fuit, id nobis, si in Christum
credimus, à Deo imputari pro justitia. CHRIST. *Ad hoc commentum ita re-*
sponderetur: Filioli, nemo vos decipiat, qui justa facit, justus est, quemad-
modum ille justus est, *1 Iohan. 3. 7.* IOH. *At Paulus videtur mihi in epi-*
stolis suis, præsertim ad Rom. & Gal. tibi contrarius esse, cum nos sola fide, absque
justitia nostra, seu bonis operibus justificari, constanter affirmat. CHRIST.
Non mihi contrarius esset Paulus, sed sibi ipsi, qui scripserit, Nullos damnatio-
Rom.8.1. ni esse obnoxios, qui in Christo Iesu, non carnis, sed spiritus arbitrio pa-
& 6.16. rent. *& iterum,* An nescitis, cui vos ipsos servos præbetis obediendo, ejus
servos esse cui obediatis, vel peccati ad mortem, vel obedientiæ ad justi-
tiam. *En quàm apertè, ut peccato mortem, sic obedientiæ justitiam adscribit?*
Apertius autem 1 Tim. 6. 19. testatur, eos, qui sunt bonis operibus divites, sibi
præclarum congerere fundamentum, ad assequendam vitam æternam. Quin-
etiam nec sibi solùm, sed disertè contradixisset Domino Iesu dicenti, Matth. 5.
Nisi justitiâ Scribis & Pharisæis excellueritis, non estis in cæleste regnum
46. ingressuri. *Vbi sanè Dominus Iesus ostendit, nos minimè cæleste obtenturos re-*
gnum, nisi aliqua in nobis fuerit justitia. At Paulus, ut nec sibi, nec Domino
Iesu contrarius est, sed maximè consentit, ut qui fidelissimus ejus Evangelii præ-
co fuit. Erroris hujus causa est, ignoratio differentiæ operum, ut cùm alia sint
47. *mala, alia bona, alia legis opera, quidam opinati sunt, bona opera, quæ Dei sunt,*
eadem esse cum legis operibus, imò arbitrati sunt, bonorum operum præstantissi-
48. *ma esse legis opera: propterea sic aliquis eorum scribere non dubitavit, Iustifica-*
tio est ex mera Dei gratia, sine omnibus operibus, & tandem quoque sine legis
49. *operibus. Cùm tamen omnium operum sint inutilissima legis; quoniam nec suâ*
naturâ bona sunt, nec aliquam vitæ æternæ promissionem habent: nihilominus
ille ita loqui ausus est, acsi legis opera reliquis meliora seu perfectiora essent. No-
stra quidem justitiâ, nostrisque operibus apud Deum justi fieri nō possumus; nam
50. *ea ejusmodi fuêre, antequam conversi fueramus, ut nobis potiùs supplicium, quàm*
51. *Dei misericordiam congesserint. Sed esto, aliquem inculpatissimè vixisse ex le-*
gis justitia, attamen ob id nondum apud Deum justus est. de quo Paulus dispu-
tat in epistolis suis ad Rom. & Gal. Nam nisi habuerimus Dei justitiam, quæ
in fide sita est, Deique opera fecerimus, salvari non possumus. Et hæc fuit caussa
Iudæorum rejectionis, quòd ignorantes Dei justitiam, sua se justitiâ, quæ legis est,
52. *apud Deum justos fieri posse statuerunt, Rom. 10. 3. & 9. 31.* IOH. *Quid est,*
Dei opera facere? CHRIST. *Credere in Iesum Christum. Ioh. 6. 28. Quid*
verò sit in Christum credere, antea explicatum fuit. IOH. *Memini. Sed quæ*
est illa Dei justitia, cujus mentionem fecisti? aut non est illa Dei justitia, quam
53. *lex requirit?* CHRIST. *Paulus manifestum facit discrimen inter legis &*
Dei justitiam, Rom. 3. 21. & 9. 30, 31. & 10. 3. Gal. 2. 16. & 3. 8. usque
ad finem.

ad finem. Phil. 3. 6 7. Potest quidem legis justitia etiam Dei appellari, quate-
nus a Deo in lege mandata est: sed Evangelium ita non loquitur, ut ex adductis
testimoniis videre poteris. Propterea & Iohannes in Evangelio suo diversam 54.
illam facit a gratia & veritate, quæ per Christum contigit, Ioh. 1 17. Est au-
tem illa propria hominis justitia, quoniam natura quilibet eam cognoscere po- 55.
test, nemine docente aut mandante, cùm quilibet sciat, non esse malè faciendum;
non malè facere autem, legis est justitia & charitas. At qui non malè facit, il- 56.
le otiosus est, cùm nihil agat. Verùm Deus non est otiosus, nec nihil agit, (ut E-
picurus suos deos nihil agere dicebat) sed operatur, ut Christus ait, Iohan. 5. 17.
Pater meus hactenus operatur, & ego operor. Quodsi illa legis esset Dei 57.
justitia, malè nobiscum ageretur, quia non remitterentur nobis peccata nostra,
sed oporteret nos mori, cùm lex transgressoribus suis mortem afferat. Deus au-
tem, cùm sit insigniter bonus & misericors, pœnitentibus eorum peccata remittit.
Hoc enim ascribitur justitia divina, ut sontem justificet. Rom. 3 24, 25. & 4, 58.
5, 6. 1 Ioh. 1. 9. Itaq; illa justitia quæ malè facienti malum reddit, & hoc tan-
tùm præcipit, ne malè faciamus, aliena est a Dei natura, quæ est bona & miseri-
cors, bonis ac malis benefaciens: Iustitia verò Dei ex ejus natura est. IOH.
Quæso, ostende ex sanctis literis, justitiam Dei ex ejus natura provenire. CHR.
Rectè mones; in eodem sermone, ubi Dominus Iesus affirmasset, nisi justitiâ ex-
celleremus Scribas & Pharisæos, nos minimè ingressuros in cœleste regnum, do-
cemur, quasi nos esse oporteat justitia præditos, si velimus beatitatem obtinere;
nempe ut simus misericordes, pacifici, mites, tardi ad iram, casti, benefici, faciles
in nos peccantibus, amantes inimicos, benefacientes malevolis; & tandem con-
cludit, nos si tales erimus, filios fore patris cœlestis, & perfectos, ut ille perfectus
est. Igitur illa justitia, quam ibi Messias describens, a legis justitia diversam 59.
esse ostendit, ex Dei natura est, cùm nos faciat Dei filios. Porrò & Petrus nos
hortatus est ad Dei naturam participandam, quod nihil aliud est, quàm Deum 60.
imitari, cujus imaginem habemus in Iesu Christo, quem si imitati fuerimus, con-
sequemur beatam Dei immortalitatē. Hæc est divina naturæ participatio IOH.
Dixisti diversam esse Dei justitiam ab illa quæ ex lege est. Itaque tollis legis ju-
stitiam. CHRIST. Absit, imo stabilimus, inquit Paulus Rom 3. 30. Nam si
mea repetere mihi prohibitum est, quomodo appetam aliena? Si fœminā sic aspi-
cere, ut eam concupiscas, non licet, quomodo adulterari licebit? Si vetitum est
vindictā signū verbo ostendere, quomodo concessum erit occidere? Similiter ju-
dica de reliquis. IOH. In quo differt legis justitia a divina? CHRIST. Legis
justitia non est mala, at Dei justitia & bona est. IOH. Quid audio? Diver-
sumné est bonum a non malo? Ego hactenus putavi idem esse. CHRIST. O-
mnino sunt diversa, quamvis id a paucis in sacris literis observatum fuerit. Pro-
pterea inquit scriptura, Desine a malo, & fac bonum; quòd si non malum idem 61.
esset quod bonū, satis fuisset dicere, Desine a malo, vel, Fac bonum. Diligen-
ter illud observandum est in omnibus sacris scriptoribus novi Fœderis, qui ple-
rumque hoc conjungunt, Peccato mortuum esse, Iustitiæ verò vivere. Ideo &
Dominus Iesus jussit prius pœnitentiam agere, quòd nihil aliud est, quàm desi-
nere a malo; postea autem, quomodo dignè Deo vivendum esset, docuit. Vide
hos locos, Rom. 6. 18. Ephes 4. 22 Colos 1. 13. & 3. 5. 10, 12. Tit. 2. 12, 14.
Heb. 10. 22, 24. 1 Pet. 2. 24. & 3. 11. & 4. 1, 2. Ratio ipsa docet, quamvis

bonus & malus inter se e regione perpetuò adversentur, tamen inde non se-
qui illud esse bonum quod non sit malum. Notandum hic est, quædam contra-
ria in medio aliquid habere, ut album & nigrum, multos colores intermedios
habent, calidum & frigidum, in medio habent tepidum; sic bonum & ma-
lum, habent aliquid in medio, quod propria voce caret, nisi per metaphoram
id velimus tepidum appellare, quod per circumscriptionem dici potest non ma-
lum. Quod quamvis Cicero viderit, tamen num id hactenus aliquis philoso-
62. *phorum constanter observarit, nescio: id quidem scio, quòd in disputatione*
de Iustitia, nemo eorum id viderit, cùm omnes, quotquot eorum sint, in-
ter virtutem & vitium nihil medii ponant; quod non miror, cùm divinæ fu-
erint ignari justitiæ, secundùm quam aliquid medii est inter virtutum & vi-
tium, ut, etsi non sit vitium non furari, tamen non sequitur, non furari,
esse virtutem. Itaq; hic est aliquid in medio, quod est otiari, quod posset,
imò deberet appellari Nihil. Nam qui non furatur, nil facit. Sed absti-
neamus a vocis ambiguitate, ne Dialectici aliquid arripiant, quod cavilla-
ri possint. Loquamur potiùs cum Christo, qui servum illum, qui nihil lucra-
tus erat talento suo, appellat nequam, ignavum, inutilem, qui quamvis Do-
mini sui pecuniam furto non intervertisset, aut incuriâ perdidisset, tamen
63. *nihil boni eâ effecerat. Hujus intermedia sunt, otium, ignavia, inutilitas;*
quæ secundùm mundum & Mosen, vocantur Iustitia, secundùm Christum
verò, miseria, paupertas, cæcitas & nuditas. His intermediis, quamvis ni-
hil sint, adeò quidam delectantur, ut illa pro summis divitiis habeant; de
quo elegantissimam metaphoricam descriptionem habemus, Apocal. 3. 15. ubi
ita inquit Dominus Iesus: Novi tua facta, quòd neque frigidus sis, neque
fervidus. Vtinam fervidus esses, aut frigidus. Ergo quia tepidus es,
evomam te ex ore meo; quoniam te divitem ditatumque esse dicis, nec
ulla re indigere; neque scis te ærumnosum & miserum & pauperem &
cæcum & nudum esse, *&c. Hic tota res ita planè explicata est, ut vix pla-*
niùs explicari possit. Habes medium inter frigidum & calidum, quod Ange-
lus Ecclesiæ Laodicensis pro summis divitiis agnoscebat, cùm tamen nihil es-
set. Hoc nihilo seu inutili medio, multi seipsos decipiunt. Eo Pharisæi &
Scribæ valde inflati erant, imò ferè omnes Iudæi; qui cùm se posse justos fie-
ri legis justitiâ putarent, noluerunt a Domino Iesu aurum emere, igne can-
dens, quo ditescerent. Et ob id ipsum scripsit Paulus literas suas ad Roma-
64. *nos, & Galatas, ut ostenderet istius medii inutilitatem. Proinde & nunc*
multi reperiuntur, qui non leviter ditatos se esse putant, quòd non sint mali,
hoc est, quòd alienos Deos non colant, quòd parentes honorent, quod bapti-
zati sint, quòd sanctorum communioni, quantum ad panem & vinum at-
tinet, intersint, quòd non mentiantur, quod sese non inebrient, quod nemi-
nem occidant, quod non adulterent, quòd non furentur, quòd neminem de-
fraudent, denique quod non sint tales ut reliqui. Cùm interim sint nudi,
pauperes, cæci, & ad omne bonum opus inepti, servique inutiles, nam ob
nullum horum aliquis salvabitur, cum promissiones vitæ æternæ non habe-
ant. quin & gentes hæc facienda esse sciverunt, imo fecerunt, exceptis sa-
cris ceremoniis. Et qui hæc omnia fecerit, ille quidem malè non fecit, sed
65. *benè nil aut parum, ideo adhuc servus est inutilis, qui cæleste regnum non*
est in-

est ingressurus, nisi Dei justitiam consequutus fuerit, quæ revera & sola bona est, quoniam benè facit, & ab omnis boni auctore, a quo ad nos per Filium ejus venit, nomen habet. Nec a vulgari usu loquendi, illud medium boni & mali, adeo alienum est. Nam sæpe accidit, cum nolimus aliquid omnino reprehendere, vel commendare, quòd dicimus, non malè, *pro quo aliàs utimur voce* mediocriter. *At quis vellet a mediocri bonitate, seu malitia commendari? Apud hujusmodi sapientes, illa mediocritas in magno precio est, sed in divinis rebus nullum locum habet, ut audivimus ex literis illis ad Laodicenses scriptis. Inde etiam venit, quod, ut nec res ipsa, sic nec voces illæ, Mediocris, mediocritas, mediocriter, in sanctis literis reperiantur. Valde celebratum est illud apud mundum. Medium tenuere beati. Verùm qui Christianus est, medio ire non potest, sed solummodo dextra; si aberraverit, nullum est medium, sed sinistra perveniet ad exitium. Papistæ, medium inter cælum & infernum habent, purgatorium. Reliqui titulo tenus Christiani, qui Christo non obediunt, multa sibi talia media fingunt, extra illam viam, quam nos Dominus Iesus solam ad regnum cælorum ducere ostendit, ex qua deflectunt, cùm sit arcta carniq; valde molesta, ad alia media, per quæ tamen ægrè, ut Papistæ per suum purgatorium, ad speratam beatitudinem venient. Ad operibus carnis, ut etiam Antichristiani non sunt liberi; fallunt, luxuriantur, mentiuntur, superbiunt, scortantur, calumniantur, occidunt, furantur, concupiscunt aliena, &c nihilominus se justos esse dicunt; sed cùm contrarium ostenderis ab operibus eorum, mirificam quandam, quam opponunt, habent in promptu doctrinam de Iustificatione, quæ neque in verbo Dei, neque in ratione fundamentum habet. Ita enim respondent, Nostra justificatio est in cælo, in Iesu Christo: non ob nostra bona opera salvamur: Christus Iesus, pro omnibus omnia perfecit, & passus est, quod idem est, acsi nos ipsi justi essemus, nam ejus justitiam nobis Deus imputat. Denique, cùm nec huic viæ satis fidant, concludunt, ab æterno Deum ad hoc omnes destinasse, ut tales sint quales sunt, omneq; malum esse a Deo, igitur & peccata. Neque salutem nostram pendére ab obedientia seu nostra voluntate, sed ab æterna Dei prædestinatione. Alii alia media habent, quæ omnia illis videntur aliquid esse, cùm nihil sint. Verùm ne prolixior sim, puto te percepisse de bono & malo, eorumq; medio, ex quo potes intelligere solam Dei justitiam bonam esse, legis autem non malam, quæ inutilis sit ad regnum cæleste obtinendum.* IOHAN. *Quæso, declara uno aut altero exemplo istam legis inutilitatem?* CHRIST. *Non omnino nego legem esse bonam seu utilem. quòd autem utilis sive bona appellatur, non est id ex ejus natura, sed ex alio aliquo adjuncto: quia nisi homines peccassent, nunquam lex in mundum venisset; ex quo manifestum fit, justos lege carere posse: at cùm homines peccassent, data est lex, ut illi, ex quibus promissum semen venire debebat, sub illa custodirentur exercerenturq; tanquam ab aliquo pædagogo, donec veniret Messias, Galat. 3. 19. Itaq; lex propterea bona & utilis appellari potest, quòd malum impediat: quam ejus utilitatem, eleganter Paulus descripsit, 1 Timot. 1. 8. dicens,* Scimus sanè bonam esse legem, si quis eâ legitimè utatur, hoc intelligens, justis non esse latam legem, sed sceleratis, *&c. Si igitur justis lex non est lata, quam inde habituri sunt utilitatem, cùm illis nihil rei sit cum lege? Quare lex respectu justitiæ divinæ, omnino inutilis est,*

Margin: 66. 67. 68. 69. 70.

quemadmodum eſt otioſa, imò omnino mortua; ut qui neminem occidit, ſaltem non malefacit, interim verò nihil facit, igitur nec benè, niſi velimus illud nihil bonum appellare. Iuſtitia autem divina, non tantùm a nobis requirit ne occidamus ſed ut etiam a morte liberemus, & noſtram ipſam animam pro fratribus impendamus. Hoc bonum eſt, quia alius benè faciemus. Accipe aliud. Si præterirem pauperem, eumq; importuniùs clamãtem non verberarem, malè quidem non facerem, interea verò boni nihil, niſi ei ſtipem darem, quod bonum eſſet. Sic de reliquis judica, quæ ſecundùm legem jure fiunt; & propterea a lege & mundo, juſta appellantur, ut jure agere, jure ſua repetere, jurare, non adulterari, non mentiri, alıena non appetere, injuriæ reſiſtere, vim vi repellere; quæ ſanè omnia

71. *ſecundùm legem juſta ſunt, ſed nondum bona. Igitur & Paulus plus tribuit bono quàm juſto, Rom. 5. 7. propriè juſtus ſecundùm legem appellaretur inſons, quod etiam Caſtellio in ſua bibliorum verſione obſervavit.* Ioh. *At metuo, cum dicis, legem eſſe inutilem, ne ſceleratis occaſionem præbeas peccandi.* Chr.

72. *Minimè. nam antea explicavi, ſecundùm quid hoc dicatur, legem non eſſe bonum ſeu inutilem, nempe reſpectu juſtitiæ divinæ, vitæq; æternæ. neque ego*

73. *ſum auctor hujus ſententiæ; dixit hoc ante me Paulus, qui ferè aliud præter hoc, nullum argumentum tractat in epiſtolis ſuis ad Rom. & Gal. Vide quid ſcripſerit Heb. 11. 18. & 8. 6. Dixerant hoc & alii viri docti & ſancti, quos recenſere nolo, ne, ut illi, hæreticus declarer: ſed cum dico, illam juſtitiam eſſe inutilem, id propterea dico, ut aliam perfectiorem, nempè Dei, quæ ex fide eſt, ſibi acquirant, quam ſi habuerint, tum non legis juſtitia deſtituentur: ut ſi jurare non licet, quemadmodum antea oſtendi, quomodo audebis pejerare? ſi oculus & animus caſtus fuerit, quomodo adulterabis? ſi injuriæ reſiſtere vetitum eſt, quomodo audebis occidere? &c. Itaque abſit, ut per hanc veriſſimam doctrinam, alicui occaſio peccandi præbeatur. Imò potiùs omnes peccati cauſæ auferuntur.* Ioh. *Percepi de Iuſtitia Dei, quam oſtendiſti patefactam eſſe per Ieſum Chriſtum in Evangelio, & diverſam a lege: jam expone, num in vatibus aliquid habeatur de illa juſtitia per Meſſiam patefacienda?* Christ. *Maximè habetur; idcirco dixit Paulus, abſque lege divinam juſtitiam patefactam eſſe, a lege & vatibus teſtatam, Rom. 3, 21. Quodſi omnia vellem recenſere vatum teſtimonia, dies nos deficeret; attamen, quæ in præſentia occurrunt, accipe, Pſal. 85. 11.* Pietas veritaſque inter ſe occurrent, juſtitia & pax deoſculabuntur invicem. Veritas ex terra germinabit, & juſtitia de cælo exiſtet. *Vide Pſal. 12, 65, 93, 98. Porrò lege Eſaiæ 61. totum cap. de Meſſia, ubi in fine hæc verba ſunt:* Vt terra ſtirpes ſuas edit, utque ſuum hortus ſeminarium procreat; ſic procreabit Iehova juſtitiam atque laudẽ coram cunctis gentibus. *Daniel verò apertiſſimè de ea patefacienda vaticinatus eſt, cap. 9. 24.* Septuaginta ſeptenarii *inquit*, deſtinati ſunt tuo populo, tuæque ſacræ urbi, ad conſummandum peccatum, ad obſignanda delicta, ad ignoſcendam culpam, & ad inducendam æternam juſtitiam, & ad obſignandam viſionem ac vaticinationem, & ad ungendum ſanctorum ſanctiſſimum. *Oſeæ 10. 12.* Novate vobis novale, dum tempus eſt quærendi Iovæ, donec veniat, & vos juſtitiam doceat. *Ioel. 2. 23.* O Sionii, geſtite lætitiâ in Iova Deo veſtro. Dabit enim vobis doctorem ad juſtitiam. *Huc pertinet vaticinium Moſis, Deut. 18. 15 de Meſſia. Plura occurrent diligenti lectori.* Ioh.

Sufficiunt

Sufficiunt hæc, quæ satis aperta sunt. Verùm jam demum intelligo, non bona ope-
ra, quæ Deus ipse præparavit, sed legis opera a justificatione nostra excludi: sed 74.
est adhuc aliquid, quod videtur nobis contrarium esse, videlicet Luc. 17. ubi
Christus inquit, Si omnia feceritis quæ vobis præcipio, dicite, inutiles servi
sumus. CHRIST. Non dixit Christus, quæ ego vobis præcipio, sed quæ vobis 75.
mandata sunt, nempè in lege, id enim subintelligendum esse non dubito: sin mi-
nùs, tunc Paulus contra hoc præceptum peccavit, cum ad Timoth. scripsit, sibi
justitiæ coronam repositam esse, quod egregium certamen certasset, cursumq; ab-
solvisset. Porrò, si inutiles servi sumus, damnabimur, scriptum est enim, Inuti-
lem servum conjicite in imas tenebras. Boni verò servi in Domini sui volu-
ptatem intrabunt. Diligenter & hoc observandum est, quòd Dominus Iesus si-
bi contrarius esset, si ista ejus verba Luca 17. de ejus præceptis intelligenda es-
sent. Nam dixit alio in loco, Si feceritis quæcumque ego vobis præcipio,
amici mei estis. Certè non puto illum inutilem esse, qui Christi amicus est, cùm
ipse Deus in eodem loco dixerit, Non jam dicam vos servos, sed amicos; quòd
si nec servos, quomodo inutiles servos? Esto autem Dominum ibi loquutum fu-
isse de suis præceptis: num inde efficietur, bona opera excludi a justificatione
nostra? Minimè, tantùm eo doceremur, ne superbiremus. interim tamen pro-
missiones Iesu Christi veræ sunt, quòd qui fecerint, quæ docuit illos, Dei filios, suos
fratres & amicos fore, denique vitam habituros æternam. IOH. Quoniam ali-
qui hæc non negant, nihilominus conantur nobis persuadere, quòd quidem debea-
mus bona opera facere, sed ob illorum observationem nihil sperare. CHRIST.
Hoc est cum ratione insanire, & contra apertas scripturas loqui. Inquit enim
Paulus, Sic currite, ut assequamini. Enimverò omnes, qui certant, omnia
perferunt, illi quidem, ut interituram assequantur coronã, at nos immorta-
lem. Vnde verò illud currere seu certare? Certe ex spe coronæ obtinendæ im-
mortalitatis. Et alibi idem Paulus ita scripsit, Pietas ad omnia utilis est, pro-
missiones habens & præsentis & futuræ vitæ. Certa res est, & summa ap-
probatione digna. Nam ideo & laboramus, & probra patimur, quòd spem
habemus in vivente Deo, qui cùm omnium hominum tum maximè fiden-
tium servator est. Videntur mihi illi, qui ita docent, velle nos credere, Deum
haud daturum esse justis vitam æternam. Conatur hoc Satanas dudum homi-
nibus persuadere, ut ita omnem extirpet pietatem, quod facillimè efficere poterit
apud eos, qui istam sententiam tuentur. Nam nisi sperare licuerit, quomodo
credere poterimus, cum spes sit fidei materia? Quomodo verò piè vixerimus,
nisi crediderimus? Sublatis enim causis, tollitur & effectum. maximeq; nobis
cavendum est, ut ab his ineptis disputationibus, quæ versantur circa morbos quæ-
stionum, neque acquiescunt doctrinæ pietatis Iesu Christi, ut Paulus monet,
1 Tim 6. 3 Quid ajunt? nihil esse sperandum pro bonis operibus? interroga
illos doctores, cur convicia & persequutiones sustineant? Equidem cuperem
omnes sperare pro bonis operibus vitam æternam, tunc id quod sperarent, opera-
rentur. interrogandi essent, num hoc, quod scriptum est 2 Ioh. 1. 8. credendum
sit? Date operam, ne perdamus, inquit, quod elaboravimus, sed merce-
dem plenam accipiamus. Si credendum esse dixerint, certè & sperandum,
cùm fides absque spe esse non possit. Illud obiter observa: ista bona opera non 76.
sunt nostra (legis autem nostra sunt) sed Dei, qui ea præparavit, ut in illis ver-
C 3 satemur.

særemur. nos ista facimus ut Dei servi; nullus autem servus suum, sed Domini opus facit. Ioh. *Sæpiùs tamen ea nobis attribuuntur in Evangelio, ac si nostra essent.* Christ. *Ita sanè est: id fit ratione officii nostri, non eorum naturâ, quæ ex Deo est. ut in hujus seculi servis videmus, quàvis dominorum suorum opera agant, plerumque tamen ea eorum esse dicuntur.* Ioh. *Satisfactum est mihi. Sed restatne aliquid, quod ad justificationis negotium pertinet?* Christ. *Imò totum adhuc, cujus gratiâ ista omnia fiant, restat, videlicet fidei finis, quæ est vita æterna.* Ioh. *Illud antea sciebam, quia finis iste nos ad diligentiùs justificationem inquirendam movet. Ego vero me tibi plurimum debere fateor, quòd hæc ita candidè mihi patefecisti, quæ scribis. Deo imprimis gratias ago, qui oculos mentis meæ aperuit, ut tandem saperem salutis nostræ procurationem, in cujus cognitione hactenus miserè cæcutivimus. Nullas enim justificationis partes rectè considerabamus, ut pote aliorum doctorum opinionibus imbuti, nescientes quid Dei misericordia sit, ad quos pertineat; fidem ineptè definimus, legis opera cum bonis operibus confundentes, quare nobis sit promissa*
77. *vita æterna, & speranda, dubitamus: Iustificationem, quæ fit per sanguinem Iesu Christi, secundùm literam intelligimus, cùm spiritualiter intelligi debeat, pietatem modo commendamus, modò extenuamus, interdum penitus excludimus. Itaque vehementer mihi gaudeo, cùm videam me dubitatione, opinionibus & metu liberatum.* Christ. *Et ego gratulor istam mentem, Deumq; oro, ut, quæ audivisti, fructum in te ferant, eaq; aliis persuadere possis. Ita enim & illos & teipsum salvabis. Verùm hæc quidem hactenus, Cætera si quæ sunt, quotiescunque voles, & hoc loco & aliis parata tibi erunt.*

Notæ Fausti Socini Senensis in Dialogum præcedentem.

1. Divinæque *naturæ participatio.)* Si hoc ad immortalitatem beatitatemque referatur, rectè dictum censeo. Sin autem ad vitæ sanctimoniam, non videtur hæc significatio vocabulo Iustificationis, quod quidem ad usum scripturæ attinet, subesse, cujus scripturæ proprium est vocabulum istud.

2. *Adeò ut nostri causâ.)* Hîc potiùs dicendum erat, Adeò, ut nobis omnia peccata nostra condonare voluerit, & vitam æternam largiri: atque hujus rei, cùm testandæ, tum ad exitum perducendæ causâ, unigenitum Filium suum Iesum Christum in mortem tradiderit, unde ab æterna morte, quâ digni eramus, liberati sumus, & unà cum eodem ejus Filio in cælestibus collocati. Nam alioqui, ut scriptum hoc loco legitur, mortis Christi, & per eam a morte liberationis nostræ, intempestivè fit mentio.

3. *Sed etiam ab omnibus peccatis.)* Hoc quamvis rectè intellectum verum sit, atque adeò sacris testimoniis confirmetur, tamen ad justificationem ipsam, de qua hîc agitur, per se non pertinet, sed per accidens, ut loquuntur, quatenus scilicet nemo a Deo per Christum justificatur, nisi jam in nullo peccato hæreat ac maneat.

4. *Commentum enim illud.)* Certissimum est, pœnas, primi parentis peccato constitutas, ad omnem ejus posteritatem pertinere, nulla habita peccati posteritatis ratione, ob id ipsum tantùm, quòd ipsius Adami sint posteri, ab

ri, ab ipsoque prognati. Hoc enim & res ipsa, & ratio manifesta, & denique sanctorum hominum auctoritas apertè comprobat; præsertim verò Pauli cap. 5. ad Romanos, ubi dicit mortem regnâsse etiam in eis, qui non peccaverunt in similitudine peccati Adami, qui fuit forma seu figura futuri. Quemadmodum enim, quicunque ex Adamo carnaliter nascuntur, morti sunt obnoxii, licèt non peccaverint, ut Adamus peccavit, cui propter ipsius peccatum, mortis pœna constituta est: Sic, quicumq; ex Christo spiritualiter nascuntur, vitam adipiscuntur; licèt non ita obedierint, ut ipse Christus obedivit, cujus obedientiæ præmium, vita est constituta. Si quis hoc non intelligit, necesse est eum in magna totius hujus de peccato originis (quod vocant) tractationis ignoratione versari; nec, quid Paulus eo 5. cap. ad Rom. sibi velit, prorsus percipere.

Iohan. 9. 34.) Quid hic locus ad rem faciat, non video. Quòd enim quispiam in peccatis totus sit natus, nihil prohibet, quominus ex parentum peccato culpam contraxerit. Imò sunt, qui in peccato nasci, nihil aliud interpretentur, quàm ex parentum peccato culpam contrahere; quanquam non dubium est, quin Iudæi illi, nequaquam hoc sensu verba illa protulerint, *In peccatis natus es totus.* Sed nec attendendum est, quid ipsi dixerint; nec si vera dixissent, idq; alioqui ad rem pertineret, ad omnes est trahendum, quod de uno tantùm est dictum. Cæterùm, in initio illius historiæ, ejusdemque capitis, Christi verba habentur, quæ opinionem illam confirment, contra quam locus iste v. 34. allatus est. Nam cùm discipuli interrogent, Num aut cæcus ille, aut parētes ejus peccassent, ut is cæcus nasceretur; Christus autem respondeat, nec illum, nec parentes ejus peccâsse, sed ad Dei opera in illo patefacienda id factum esse, tacitè videtur Apostolorum opinionem comprobare, fieri scilicet alioqui potuisse, ut propter peccata parentum cæcus nasceretur. 5.

Et propterea, ut eam fide consequeremur.) Esset hoc aliquanto clariùs aperiendum, si fructum aliquem hinc lector percipere debet. 6.

Sed incitat etiam, ut credamus, si obedîverimus Evangelio.) Atqui hoc ipsum, non confidentia est revera seu fiducia, sed persuasio. Itaq; ad hunc modum dicendum erat: Sed incitat nos, ut obediamus Evangelio, firma cum spe obtinendi peccatorum veniam, & vitam æternam. Quanquam ne sic quidem rectè diceretur. Neque enim fides incitat, si formatam fidem intelligamus, ut eam, quā justificamur; sed illud ipsum, ad quod hic incitari dicimur, quemadmodum paulò ante rectissimè explicatum est, ubi dictum fuit, Credere in nomen Christi, esse, eum accipere, ejus dictis fidem habere, ei confidere, denique ei obtemperare. 7.

Quia præsens salutis.) Oportuisset hæc per præteriti temporis verba enunciare, *contempserunt*, *contradixerunt*. Cùm enim ab initio contemnunt & contradicunt, possent non contemnere, nec contradicere; & sic nondum eò deveneru͂t, ut non possint credere, quò postmodum justo Dei judicio, eò quòd contempserint & contradixerint, devenire coguntur. 8.

Quod est peccatum in spiritum sanctum.) Præstat hæc verba non addere. Nimis enim adhuc controversum est, quid sit peccatum in spiritum sanctum. 9.

Ne hic

10. *Ne hoc usu veniret.*) Si pronomen *Hoc*, ad præcedens verbum *contemnunt, &c.* tantummodo refertur, est quidem locus, qui citatur, opportunè ac meritò allatus. Sed consentaneum est, ut non ad illud tantùm membrum superioris orationis referatur, sed ad totam orationem, potissimùm verò ad ultimam ejus partem. Atqui in citato loco, nec de contradicendo agnitæ veritati, nec de subeunda ista divina pœna, ut jam credere quis nequeat, quidquam legitur, quæ tamen in superiore oratione continentur, & pars potissima sunt totius sententiæ eâ comprehensæ.

11. *Aufertur verò.*) Hîc potiùs ita dicendum videbatur: Offertur autem fidei donum per prædicationem Evangelii, quæ oblatum hoc donũ aspernantibus, id est, credere nolentibus, aufertur, & aliis datur, ut legimus.

12. *Verùm ad quæstionem de fide.*) Ad quæstionem, utrùm fides nostri arbitrii sit, nec ne, omninò pertinet cognoscere, num fides sit Dei donum, & quomodo; tametsi non simpliciter, ex eo, quòd fides Dei donum sit, sequitur, illam nulla ratione esse nostri arbitrii, tum ob rationem superiùs allatam, quòd libertas accipiendi aut respuendi aliquid, non tollit nec impedit, quominus illud sit donum, (quæ ratio tamen indicata potiùs quàm expressa fuit) tum etiam ex eo, quòd subjungitur, quamlibet rem bonam, Dei donum meritò dici posse.

13. *Tamen & auditus.*) Quoniam adversarii objicere possunt, nullam rem bonam esse, quæ nostri arbitrii sit, propterea hæc pars ad hunc modum explicãda videbatur, ut exempli causa de auditu, *Tamen mei arbitrii est, &c.* Sed præterea animadvertendum est, hoc exemplum non videri appositum, præsertim si nomen Auditus, pro audiendi facultate, non autem pro ipsa auditione accipiatur. Sive enim quis audire velit, sive ut ne audiat, aures obturet, audiendi facultate, & sic isto Dei dono nihilominus semper perfectè erit præditus. Quòd si pro ipsa auditione, nomen *auditus*, accipiatur, seu pro ipso actu audiendi, (id quod præsenti quæstioni multò est accommodatius, siquidem hîc fides, non facultatem, sed ipsum actum credẽdi significat) est tamen nihilominus hoc exemplum parum accommodatum, cùm, nisi ipsi impedimẽtum aliquod ponamus, plurima, ne cogitantes quidem, audiamus; imò sæpiùs nolentes: nemo autem Evangelio credat, nisi & cogitans & planè volens.

14. *Quod Deus omnibus exhibuit.*) Horum verborũ sententia mihi non probatur. Christi enim resurrectio, non ad fidei donum exhibendum, sed ad fidem faciendam pertinet, sive ad fidei donum, quod per Evangelii prædicationem exhibetur, confirmandum. Nec locus ille Actor. 17. 31. qui hîc citatur, quamvis ab aliis quoque ad sententiam istam probandam allatus, & a quibusdam, ni fallor, ex Græco in eundem sensum interpretatus, ad rem facere videtur. cùm ejus sententia sit, Deum Christum ex mortuis suscitando, fidem omnibus fecisse, ejus, quod proximè dictum fuerat, nempe ab ipso Deo, eundem Christum judicem, qui orbem terrarum, quodam die certo, justè sit judicaturus, constitutum fuisse; vel, ut aliis placet, Deum, ex mortuis Christum excitando, se omnibus fidelem præstitisse. Nam idem Paulus, qui hîc loquitur alibi, id est supra, cap. 13. 32, 33. ait, Deum, resuscitando Iesum, præstitisse promissum, quod patribus fecerat. Nec sanè verisi-

verisimile est, Paulum, cum Ethnicis hominibus præsertim loquentem, & sacrarum rerum ac loquutionum ignaris, simplici fidei nomine, fiduciam in ipso Deo, sive in Deo per Christum collocandam, intelligere voluisse.

Imò & audiri.) Sunt hi omnino figurati loquendi modi, qui potiùs essent explicandi, quàm ita simpliciter inculcandi. 15.

Nisi credat promissis divinis.) Quamvis hoc rectè intellectum verum sit, 16.
tamen & propter ea, quæ sequuntur, & ad totius rei explicationem, hæc annotare hîc libuit. Fides, quâ justificamur, non est credere promissionibus divinis; sed est, ipsi Deo confidere: quod ut fiat, propterea sunt a Deo proposita promissa, quibus creditis, necessariò ipsi Deo confiditur. Et idcirco alicubi videtur, fidei isti, quòd Dei promissa sunt vera, tribui, quòd per eam justificemur, cùm tamen revera non ista fide, sed fide in ipsum Deum, id est, fiduciâ in ipso Deo collocandâ, justificemur; quæ fides, obedientiam præceptorum Dei, non quidem ut effectum suum, sed ut suam substantiam & formam continet atque complectitur. Meminisse enim debemus, ejus, quod supra rectè conclusum est: Fidem, hanc scilicet, quâ justificamur, Dei obedientiam esse. Adde, quòd credere promissionibus divinis, non quidem necessariò, & per se, sed per accidens, gignit fiduciam in ipsum Deum, & ita ejus præceptorum obedientiam. Per accidens, inquam, quatenus divinæ istæ promissiones id continent, quod non desiderare nemo potest, hoc est, æternam vitam & felicitatem; ac præterea promissiones istæ, expressam côditionem habent, *Si quis obedierit, &c.* Quodsi Deus aliquid promisisset, quod possemus non desiderare, vel nullam conditionem addidisset, certè posset quis promissum istud verissimû esse credere, & sibi persuadere; & tamen vel rem promissam spernere, & ita Deo non confidere; vel, re promissa licèt, desiderio ac spe accepta, nullam obedientiam Deo præstare. Ex quo patet, per accidens, ut diximus, id est, non ex eo ipso, quòd sint divina promissa, & a nobis credantur esse vera, fieri, ut ex divinis promissis, videlicet per Christum factis, si ea vera esse credimus, fiducia in ipsum Deum, ejusque præceptorum obedientia oriatur. Vt igitur ad propositum revertamur, cum hîc statim subjicitur, neminem justificari, ob assensionem sive persuasionem, si id ita intelligeretur, ut ex ipsa assensione sive persuasione, nemo justificaretur, rectè id dictum esset. Verùm sequentia verba, *Alias omnis Papistarum, &c.* declarant, id hoc loco 17.
intelligi, quasi possit esse assensio ista & persuasio, sine justificatione. id quod falsum est. cùm assensio & persuasio, veritatis promissorum divinorum, qualia, & quomodo sunt nobis per Christum facta, omnino fiduciam in ipsum Deum, illamque obedientiam gignant, quâ justificamur. Quod igitur hic affirmatur, Papistarum fidem assentiri verbo Dei, minùs verè, aut certè minùs propriè dictum est. Siquidem isti levem tantùm quandam opinionem habent veritatis verbi divini, non autem revera ei assentiuntur, quippe, quod etiam ex parte non intelligant. Rei autem non intellectæ, quomodo quis quæso, verè & propriè assentiri potest? Nam quod additur, eos sibi mortem & passionem Christi applicare, non est hæc illa assensio seu persuasio, de qua hoc loco quærẽdum est. Quærendum est enim de assensione ac persuasione, veritatis divinorum promissorum, qualia, &

D quo-

quomodo ea nobis fecit Christus, non autem de qualibet assensione ac persuasione rerum, ad Christum & Deum nostri ratione pertinentium.

18. *Quòd si justificati, ubi eorum justitia, ubi sanctitas?)* Hic tacitè continetur ea sententia, quam nos supra ab initio attigimus, & non obscurè refutavimus, justificationem videlicet, a justo faciendo dici, & a justitia ac sanctitate, quâ quis sit præditus: cùm tamen certissimum sit, justificationem in sacris literis aliud nihil significare, quàm justum pronunciare, sive, ut justum tractare.

19. *Certè opiniatus es.)* Hoc verissimum est, si modò rectè intelligatur, id est, si spiritus sancti nomine virtus illa divina intelligatur, quâ divinæ promissiones in cordibus nostris obsignantur. Hac enim id, quod jam audita Evangelii prædicatione, verum esse credidimus, ita se habere sentimus quodammodo, & experimur. At verò si spiritus sancti nomine, quælibet divina virtus, quæ nos ad salutem nostram, ut sic dixerim, afflet, nobisque aspiret, intelligatur, haud verum cëseri debet, nos credere, ante acceptum spiritum sanctum. Quandoquidem, nisi Deus prior Evangelium suum nobis patefaciat, & ita hac salutari vi sua nos præveniat, nobisq; aspiret, non generabitur in nobis fides. Sæpissimè autem in sacris literis spiritus sancti nomine, divinam istam vim, quæ Evangelii patefactione continetur, & omnibus, quibus Evangelium patefit, exhibetur, intelligi invenies. Quo factum est, ut vulgò creditum sit, fidem non dari, nisi spiritus ille sanctus præcedat, quem non omnibus, quibus Evangelium patefit, dat Deus; sed ipsis tantùm credentibus, non animadversa ὁμωνυμίᾳ vocis spiritus sancti, seu spiritus Dei. *Ephes.* 2. 1.) Primi versiculi loco, secundus citandus est.

20. *Quomodo igitur spiritus sanctus.)* Hæc ratiocinatio valde infirma est. Dicent enim adversarii, sancto spiritu pelli malum, eoque effici, ut quis credat, & porrò ejus cor mundetur, & ita malus spiritus ejiciatur. Imò ipsa sacra testimonia afferent, ex quibus probatur, Dei spiritu nos ablui, & sanctificari, ut 1 Cor. 6. 11. Et sanè nihil omnino prohibet, quominus in eo, qui ex malo spiritu impurus est, per supervenientem sanctum spiritum fides gignatur, per quam ejus cor purificetur, malo spiritu videlicet pulso ac fugato, & unà cum eo malitiâ & injustitiâ, quæ illius cor possidebat. Non igitur ratiocinatione ista, sed testimoniis utendum est, quæ postmodum afferuntur, quibus probatur, spiritum sanctum non dari, nisi jam credentibus; & interim distinguendum inter utrumque spiritum sanctum, de quibus paulò ante meminimus; & fatendum, sine Dei spiritu ne posse quidem in Christum credi, sed hunc spiritum omnibus dari, quibus ipse Christus ritè annunciatur. Divinum verò spiritum, quo in cordibus nostris veritas divinorum promissorum obsignatur, & pignus futuræ nostræ felicitatis & cælestis hæreditatis in sanctis literis nuncupatur, hunc, inquam non concedi, nisi iis, qui jam in Iesum Christum credunt.

21. *An per orationem fidei.)* Aliud est per orationem fidei, aliud per fidem. Atqui propositum est probare, spiritum accipi per fidem, non autem per oratio-

orationem fidei. quanquam non per orationem, sed per auditionem fidei, in citato loco ad Galatas, scriptum est.

Vide illustrem locum, Act. 8. 14.) Oportet asscribere & sequentia. ipse enim versus 14. per se nihil continet, quod ad rem faciat. Præterea totus hic locus minimè illustris videtur, cùm in eo expressum non sit, fidem antecessisse spiritus sancti acceptionem. Nihil enim vetat, quominus quis externè prædicato Evangelio adhæreat, & in Iesu Christi nomen baptisetur, & tamen interiore, cordisque fide careat, quam fidem sine dubio illi intelligunt, qui eam sine antecedente spiritus sancti acceptione, dari negant. Adde, quòd locus iste, ad id probandum citatus omnino videtur, quod proximè affirmatum fuerat, spiritum sanctum dari per fidem. id quod nullo modo ex eo colligi potest, etiamsi alioqui inde colligeretur, fidem acceptioni spiritus sancti præcessisse. Aliud enim est, Fidem spiritus sancti acceptioni præcedere, aliud, Spiritum sanctum per ipsam fidem dari. 22.

Ad vos habui.) Addenda videbantur hæc, aut similia verba: Siquidem intelligendum est, sermonem istum, Fidem apud eos invenisse; & observandum, Nondum tamen eos spiritum sanctum accepisse. 23.

Pœnitentiam omnibus vivere volentibus.) Hæc verba mendosa videntur & manca, hocque aut simili modo supplenda, Pœnitentiam agere, & sanctè vivere volentibus. 24.

Minimè, sed ille spiritus.) Hoc loco videtur corrigi illud, quod a nobis suprà tacitè reprehensum est, ubi scilicet absolutè negari videbatur, spiritum sanctum fidei præcedere. verùm nec germana, nec vera hæc correctio est. Non est germana. nam de spiritu sancto agitur, quem is, qui credit, accipiat: Correctio verò agit de spiritu sancto, qui quomodo adsit, cum ille credit. Itaque dicendum erat, Spiritum quidem sanctum a credente accipi, dum fides in corde credentibus gignitur, sed hunc spiritum omnibus ministrari, quibus verbum Dei annunciatur; quippe, qui necessariò ac perpetuò cum ipso verbo sit conjunctus, ut suprà a nobis expositum est. Non est autem correctio ista vera, quia nec ratione, nec sacra auctoritate ulla probabitur unquam, necesse esse, ut is, qui Evangelii prædicatione fidem in audientibus gignere debet, Dei spiritu sit præditus; nec satis esse, quòd Evangelium rectè annunciet. 25.

Spiritus autem sanctus.) Non est, ut ante indicavimus, spiritus sanctus, qui necessariò requiritur ad vim & efficaciam, verbo Dei conciliandam, quippiam diversum ab ipso verbo: imò verbum ipsum rectè annunciatum, est virtus divina ad salutem. Evangelium enim Christi, ut ait Paulus, Dei virtus est, ad salutem omni credenti. 26.

Id, quod reverà in nobis est.) Non videntur hæc verba opportunè dicta. quandoquidem nihil aliud dictum fuerat, quàm nobis a Deo fidem pro justitia imputari, quam fidem in nobis reverà esse, quis obsecro dubitabit unquam? Sunt autem verba ista dicta, ad excludendam imputationem justitiæ Christi, de qua tamen in superioribus verbis ne suspicari quidem licet. Præterea certum est, ex Paulo, justitiam a Deo nobis imputari, Rom. 4. 6. ubi Davidis testimonio utitur. Ex quo apparet, Paulum ibi, 27.

justitiæ nomine, peccatorum remissionem intelligere, vel potiùs beatitatem; quæ in nobis non est, nisi per imputationem, seu ipsius imputationis vi. Quomodo igitur hîc affirmatur, non imputari nobis a Deo, nisi id, quod revera in nobis est?

28. *Crederet.)* Vt rectè ad superiora illa verba relatio habeatur, quibus fides nostra explicatur, quæ imputatur nobis ad justitiam, omnino addendum videtur hoc aut simile quippiam, Et propterea scilicet Deo se obedientem præstare, seseque totum ipsi committere, velle constituere.

29. *Res.)* Aut non res, sed promissiones, seu promissa, hîc scribendum videtur: aut sequenti versu, non quibus, sed quas credamus.

30. *Omnia.)* Adderem statim, sibi ab eo præscripta, aut præscribenda, sive imperanda, vel alioquin illi grata futura. *Se facturum*, rectiùs, Facere.

31. *Re ipsa justus est. Non enim.)* Est quidem iste aliquo modo re ipsa justus, id est, a Deo pro justo habitus, & justus pronunciatus: sed non tamen omnino, nec æquè ac si reipsa jam se obedientem præstitisset. Multa enim, ut in proverbio est, inter calicem, supremaque labra cadere possunt, veluti (ut in hac proverbii similitudine persistamus) si quis ægrotus a morbo liberetur, pharmacum sibi a medico exhibendum quantumvis ingrati saporis & odoris, sumere prorsus constituat, fieri tamen potest, ut cum deinde poculum, ut pharmacum exhauriat, ejus labiis admovebitur, & ipse gustare cœperit, tetro odore ac sapore deterritus, exhaurire planè renuat: Sic nobis facilè evenire potest, ut antequàm experiamur, quàm sit carni nostræ durum atque adeò horribile, Christi præceptis obtemperare, & crucem, ut jussi sumus, quotidie ferre, prorsus Deo obedire, ex Christi præscriptione constituamus; sed ubi ad rem ipsam ventum sit, ejus summa acerbitate ac difficultate deterreamur. Quocirea Deus & antè, & multò magis post Christum, tum demum revera ac plenè justum aliquem pronunciat, cùm se jam obedientem ipsius præceptis præstiterit; id quod in ipso Abrahamo patuit, qui non omnino justus est a Deo pronunciatus, nisi cum, preter alia, suæ in Deum fiduciæ ejusque præceptorum obedientiæ specimina, tandem ipso ita jubente, unigenitum Filium suum ei immolare non recusavit. Nam & Deus ipse ait, tum demum se cognovisse, quòd Abrahamus ipsum timeret, & Iacobus Apostolus affirmat, tum impletam fuisse scripturam, dicentem, *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam.* Itaque concludendum est, Deum quidem præcipuè animum & cor hominis spectare, sed tamen de ipso animo & corde nihil firmiter omnino posse statui, donec ad rem ipsam ventum non fuerit.

32. *Nulliq; se subducit occasioni.)* Certè, si jam reipsa iste nulli se subduxit occasioni, de eo meritò dici potest, eum coram Deo planè justum esse; verùm verba præcedentia & sermo institutus postulant, ut hic non quidem *subducit*, sed *subducere statuit*, scribatur.

33. *Etiamsi reipsa.)* Imò Abrahamus, quantum in ipso fuit, mandatum illud perfecit, jam enim cultrum acceperat in manum, ut Isaacum jugularet, sed divinitus prohibitus est: propterea Deus per angelum illi dicit, *Quia non pepercisti filio tuo unico propter me.* Et rursus. *Quia hoc fecisti, nec pepercisti filio tuo unico.* Perfecta enim & confirmata hominis voluntas, quæ vi-

quæ videlicet ad ipsum actum pervenit, adeò, ut nulla prorsus ex parte per ipsum hominem stet, quominus externum factum sequatur, perinde omnino habetur apud Deum, acsi ipsum externum factum omnino consequutum fuisset, seu mavis, pro ipso facto omnino habetur. Secus est in voluntate hominis nec perfecta nec cõsummata, & ubi ad ipsum actum perventum non est: quamvis enim ea in rebus bonis, Deo sine dubio placeat, in malis displiceat, suumque vel præmium vel pœnam apud ipsum habeat, non tamen pro ipso facto ab eo habetur.

Vt latro.) Videtur hîc tacitè affirmari, latronem illum nullam occasionem habuisse fidem ostendendi: quod tamen contrà habet, ita ut etiam suam fidem egregiè ostendisse, meritò dici possit, ut unicuique vel leviter ejus verba, quæ ad alterum latronem & ad Christum fecit, perpendenti, apertè constabit. 34.

Ac si omni.) Hoc, ut jam monuimus, minùs verè dictum est. Nam nec sanè miles, qui nullâ oblatâ pugnandi occasione non pugnavit, quamvis se minimè subduxerit, præmium, quod strenuè reipsa pugnantibus constitutum fuerit, omnino accipiet; licèt, ut hîc paulò ante dicitur, militiæ præmio non fraudabitur. Aliud est enim militiæ, aliud pugnæ præmium, & jam ego sum fassus, bonam hominis voluntatem, quamvis non perfectam nec consummatam, suum apud Deum præmium habere, licèt non illi par, quod perfecta ac consummata voluntas habet. 35.

Salvum fore.) Rectiùs. *sine mendacio dicere posse, se Deum nôsse, aut, se Dei charitate esse præditum, 1 Ioh. 2. 4, 5. & consequenter hunc minimè salvum fore.* 36.

Cum mihi videatur ibi gratia locus.) Hæc quæstio obscurè admodum atque indistinctè & proponitur & dissolvitur. Distinguere enim primùm clarè oportet inter peccata, quæ resipiscẽtiam consequuntur, & inter peccata simpliciter. Deinde, in his peccatis quæ resipiscentiam consequuntur, adhibenda rursus est clara distinctio, siquidem simpliciter & absolutè loquendo, verissimum est non esse locum gratiæ, ubi nullum est peccatum. Operanti enim, inquit Paulus, id est, legem Dei exactè servanti, merces non tribuitur ex gratiâ sed ex debito. Necesse est igitur, ut quis alioquin peccaverit, si gratiam, de qua videlicet in tota hac quæstione ac materia agitur, consequuturus est: quòd si distinctio adhibeatur, & nominatim de peccatis agatur consequentibus resipiscentiam, haud verum est, non posse esse locum gratiæ, ubi non peccatur. Nec tamen idcirco concludendum est simpliciter & absolutè, peccata post resipiscẽtiam unà cum gratia consistere non posse, sed de iis peccatis tantùm in affirmandum, quæ ex deliberata malitia fiant, vel quæ hominem irretitum tenent hactenus, ut habitum, sive unius sive plurium peccatorum, habere meritò dici possit, aut tam frequentia sint, ut is non secundùm spiritum, sed secundùm carnem vivere, jure affirmari queat; & ab hujusmodi peccatis ea separanda & distinguenda, quæ vel ex ignorantia & incogitãtia committuntur, vel etiam prudenter & scienter, nonnunquam etiam ex humana fragilitate, sed ita ut lapsus esse, non autem cecidisse homo dicendus sit, quippe, qui statim sese erexerit, & recto pede per præceptorũ divinorum viam ire perrexerit. 37.

38. *Sufficit nos.*) Hîc rectè attingitur distinctio, de qua modo dicebam; sed proximè non rectè dictum est simpliciter, *Non est opus peccatis*. Addendum enim fuerat, *præsentibus*, aut tale quippiam, idemque in antecedentibus verbis explicandum, præsertim si nihil quæstioni a colloquutore propositæ addatur. Nam illam ita simpliciter & indistinctè proponi posse fateor, dummodo postea in solutione distinctiones, de quibus diximus, adhibeantur.

39. *Per Christi sanguinem.*) & paulò post, *Per mortem Christi.*) Tametsi hæc verba ex Paulo hîc adhibita videntur, alia tamen est ratio loci Paulini, & alia hujus. Patet enim, quo sensu apud Paulum dicta fuerint, si quis diligenter animadvertat, nempe simpliciter Christi sanguinem seu mortem intervenisse in nobis justificandis, sine ulla necessitate intelligendi inde ullum meritum profectum fuisse, & apparet Apostolum ideo istud dixisse, ut inde colligeret, non posse dubitari, quin Deus per Christum nos sit servaturus. Nam si, cùm essemus ejus inimici, ut nos sibi reconciliaret, Christum Filium suum mori voluit, multò magis jam reconciliatos per eundem redivivum, quemque ad hoc efficiendum mori nullo pacto oportet, omnino servabit. Hîc verò, nec quo sensu dicantur & adhibeantur verba ista, constare potest, eaque ita accipi possunt, ut Christi mortem gratiam istam nobis promeruisse intelligatur, nec cui sint adhibita, perspicere quisquam valet. Quare vel eorū loco, *per Iesum Christum*, simpliciter est dicendū, vel ipsa ita explicanda, ut sensus & scopus eorū legenti appareat.

40. *Quid illud est.*) Hæc interrogatio non corrigit aut tollit vitia, quæ in antecedentibus verbis inesse diximus. Semper enim verum erit, non suo loco & tempore supra dictum fuisse, per sanguinem seu mortem Christi, nos gratiam illam Dei adeptos fuisse. Potest autem hæc interrogatio ascribi, etiamsi supra hujus rei nulla fieret mentio, præsertim si ad hunc modum dicatur, *Quid illud est, quod Paulus scripsit, morte*, &c. Quod si tamen placet aliquid antecessisse, unde colloquutor ita interrogādi apertam habuerit occasionem, satis est proximè antecedentia illa verba, ex Paulo desumpta, retinere, *Qui propter peccata nostra, &c.* Quanquam in interrogatione addendum esset, cur Paulus, qui antea mortis Christi effectum, ab effectu resurrectionis distinxerat, inquiens, Christum traditum fuisse propter peccata nostra, & resurrexisse propter justificationem nostram, postea dixerit, ipsa morte seu sanguine Christi nos justificatos esse.

41. *Id quod Paulus dixit.*) Apparet manifestè, justificari, ita intelligi, ut significet justum, id est, probum & Deo obedientem fieri, nulla habita ratione remissionis peccatorum & ascriptæ justitiæ, id est, quòd quis a peccatorum, suorum reatu liberetur, & justus pronuncietur, seu pro justo habeatur; cùm tamen, ut supra dictum est, verbo justificandi, in sacris literis hæc significentur, non autem illud.

42. *Itaque qui Christum propterea*) Verissimum quidem est, Christum inter alias causas, propter id mortuum esse, ut nos peccatis moreremur, sed non propterea, propriè loquendo, hoc dicitur a nobis credi, nec usquam, ni fallor, sacræ literæ, quamvis id non uno in loco apertè commemorent, ut id credamus, jubent: sed, si propriè loqui velimus, id potiùs agnoscimus, & ex iis

ex iis quæ de Christo credimus, colligimus. Credimus enim de Christo, quòd nos, peccatis relictis, sibi summam vitæ innocentiam, æternæ vitæ spe proposita, præscribenti, obedire jusserit seque imitari, quem innocentissimum, carnisque prorsus peccati labe carentem fuisse, nobis persuademus. Atque insuper credimus ac persuasi sumus, ipsum, dum quæ jubet ac promittit, ut nos faciamus & speremus, omni conatu quærit, per summam invidiam morti traditum fuisse, quam ipse volens subierit, sciens se a Deo Patre tertio post die in vitam revocandum, & omni in cælo & in terra potestate donandum, quâ sibi obedientes perpetuò fovere; & beata tandem immortalitate donare posset; quæ & facta fuisse credimus. Ex his igitur, de quorum veritate nihil dubitamus, agnoscimus & videmus, Christum mortuum fuisse, ut nos peccatis moreremur, &c. Itaque, ut dictum est, hoc, propriè loquēdo, non quidem credere, sed ex iis, quæ credimus, apertè colligere dicendi sumus. Multò autem minùs dici potest, hoc esse fidem ponere in Christi sanguine, ut hic in margine annotatum video. Neque enim cohærent ista duo necessariò, nedum idem sint. Quid enim prohibet, quominus credam, Christum mortuum fuisse, ut ego peccato morerer, nec interim tamen in ejus sanguine fidem ponam; vel contrà, in ejus sanguine fidem ponam, nec tamen eum mortuum fuisse credam, ut ego peccato morerer? Adde, quòd nusquam revera in scriptura legitur, nos aut debere aut posse fidem in Christi sanguine ponere, tametsi Sebast. Castellionis interpretatio id habeat, cap. 3. Rom. v. 25. ubi addidit de suo, verbum *Collocandam*; haud intelligens verba illa, *in ipsius sanguine*, non esse conjungenda cum voce *fidem*, quam statim sequuntur, sed per se stare, & idem significare, quod, Interveniente ipsius sanguine, ut Erasmi interpretatio habet.

Quapropter ejusmodi dicuntur.) Non dubium est, quin isti, imò isti demum nec videlicet alii, dicantur sanguine Christi loti, &c. sed non tamen 43.
præcipuè propter hoc ipsum, quòd desierint a malo, & bonum faciant; sed propter id, quòd a reatu & pœna suorum peccatorum sunt liberati. quod beneficium iis tantùm conceditur, qui ejusmodi fuerint.

Quomodo enim ille dixerit.) ὁμωνυμία sive æquivocatio est in verbis 44.
mundari a peccatis. Mundatus a peccatis is dicitur, cui peccata sunt remissa (& hoc sensu utitur potissimùm scriptura hac loquutione) non tantùm is, qui id est adeptus, ut jam in peccatis, ut antea, non maneat; nec, si ipsius rei naturam spectes, quippiam prohibet, quominus cuipiam sint remissa peccata, & tamen nihilominus peccare pergat, & sic idem ipse mundatus sit a peccatis suis, & non mundatus. Quodsi nemo tamen mundatus a peccatis est, qui peccare non desistat, id non ex vi ipsius loquutionis, *mundari a peccatis*, neque ex ipsa rei natura proficiscitur, sed ex eo, quòd Deus nemini peccata condonare statuit, qui peccare pergat.

Si in luce versamur.) Hoc testimonium, non id probat ad quod proban- 45.
dum fuit allatum, scilicet contraria ista duo esse, & planè inter se pugnantia, Mundatum esse a peccatis, &, Peccare nondum desiisse, ut exemplum seu similitudo allata ostendit, ejus qui crudelissima febri torqueatur, & tamen interim glorietur, se medici operâ a febri liberatum esse.

Neque

Neque enim Apostoli mens eo in loco est, docere, vel idem esse, In luce versari, (quod sine dubio sanctè vivere significat) &, Sanguine Iesu Christi expurgata esse omnia sua peccata; vel certum indicium, quòd quis in luce versetur, esse, si omnia ejus peccata fuerint expurgata, quod nimirum Christi sanguine fiat. Non est inquam hæc mens Apostoli: sed hæc, Docere, quid faciendum nobis sit si expiationis omnium peccatorum nostrorum participes esse velimus, quam attulit, seu testatur Christi sanguis: vel, si malumus, quid utilitatis ex eo habeamus, quòd in luce versemur, nempe participes nos fieri expiationis omnium peccatorum nostrorum a Christo allatæ, & ipsius sanguine partæ & contestatæ; sicut etiam ex eadem re id nos habere ibidem ait, quòd cùm Deo societatem habeamus. Itaque hic unus ex illis est locis, unde probatur, Mundari, seu expurgari a peccatis, idem esse, quod Sua peccata expiari, id est, Ea sibi a Deo remitti & condonari.

46. *Aliqua in nobis.)* Addendum videtur, *vera & solida. Iustificari.)* Hic rursus confunduntur, Iustificari, & Iustum esse; quæ nisi distinguantur, necesse est in tota hac disputatione, & divinorum testimoniorum interpretatione, non leviter hallucinari.

47. *Eadem esse cum legis operibus.)* Atqui Paulus cap. 4. ad Rom. affirmat, hominem justificari a Deo sine operibus, non addita voce *legis*, idq; exemplo Abrahami, & testimonio Davidis comprobat. Quorum alter non legitur justificatus fuisse apud Deum operibus, sed fide: Alter verò eos beatos esse testatur, quorum remissæ fuerint iniquitates, & tecta peccata, & quibus Dominus peccata non imputaverit. Addit rationem: Quia in justificatione Abrahami, fides ad justitiam imputata dicitur. Vnde liquet, gratiam & beneficentiam divinam, in eo justificando, id est, pro justo habendo ac præmio afficiendo intervenisse. Gratiæ autem locus non est, ubi ex operibus justificatio est. Operanti enim, inquit Paulus, merces debetur, non secundùm gratiam, sed secundùm debitum. Et alibi, quippiam esse ex gratia, planè opponit ei, quod est, Esse ex operibus. Ex quibus omnibus manifestum fit, Paulum negare, non modò ex operibus legis, sed simpliciter, Ex operibus nos justificari. Itaque alia ratione omnino est hic nodus solvendus, & dicendum, Paulùm, operum nomine, non quælibet opera intelligere, nec quolibet modo accepta, sed quæ sua vi hominem justum coram Deo reddere possint, cum negat, nos ex operibus justificari, qualis esset absoluta & perpetua, per totum vitæ curriculum, legis divinæ observatio. Hanc Apostoli mentem esse, & operum simplici nomine, eum perfectam divinorum præceptorum conservationem intelligere, declarat manifestè, quod ait, *Operanti dari mercedem, non ex gratia, sed ex debito.* Et rursum: *Non operanti, sed credenti in eum, qui justificat impium, imputari fidem ipsius ad justitiam.* Vbi apertè constat, illum Operandi, & consequenter, Operum, simplici verbo, absolutam ac perpetuam divinæ legis conservationem, in tota hac disputatione, significare voluisse. Vnde, nodi solutio patet. Nam, etsi verissimum est, non idcirco nos justificari, quasi Deo perfectè ac perpetuò obediverimus; non tamen sequitur, ad nos justificandos, nullam præceptorum Dei obedientiam requiri. Ea enim obedientia

dientia omnino requiritur, quæ fide in Deum continetur, quâ nos justificari idem Paulus affirmat: quandoquidem fides ista aliud nihil est, quàm Deo confidere, id est, sub spe felicitatis nostræ, illi obedire. quod sanè fit, ac fieri dicitur, cum mores, actionesque & vitam nostram, ad nonnam ab ipso nobis præscriptam, componimus & conformamus, licet vel antehac pessimè vixerimus; vel posthac ex imbecillitate aliquando labamur, & a rectissima ista via leviter ac paulisper deflectamus.

Propterea sic aliquis eorum.) Potuit iste, quisquis fuerit, ob aliam causam ista scribere, quàm quòd existimet, legis opera, simpliciter loquendo, omnium præstantissima esse. Cum enim de justificatione nostra agitur, id est, de ratione, quâ a Deo justi pronunciemur seu pro justis habeamur, & quæritur, num ex operibus id nobis contingat, nulla ad id aptiora esse videntur, quàm ea quæ ipse Deus nobis præscripsit. Ejusmodi autem sine dubio sunt opera legis, quæ etiam post Christum quod ad moralia attinet, firma manent, adeò ut Paulus non dubitaverit affirmare, per fidem, videlicet in Christum, legem non modò non abrogari, sed confirmari. Et Christus ipse dixit, se non venisse ad abrogandam legem, sed ad implendam, id est, perficiendam. Hæc igitur legis opera considerata, ut ab ipso Deo sunt nobis præscripta, & idcirco cum iis comparata, quæ minimè a Deo præscripta fuerunt, sine dubio illis omnibus, quod ad nos justificandos attinet, longissimè sunt anteponenda. Itaque crediderim, verba istius scriptoris ita accipienda esse, ac si dixisset, Iustificatio nostra est ex mera Dei gratia, sine omnibus operibus, non solùm quæ nos ipsi, vel nostra spõte facimus, atque Deo grata esse nobis persuademus, vel humana auctoritate atque consilio nobis sunt præscripta, sed etiam quæ Deus ipse nobis præcepit, atque præscripsit. 48.

Cùm tamen omnium operum.) Hoc non solum hyperbolicè, sed planè minùs verè mihi dictum videtur. Quid enim? An inutiliora sunt legis opera ad nos justificandos, quàm opera, quæ, exempli causâ, in Papatu præter divinum jussum præscribuntur? Iam rationes, quæ subjiciuntur, meo judicio, minùs veræ aut firmæ sunt. Nam quod affirmatur legis opera suâ naturâ non esse bona, pugnat manifestè cum infinitis propè sacrarum literarum locis, in quibus legis præcepta mirificè commendantur & extolluntur etiam post promulgatum Evangelium: pro quibus omnibus satis sit in præsentia locus ille apud Paulum, *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum. Quod ergo bonum est, &c.* Deinde, etiamsi verissimum esset, legis opera non esse suâ naturâ bona; tamen cum de justificatione nostra agitur, istud nihil momenti habet, nisi Iustificari, idem esse dicamus, quod justum, id est, probum fieri, id quod non rectè dici supra ostensum est. Quinetiam, quamvis id rectissimè in ipsa, de justificatione nostra, quæstione diceretur, non tamen quicquam momenti habiturum esset, ad justificandi vim legis operibus adimendam, quòd non essent suâ naturâ bona; satis enim esset, ea esse justa (distinguitur enim in hoc scripto inter justum & bonũ, & justo bonum anteponitur) quod nemo arbitror negare audebit. Verùm, ut jam sæpiùs dictum est, justificari a Deo aliud nihil est, quàm a Deo justum pronunciari, id quod certè fieri ne- 49.

ceſſe eſt,cum legis,quam dedit, præcepta ſervātur,qualiacumque tandem fuerint. Affertur alia ratio,ad juſtificādi vim, legis operibus magis quàm quibuſcunque aliis adimendam,quòd in ſe nullam vitæ promiſſionem habeant: quaſi verò omnia alia opera vitæ promiſſionem habeant. Præterea, cùm,ut in ſequentibus apparebit,non ideò hîc affirmetur,inutiliſſima eſſe legis opera,ad nos juſtificandos,quia ipſa lex,ſive ipſa opera legis per ſe,id eſt,a Dei gratia ſejuncta, nullas vires ſubminiſtrent cuiquam ea perficiendi,ſeu etiam,quòd nemo illa exactiſſimè, ut juſſus eſt, præſtare queat, ſed quia, etiamſi quis perfectiſſimè ea præſtet, tamen nullo pacto juſtificatio inde conſequatur; non video quid huc pertineat,ea non habere ullā promiſſionem æternæ vitæ: niſi juſtificandi verbum pleniore ſenſu accipiatur, ita ut perfectam ab omni peccatorū reatu abſolutionem complectatur,& ſic a morte,peccati pœnâ,liberationem,id quod ſanè apud Paulum ſæpe fieri agnoſco. Atqui, quod pertinet ad ipſam quæſtionem de juſtificatione noſtra,ab ipſo Paulo agitatam, & a nobis eodem ſcopo & ratione agitandam,planè ex accidente eſt, quòd juſtificatio noſtra vitam æternam complectatur, cùm nihil aliud revera quæratur, quàm unde fiat, ut juſti a Deo pronunciemur,ſive ſub novo Teſtamento,ſive etiam ſub vetere; ſub quo tamen, quicquid multi aliter affirment, nulla certa ſpes vitæ æternæ facta populo a Deo fuerat.

50. *Nam ea ejuſmodi fuère.)* Superiùs in operum diſtinctione, commemorata apertè fuerunt mala opera; hîc verò eorum etiam operum fit tacita mentio,quę non modò ſunt mala,ſed mala eſſe,ab iis qui ea faciunt,agnoſcuntur. Ex quo clariùs apparet,quàm immeritò dictum fuerit,legis opera omnium operum inutiliſſima eſſe. Nam & ipſis malis operibus, quæq; mala eſſe ipſi facienti conſtat,hac ratione poſtpoſita fuerunt. Quanquam, cum diſputatur, Vtrùm ex operibus juſtificemur, nullo pacto quæritur de operibus malis,ſed de iis quæ bona ſunt, vel ſaltē non mala, & ſtudio pietatis & rectè operandi facta. Quare ſuperior illa diſtinctio,alia eſſe opera mala,alia bona,alia legis,non ſolùm in eo peccat, quòd bona opera a legis operibus diſtinguit,quaſi opera legis bona meritò appellari nequeant; ſed etiam in eo,quòd malorum operum meminit ac rationem habet,quæ nullo modo ad præſentem quæſtionem pertinent. Neque enim, cum quæritur, utrùm nos noſtris operibus juſtificemur, quamvis inter opera noſtra multa mala inveniantur, id tamen quæritur, utrùm mala iſta opera ad nos juſtificādos pertineant,id enim ſtultè ac perridiculè quæreretur: ſed quęritur ſimpliciter atque in genere, num opera noſtra ſint ejuſmodi, ex quibus ipſis per ſe juſti a Deo pronunciandi ſimus; & reſpondetur, non eſſe ejuſmodi, nempe quia vel multa mala opera inter noſtra opera inveniuntur,vel certè quia non omnino,id eſt,perpetuò atque exactiſſimè (id quod debebamus) ea facimus,quæ nobis facienda erant. Iam non potuit ſuperior illa diſtinctio afferri, tanquam plena diviſio omnium operum, ex quibus deinde ea ſeligerentur,quæ ad præſentem quæſtionem facerent. Neque enim omnia opera,vel bona ſunt,vel mala,vel legis opera, ſi modò licet legis opera a bonis diſtinguere. Multa enim ſunt opera,quæ legis non ſunt, & interim nec mala ſunt,nec bona, quæque etiam ad præſentem diſputa-

sputationem pertinent. Vnde apparet, distinctionem illam non uno vitio laborare. Ista autem opera ea sunt, quæ suprà attigimus, quæ videlicet a Deo non fuerunt jussa, & cùm per se indifferentia sint, ea tamen tanquam Deum ea ratione culturi, eivé obtemperaturi, homines facienda suscipiunt.

51. *Sed esse aliquem.)* Sententia, quæ ex his verbis apertè colligitur, cum sacris literis, cumque manifestissima ratione mihi pugnare videtur, præsertim, si tempora etiam illa complectatur, quæ Christum præcesserunt, si quidem tunc etiam justus ex fide vivebat. Non quòd is, qui legem perfectissimè servâsset, victurus & justus futurus non fuisset, sed quòd hoc per carnis infirmitatem fieri non contigerit, Rom. 8. 3. & hoc illud est, quod Paulus ait, vel potiùs innuit, legem non potuisse vivificare, Gal. 3. 21. & eodem cap. ante dixerat, neminem per legem justificari apud Deum, nempe quia nemo illam perfectissimè servaret. Hanc Apostoli mentem esse, declarant apertè verba proximè antecedentia; in quibus ait, ideo maledictioni obnoxios esse, quotquot sunt ex operibus legis, quia scriptum sit, Maledictum esse, quisquis non manserit in omnibus scriptis in libro legis, ut faciat ea. Constat enim necessariò subaudiendum esse, neminem esse qui id faciat; alioquin Paulus & sacris testimoniis, & sibi ipsi palàm adversaretur; illis passim contestantibus, victurum hominem, qui legis præcepta servaverit, & justum coram Deo futurum, ipso verò affirmante, legem datam fuisse ad vitam, Rom. 7. 10. & legis factores justificatum iri, Rom. 2. 13. Ex cujus verbis eadem epistolâ cap. 3. ubi negat quemquam justificatum iri coram Deo ex operibus legis, liquidò apparet, quo sensu id neget, quia videlicet omnes peccaverunt, & destituuntur gloria Dei, ac propterea gratis justificandi sunt. Nam qui legem perfectissimè servat, is non gratis, sed ex debito justificatur, seu justus pronunciatur. Quid autem absurdius aut iniquius, quàm non pronunciari justũ eum, qui legem sibi datam perfectissimè servaverit? Quamobrem, si verum esset, (de quo mox agemus) post Christum exhibitum eos non justificari, qui exactissimè totam legem Mosis conservent, nisi quiddam aliud præter ea præstent, id non aliunde fieri posset, quàm ex eo, quòd post illud tempus alia lex fuerit lata, & alia præcepta servanda proposita. Quanquam crediderim ego, etiam post Christum exhibitum, eos, quibus lex Mosis lata fuerat, si eam perfectissimè servâssent, justos aliqua ratione apud Deum futuros fuisse, quamvis non ita justos, ut vitæ æternæ participes propter id essent futuri. Nam quod hîc dicitur ex Paulo, causam rejectionis Iudæorũ fuisse, quòd ignorantes Dei justitiam, suâ se justitiâ, quæ legis est, apud Deum justos fieri posse statuerunt; id non ita accipiendum est, quasi Iudæi, quantumvis exactè legem servaverint, rejecti tamen sint, aut pro injustis habiti: sed est intelligendum, eos spretâ Dei justitiâ, quæ scilicet a Deo ipsis per Christi fidem offerebatur, Deum erga se irritâsse, & paratâ justitiâ seipsos privâsse, & omnino interea quæsiisse, ut per legis opera justificarentur, quamvis a peccatis cõtra ipsam legem, immunes non essent, (id quod justitiam suam statuere velle, vocat Paulus) cùm tamen certissimum sit, neminem ex legis operibus justificari posse, qui contra ipsam legem quicquam unquam commiserit.

52. *Credere in Iesum Christum.)* Hoc non est simpliciter atque absolute verum, sicut etiam ipsius Christi verba in loco, qui hîc affertur, ostēdere possunt. Quamvis enim interrogâssent eum Iudæi, Quid faciemus ut operemur opera Dei? tamen ipse non respondit, Hæc sunt opera Dei, sed, Hoc est opus Dei, &c. Quod igitur hoc loco affirmatur, verum est quidem, sed habita ratione vitæ æternæ nobis patefactæ, seu viæ omnium excellentissimæ Deo serviendi.

53. *Paulus manifestum.)* Si discrimen istud ex Pauli sententia verum est, non tamen id ejus verba sonant in ipsis locis qui hîc afferuntur: inter quos nullus videtur discrimen istud apertiùs statuere, quàm is, qui primo loco allatus est, Rom. 3. 21. ex quo tamē nihil aliud certè colligi potest, quàm per Evangelium Deum justificandi rationem quandam proposuisse absque lege, id est, legis, ut ita dicam, præstatione. Sed non idcirco negatur, quin, si quis legem etiam post publicatum Evangelium perfectè servaret, justus ob eam causam coram Deo foret. De reliquis hoc loco prolatis testimoniis, suprà, vel apertè vel tacitè actum est, & ni fallor, ostensum, ex eis non probari, non justificari coram Deo eos, qui legem Mosis servent, & consequenter, non posse simpliciter dici, inde colligi manifestum discrimen inter legis & Dei justitiam. Quod si non simpliciter, sed de certa quadam Dei justitia loquamur, poterit discrimen istud statui, ut postea explicabimus. Et videtur quidem hujus scripti auctor sua verba non de qualibet Dei justitia accipi voluisse, cùm supra proximè, bis cum demonstrativo pronomine eam nominaverit, inquiens, *Illa Dei justitia*, & hæc statim subjunxerit, legis justitiam posse & Dei justitiam appellari: sed interim, cur illa Dei justitia a legis justitia distincta, ita appelletur, quidvé illa sit, fortasse non rectè exposuit, ut paulò post videbimus.

54. *Propterea & Iohannes.)* Iohannes ibi non legis justitiam, sed legē ipsam a gratia & veritate diversam facit. Sed ponamus, legis nomine, legis justitiam vel significari vel contineri, non idcirco diversa erit Dei justitia a legis justitia, quia ab ea gratia & veritas sit diversa. Quid enim impedit, quominus ex gratia, id est benignitate, ac veritate, id est fidelitate, nempe Dei, per Christū præstita, fiat, ut legem servemus, & sic legis justitiam habeamus, quę simul Dei justitia sit, proposita quidem antea populo per Mosen, sed sine auxilio isto ad eam obtinendam?

55. *Est autem illa propria hominum justitia.)* Quòd hic non obscurè Dei justitia hominum justitiæ opponitur, & legis justitia, hominum justitia appellatur, propterea quòd naturā quilibet eam cognoscere potest, non admodum repugno, si modo rectè intelligatur. Verùm apparet, hîc justitiam non pro justificatione, ut tota disputatio postulat, sed pro vitæ sanctitate accipi. Significat quidem sæpe justitiæ nomen, apud sacros scriptores, vitæ sanctimoniam atque innocētiam, sed sæpe etiam justificationem declarat, id est, eam conditionem, ut sic dixerim, humanarum actionum, eamq; divinam voluntatem, ex qua fiat, ut quis justus coram Deo ipso pronuncietur, seu pro justo habeatur: & in hunc sensum accipi hîc debet justitiæ nomen, & porro accipitur in ipsis omnibus locis Pauli Apostoli, suprà ab hujus scripti auctore allatis, præterquam fortasse in eorum postremo,

Phil. 3.

Phil.3.6. Nihil enim impedit, quominus ibi quoque justificationem significet, hæcque sit Pauli sententia, se, quod attinet ad ea quæ lex requirit, ut quis justus pronunciari possit, fuisse inculpatum: quod tamen, ut pleriq; senserunt, non coram ipso Deo, sed coram hominibus, intelligendum esse indicat, quod paulò post ait, nempe v.9. *Non habens meam justitiam, quæ est ex lege.* Nec enim verisimile est, eum suam justitiam vocaturum fuisse, si coram ipso Dei perfectissimè legem servâsset, & ipsiusmet Dei judicio, secundùm legem ab ipso datam, inculpatus fuisset. Vide quæ annotavimus ad verba illa superioris paginæ, *Sed esto aliquem, &c.* circa finem, explicãtes verba Pauli Rom.10. 3. Cæterùm, ut paulò antè dictum est, fateor, legis justitiam etiam perfectissimam, a quadã Dei justitia distingui, id quod probari videtur, ex modò commemorato loco, Phil.3.9. qui versiculus supra afferendus ab auctore hujus scripti fuerat potiùs, quàm 6. & 7. Quanquam, ut diximus, non simpliciter justitiæ legis, sed suæ ex lege justitiæ, divinam justitiam opponit Apostolus; ubi ex ipsius Pauli verbis manifestum est, hanc justitiam eam esse, quæ per fidem Christi est: quæ quidem qualitate quadam, nova Dei justitia erat, id est, si Christi ipsius personam & doctrinam consideres, quò fides ista respicit, at substantiã eadem cum vetere, sub ipsa lege, justitiã. Nam sub lege quoque, ut ante dictum est, & scriptura, tam nova quàm vetus, abundè testatur, fide homines justificabantur, id est, in Deum fiduciã. quanquam non ex aperto & universali ac perpetuo Dei cum ullo hominum genere percusso fœdere, quale sub Evangelio, cum omni humano genere percussum est: sed ex libera, id est, nullo adhuc fœdere ejusmodi adstricta Dei voluntate. Nam ex ipso fœdere, justificationis ratio, omnibus proposita, nulla alia erat, quàm per legis cõservationem; quæ sanè communis & planè cum humano sensu consentiens, justificandi ratio est. Humanus enim sensus omnino dictat, ut si quis velit justus pronunciari, & ea consequi, quæ justorum hominum sunt propria, legem sibi præscriptam perfectè conservet. Alioqui, qui in uno peccat, ut ait Iacobus, omnium factus est reus, id est, quod ad hoc attinet, ut a reatu sit immunis, nihil ampliùs habet, quàm is, qui in omnibus sibi præscriptis peccavit. Atqui pugnant hæc inter se, reum esse, & justum esse. Meritò igitur, quamvis lex servãda, & sic ratio justificationis, per ipsius legis conservationem, a Deo proposita & constituta fuerit, unde justitia hæc divina appellari potest; tamẽ aliam ob causam, humana potiùs quàm divina justitia videtur appellanda: & divina illa demum hac ratione inspecta, dicenda, quæ a Dei misericordia, præter id, quod sensus humanus omnino dictat, proficiscitur, qualis est justitia per Christi fidem, ubi omnibus præteritis, quantumvis magnis & multiplicibus peccatis ac sceleribus gratuitò condonatis, mortis æternæ loco, quam commeriti sumus, vita æterna substituitur, nobisque liberalissimè donatur. At scripti auctor ait, ideò humanam justitiam vocari eam, quæ est ex lege, *Quia naturâ quilibet eam cognoscere potest, nemine docente, aut mandante, cùm quilibet sciat non esse malè faciendum. Non malè facere autem*, inquit, *legis est justitia & charitas.* Ex his verbis apparet, hic justitiæ nomen, ut ante dixi, sanctitatem ac vitæ innocentiam significare; quæ significatio ad præsentem disputatio- 56.

 nem

nem revera non pertinet. Sed præterea nullo pacto admitti potest, sanctitatem, quæ in lege jubetur, omnibus naturâ esse cognitam, nemine docente aut mandante. Refragatur enim huic sententiæ apertè Paulus Apostolus, in verbis illis, cap. 7. epist. ad Rom. *Concupiscentiam non cognovissem, nisi lex dixisset, non concupisces.* Vt pleraque alia taceam, quæ opinionem istam aut convellere, aut certè labefactare possunt. Nam, quod subjungitur quemlibet scire, non esse malè faciẽdum, nullam vim habet, nisi simul quilibet sciat quid sit malè facere; id quod non modò cuilibet, sed ne multis quidem, imò nulli naturâ dari, ita scilicet, ut nihil hac in parte ignoret, & ratio & experientia & denique testimonia non pauca, tam divina quàm humana docent atque testantur. Ad hæc, quomodo quæso affirmare simpliciter quis potest, in lege juberi tantùm ne malè fiat, & hanc esse demum legis justitiam & charitatem, cùm, ut cætera sileam, in lege disertè præceptum sit, ut proximum suum quisq; sicut seipsum amet? Quocirca, quicquid super hoc fundamentum deinceps in hoc scripto ædificatũ est, quòd lex, ne malè fiat, tantùm præcipit ac docet, id omne ruinosum est prorsus, nec ulla ratione subsistere potest.. ut nihil dicam, quanto offendiculo & plerisque Christiani nominis, & Iudæis omnibus, vox ista, si audita fuerit, sit futura. Sed dicet aliquis, nusquam in hoc scripto simpliciter ac disertè dici, legem tantùm præcipere ne malè fiat, imò paulò inferiùs expressè additum esse adverbium *præcipuè*, hoc pacto: *Hoc tantùm præcipuè requirit, ne malè faciamus.* At ego dico, veritatis vim, adverbium illud, eo in loco, scriptori quodammodo extorsisse. Nam alioqui ad suas rationes rectè concludendas, opus est illi simpliciter affirmare, legem, ut ne malè fiat, tãtùm cavere, & idcirco sententias illas indefinitas, apud eum de lege præcipiente, ne malè fiat, universalium vim, ut indefinitarum sentẽtiarum mos esse solet, habere, censendas esse; perinde ac si dictum foret, omnia quæ lex præcipit, eò pertinere, ne malè fiat. Taceo, quòd in ipso Evangelio, multo plura sunt præcepta negantia, quàm affirmantia. Vnde videtur de ipso quoque dici posse, quòd hoc tantùm præcipuè requirat, ne ma[illegible] faciamus. Nam ubi nihil fit, ibi boni quicquam non fieri, scripti hujus auctorem sentire patet ex iis, quæ scripta sunt ab eo infra. Denique non est ista vera, inter legis & Evangelii præcepta, differentia, quòd illa precipuè tantùm ne malè faciamus requirunt hæc verò præcipuè, aut certè non minùs, ut benè faciamus: Sed hæc, quòd in his major & absolutior sanctitas & vitæ innocentia præscribitur, quàm in illis. Et in Evangelio multa censentur esse mala, & prohibentur, quæ in lege, vel non mala, vel bona esse existimantur & conceduntur, aut etiam jubentur.

57. *Quod si illa legis esset Dei justitia.)* Cùm justitiæ nomen, ut vidimus, in hoc scripto, & in hac quæstione, accipiatur pro sanctitate ac vitæ innocentia, quod hic dicitur, non rectè conclusum videtur. Nihil enim prohibet, quin sanctitas & vitæ innocentia in lege præscripta, divina sit prorsus, & tamen peccata contra eam admissa, quibusdam ex Dei benignitate condonentur, licèt in ipsa lege mors statuatur eis, qui contra eam peccent. Verùm apparet scripti auctorem, ut alibi quoque vidimus, vocabuli æquicatione decipi; quod enim hic concludit, rectè conclusum est, si justitia

pro

pro juſtificatione accipiatur, modò ſimul etiam nomen Dei, quod additur,
id eſt epitheton, *Divina*, in potiorem quendam accipiatur ſenſum. Certè
enim, ſi juſtificatio, id eſt, ratio id conſequendi, ut juſti coram Deo habea-
mur, ab ipſo Deo propoſita, ea demum eſt, quæ in lege explicatur, nec alia
apud Deum ipſum eſt potior, malè agitur nobiſcum, qui legem transgreſſi
ſumus; in ipſa enim lege, mors, vel certè maledictio, eam transgredienti-
bus, conſtituitur, nec alia ratio juſtificationem conſequendi in ea explica-
tur, niſi ut quis ipſam legem ſervet.

Hoc enim aſſcribitur juſtitia divina, ut ſontem juſtificet, Rom. 3.) Loci, qui 58.
hîc citantur, non omnes juſtitiæ Dei mentionem faciunt; & qui faciunt,
debent, vel certè poſſunt de ea juſtitia Dei accipi, quæ in promiſſis, ſeu
multò ante per prophetas, ſeu per ipſum Chriſtum factis, ſervandis, conſi-
ſtit. Vnde nova æquivocatio emergit, ſi modò ſcriptor, in vocabulo juſti-
tiæ, ad quæſtionem, quæ hîc agitatur, de Dei & legis juſtitia, reſpexit. ni-
hil enim hæc juſtitiæ nominis ſignificatio ad quæſtionem iſtam. Præterea
hic perſpicuum eſt, juſtificandi verbum, ſua vera ſignificatione accipi, id
eſt, juſtum pronunciandi. Cur igitur idem non ubique fit? Certè hoc
cum iis, quæ ſuperiùs dicta ſunt, non ſententiâ, ſed verbo tantùm conve-
nit.

Igitur iſta juſtitia.) Rurſus hîc in vocabulo juſtitiæ æquivocatio com- 59.
mitti videtur. Cùm enim dicatur, juſtitiam, quam Matth. 5 deſcribit Chri-
ſtus, ex ejus verbis diverſam eſſe conſtare a legis juſtitia, ad quæſtionem, de
qua agitur, ſine dubio is locus accommodatur. Atqui ibi non de juſtitia,
quâ juſtificamur, id eſt, juſti pronunciamur, cujus etiam proximè erat fa-
cta mentio, & cujus explicandæ cauſâ, ipſe locus allatus fuerat; ſed de
ſanctitate ac vitæ innocentia manifeſtus eſt ſermo. Adde, quòd, ſi quis re-
ctè animad vertat, intelliget Chriſtum in illis verbis, *Niſi abundaverit, &c.*
noluiſſe ſanctitatem ac vitæ innocentiam divinam ei opponere, quæ a lege
eſt præſcripta, ſed ei, quâ præditi erant Scribæ & Phariſæi, ut ipſa verba ſa-
tis apertè docent. Quare quamvis apud me nullũ ſit dubium, quin Chri-
ſtus mox in eodem ſermone, vitæ innocentiam, quam Deus a nobis ſub
Evangelio requirit, illi opponat, quæ in lege præſcribebatur, tamen verba
iſta ipſius eò accommodanda eſſe, nequaquam arbitror.

Porrò & Petrus nos hortatus eſt.) Non hortatur, meo quidem judicio, 60.
Petrus eo in loco, ut divinam naturam participemus, ſed ex divinis pro-
miſſis in Evangelio nobis factis, colligit, conſilium Dei eſſe, idque eventu
comprobatum iri, ut divinæ naturæ participes efficiamur. Itaq; non Dei
imitationem in hac vita, ſed beatam tantùm immortalitatem, naturæ di-
vinæ nomine, intelligere eum cenſeo. Nec ſatis cohærere videtur id, quod
hîc dicitur participare divinam naturam, nihil aliud eſſe, quàm Deum imi-
tari, cum eo, quod poſtea ſubjungitur, ſi Chriſtum, in quo Dei imaginem
habemus, imitati fuerimus, nos conſequuturos beatam immortalitatem,
& hanc eſſe naturæ divinæ participationem.

Deſine a malo, & fac bonum.) Si verum eſt, in his Pſalmi verbis, aliud 61.
eſſe facere bonum, quàm deſinere a malo; certè ſatis conſtare videtur, in
lege non minùs præſcriptum fuiſſe ut bona fiant, quàm, ut ne fiant mala.

Cùm

Cùm enim David ibi, si quis vitam & felicitatem consequi velit, requirat, ut ista faciat, videlicet, ut definat seu declinet a malo, & faciat bonū; Moses autem lege proponenda, affirmet, se vitam & felicitatem proposuisse; quis non videt necesse esse, ut in lege, non solùm ut mala non fierent, sed etiam ut fierent bona, præscriptum fuisse?

62. *Quod in disputatione de justitia.)* Philosophi nullum medium statuunt inter virtutem & vitium, cum, ut hîc dicitur, de justitia disputant; si quidem inter hanc virtutem, quæ est Suum cuiq; tribuere, & ejus contrarium vitium, id est, injustitiam, nihil revera est medii, ita ut necesse sit quemlibet secundùm hanc omninis justitiæ significationem, singulatim vel justum vel injustum esse: sed non propterea inter alias virtutes singulas, eisque contraria vitia, vel generatim inter virtutem & vitium nihil medii statuunt. Imò ex Philosophorum sententia, reprehenditur a quibusdam Horatius poëta, qui dixerit, *Virtutum esse, vitium fugere.* Quanquam ab aliis defenditur, ut qui non senserit nihil aliud esse virtutem, nisi vitium fugere; sed tantùm initium virtutis, seu primam ordine virtutem esse, vitium fugere, quemadmodum ejusdem verba ostendunt, quæ statim subjicit, inquiens, *Sapientiam primam esse, stultitiâ caruisse.* Et sanè planè immeritò tacitè in sequentibus verbis hoc loco philosophis tribuitur, quòd satis habeant, si quis nihil mali committat, quamvis alioqui interim otietur; cùm eorum, communi hodie sententiâ, princeps Aristoteles, hominis felicitatem, in agendo secundùm virtutem, ponat.

63. *Hujus intermedia.)* Non apparet, quò referri debeat pronomen, *hujus. Otium, ignavia, inutilitas.* Dum hyperbolas quodammodo auctor scripti sectatur, plerisque videbitur parū aut nihil ab aperta blasphemia (ut vocant) abesse. Et certè, aut ego vehementissimè fallor, aut hujusmodi assertionibus, ut pote prophanissimis & offendiculi plenissimis, penitus est abstinendum. Quod non Mosis tantùm gratiâ dico, cui tam turpis atque adeò scelesta, si verba ipsa spectentur, sententia tribuitur, sed mundi quoque causa, cui eadam asscribuntur. Quandoquidem mundi appellatione hoc loco, non quidem improbi, aut mundanis cupiditatibus irretiti homines, sed Dei vera cognitione carentes, inter quos omnes Ethnici philosophi sunt, sine dubio significantur.

64. *Vt ostenderet illius medii.)* Nusquam, ni fallor, neque in epistola ad Romanos, neque in epistola ad Gal. conatur Paulus ostendere, ideo legem ad nos justificandos esse inutilem, quòd tantùm jubeat, ne fiant mala: sed vel quia ceremonialia & judicialia præcepta, quibus partim ratio expiandi peccata, partim modus ita vivendi, ut justus quis pronunciari posset, non minima ex parte cōtinebatur, jam abrogata esse censebat, & quia propter carnis nostræ infirmitatem, nequaquam contingere animadvertebat (id etiam ipsa scriptura testante) ut quisquam perfectissimè per totam suam vitam legem servaret; id quod omnino necesse erat cuicunque per ipsam legem justificationem consequi volenti.

65. *Ideò adhuc servus est inutilis.)* Atqui Christus discipulos suos Luc. 17. monuit, ut appellarent se servos inutiles, etiamsi fecissent omnia sibi præcepta: quæ sanè sententia, quemadmodum & ex antecedentibus, & toto sermone

sermone liquet, non legis tantùm præcepta, quæ rata videlicet adhuc futura essent, sed omnia (imò hæc præcipuè) quæ Deus per ipsum Christum vel jam illis præcepisset, vel præcepturus esset, complecti, censenda est; id quod etiam ratio, quam Christus subjecit, abundè demonstrat. Inquit enim, eos ita debere de se loqui ac sentire, quia quicquid fecissent, facere debuissent, non autem quia tantummodo a malis faciendis abstinuissent, cæteroqui verò otiosi fuissent. Sed de illis apud Lucam Christi verbis latiùs infra.

Apud hujus mundi sapientes.) Fallacia est in voce mediocritatis, quam enim in pretio sapientes hujus mundi habent, ea est mediocritas simpliciter & absolutè, id est, medium inter extrema, quod mediũ aliud nihil est, quàm virtus, cùm extrema sint vitia. Hanc vero mediocritatem illi etiam, qui secũdùm Deum & Christum sunt sapientissimi, in summo habent pretio, quamvis nomen ipsum mediocritatis, aut simile aliud, in eorum scriptis non inveniatur. Iam mediocritas, quæ hic vituperatur, non est simpliciter & absolutè mediocritas, sed secundùm quid, id est, ipsius virtutis aut vitii mediocritas, vel potiùs medium inter virtutem & vitium; quod genus mediocritatis nemo sapientum hujus mundi commendavit unquam. 66.

Qui Christianus est.) Imò ista ipsa dextra est illud mediũ, quod sapientes hujus mundi a beatis teneri dixerunt. Quid enim tritius Pytagoræ litera, quam vocant? ubi ex tanti hujus mundi sapientis sapientia, duæ viæ tantùm ponuntur, una virtutis, dextra videlicet, quæ ducit ad felicitatem, altera vitii, sinistra, quæ ducit ad miseriam. Quod igitur medium est ratione duorum extremorum, id est virtus ratione duorum sibi adversantium vitiorum, id utriusque simul vitii ratione, seu virtus in genere, respectu vitii, alterum est extremũ, id est dextra quædam via, cùm vitium sit sinistra. Est igitur hîc rursus manifesta æquivocatio, eaque in voce Medii, quæ vel ex eo apparet, quod dicitur, Christianũ medio ire non posse; cùm nullum sit medium, nempe quia medium hîc accipitur pro media quadam via, inter dextram & sinistram, id est, eam, quæ ad vitam, & eam quæ ad mortem ducit. At in illa sententia, Medium tenuêre beati, vox Medium accipitur pro eo, quod est inter duo extrema, quorum utrumque vitiosum est, ut inter prodigalitatem & avaritiam est liberalitas. 67.

Papista medium inter cælum & infernum:) Ad rem facere hoc exemplũ videretur, si adhunc modum explicaretur: Cùm purgatorium sit medius quidam locus, ut papistis placet, inter cælum & infernum, & in hunc locum, ut pote illis convenientem, velint ab initio quosdam ex hac vita migrare, qui postea tamen in cælum evolent. Hinc videtur concludi posse, secundùm ipsos papistas, mediam quandam viam esse inter dextram & sinistram, sive inter bonam & malam, quæ tamen ad cælũ eos perducat, qui eam ingressuri fuerint. Sed hæc speciosa licèt ratiocinatio, sophismate non careret. Cùm via illa, quã secundùm papistas non itur in cælum, nisi per purgatorium, non differat revera ab ea, quæ rectà in cælum ducit; sed tantùm is, qui in purgatorium priùs, quàm in cælum migrare cogitur, pro suis peccatis, temporarias, quas hîc (ut quidem papistæ volunt) debebat, 68.

 pœnas

pœnas non dederit, qui verò rectà in cælum migrat, dederit.

69. *Multa sibi talia media.)* Apertissima hic, & deinceps, est æquivocatio nova, in eadem voce Medium. Neque enim jam sumitur pro media vitæ via, seu pro mediocritate, ut præsens disputatio postulat, sed barbara quadam, vulgata tamen significatione, pro ipsa via simpliciter, ut cum vulgò dicitur, Hoc est medium eundi ad cœlum. Nam quòd mediocritatem hic non significet, ex eo est manifestũ, quod postea dicitur, istos, qui sibi fingũt ista media, multa scelera committere. Præterea animadvertendum est, media ista non posse dici multa, pauca enim sunt omnino, ut etiã ex ipsorum expositione quadam, quæ post modum subjungitur, intelligi potest.

70. *Sic igitur justis lex non est lata.)* Hæc Pauli sentẽtia, quòd justo lex non sit lata, non ita intelligenda est, quasi ad hominem justificandum, ejus conservatio nihil præstare queat. Ex ipsis enim Apostoli verbis patet, ejus sententiam ad Evangelica ipsa præcepta pertinere, quorum conservationem ad nos justificãdos nihil præstare posse, non dixerit unquam ipse scripti auctor, nisi sibi ipsi adversari velit. Pauli autem sententiam ad Evangelica præcepta pertinere, perspicuè docent verba illa, quæ postmodum subjungit, *Et si quid aliud sana doctrina adversatur, secundùm Evangelium gloria beati Dei, quod creditum est mihi.* Cum igitur Paulus legem justo positam seu latam non esse dicit, nihil sibi vult aliud, quàm ipsa nuda præcepta Dei ad justos non pertinere, sed ad injustos; quatenus enim Deus simpliciter jubet aliquid, non sanè eorum qui id faciunt, sed eorum qui non faciunt ratione, id jubet. At verò, quatenus id, quod jubet, facientibus vitam ac felicitatem, quæ idem reipsa est quod justificatio, promittit, ejus decretum ad ipsos facientes seu justos, spectare quis non videt? Quanquam alia esse potest Pauli sententia, nempe divinæ legis minas (ex ipsius tamen Dei benignitate) non pertinere ad eos, qui sanctè atque innocenter vivunt, licèt aliquando labantur, & contra ipsam legem aliquid delinquant (quos scriptura justos appellare consuevit) sed ad eos qui aliquo scelere sunt obligati, quales ipse ibidem ferme enumerat. Vide Gal. 5. 22, 23.

71. *Igitur & Paulus plus tribuit.)* Locus ille Pauli Rom. 5. 7. non solùm differentiam istam inter bonum & justum non probat, sed pro eodem utrumque accipi docet. Manifesta enim est Pauli sententia eo in loco, *Christum pro injustis mortuum esse, cùm tamen vix ullus reperiatur, qui pro homine justo mori velit. Vix inquam, Nam fortasse audeat quis mori pro viro bono.* Itaque quem priùs justum nominaverat, bonum deinde vocat; alioqui non cohærerent illius verba, nec quicquam ad rem loqueretur. Nec quemquã hactenus aliter accipere Pauli verba ista animadverti. Erasmus sanè, qui ex celebrioribus enarratoribus opus illud ferè concinnavit, ad hunc modum verba ista in sua paraphrasi extulit: Atqui inter homines vix
„ ullum reperias tam amicum, ut integri promeritique amici periculum sua
„ morte redimat. Sed demus inveniri, qui pro bono amico fortassis mor-
„ tem non recuset adire, &c.

72. *Sed inutilem.)* Scribendum est, seu esse inutilem, vel, seu non esse utilem.

Paulus

Paulus qui ferè aliud.) Quæ Pauli ſententia ſit,in epiſtolis Rom. & Galat. quod attinet ad juſtificationem ex lege,ſuprà ſatis indicavimus. Porrò, quæ ſcripta ſunt in locis hîc citatis ex epiſtola ad Hebr. hoc tantùm docent,per Chriſti ſacerdotium legale abrogatũ fuiſſe, & tantò præſtantius eſſe Chriſti ſacerdotium, quàm illud ſit, quòd ex legis Moſaicæ præſcripto inſtitutum fuit, quantò Chriſtus præſtantioris fœderis mediator eſt,quàm illud quod in Moſaica lege fuit ſancitum. Cæterùm ad probandam legis inutilitatem, aut inefficaciam in homine juſtificando, loca iſta per ſe nihil momenti fortaſſè habent. 73.

Sed legis opera a juſtificatione excludi.) Quomodo verò hoc intelligere potuit,cum paulò ante dictum ſit,eos, qui divinam juſtitiam habent,legis juſtitiã non deſtitui,id eſt,divinam juſtitiam,legis etiam juſt tiam complecti? Non igitur excludi,ſed non ſatis eſſe legis opera, hîc dicendum fuerat,vel alicubi ſuprà diligentius explicandum,quid apud Paulum ſit, juſtificàri hominem ſine legis operibus, id autem nihil aliud eſt, niſi juſtificari hominem ſine totius legis perfecta obedientia. 75.

Si omnia feceritis.) De hoc loco ſupra ſatis diſputatum eſt, ut oſtenderetur,Chriſti verba,ad ipſius Chriſti præcepta non minus,quàm ad præcepta legis pertinere. Hic tamen addo: Rationem,quam ſuorum verborum Chriſtus ſubjunxit,de qua ante quoque eſt dictum,ejusmodi eſſe,ut ad omnia divina præcepta pertineat. Quis enim negaverit, quicquid Deus præceperit,fieri a nobis debere,ſeu,nos teneri, ad ea omnia facienda, quæ Deus juſſerit,quæcunque tandem illa fuerint. Iam ad hanc obligationem noſtram,ex ipſo Dei juſſu,non autem ex qualitate rei juſſæ proficiſcentem, Chriſti verba referenda eſſe, demonſtrat ſimilitudo ab ipſo allata, domini jubentis,ut ſervus arator,aut paſtor,ex agro rediens, (poſtquam videlicet ſuum ejus diei munus jam abſolverit) non quidem jam diſcumbat,ſed paret ipſi cœnam,ſeſeque præcingat,ut ipſi,donec comederit & biberit,miniſtret. Vbi videri fortaſſe alicui poſſit, ſervum iſtũ,ultra ipſius debitum, domini juſſu gravari; cum tamen revera nemo ſanæ mentis negaverit, ex eo ipſo, quòd ſervus eſt, teneri eum, licet proprium ſuum munus eo die abſolverit, & jam requiete, ac cibo indigeat, quæ juſſit Dominus facere. Neque verò obſtat, quominus Chriſti verba ad omnia Dei præcepta pertineant,quòd alioqui is,qui omnia Chriſti præcepta ſervaſſet,damnaretur, cum ſcilicet alibi ſcriptum ſit, ſervum inutilem coniiciendum eſſe in imas tenebras. Nam quid (rogo) ratio illa,quia quod debueramus facere,fecimus, &c. ad eum ſervum, qui nihil utilitatis domino ſuo attulit, ſive ad ejusmodi inutilem ſervum, qualis fuerat iſte, qui in imas tenebras coniici jubetur? Nunquid iſte,quod debuerat facere,fecerat? quomodo verò? cum dominus ipſe illi dicat, *Oportuit te, &c.* Præterea, an qui fecit quod debuerat,coniiciẽdus eſt in imas tenebras? quid quæſo abſurdius? Nunquid Chriſtus, Lucæ 17. dicere voluit,non ſatis eſſe,ut quis omnia,quæ in lege jubentur,faciat,ut tenebras illas imas vitet,ubi erit fletus,ſtridorque dentium (ut quidem neceſſe eſſet, ſi ſervi inutilis nomen idem ibi ſignificaret,quod Matth. 25.) & non potiùs,ut apertiſſimũ eſt,monere, ne quicquam nobis a Deo præceptum facere detrectemus,neve poſtquam omnia 76.

præcepta fecerimus, nos ipsos efferamus? Abstinendũ est omnino ab istis violẽtibus sacrorum verborum interpretationibus, nec propter unius vocabuli similitudinem, perversæ, nec sibi ipsis consentientes explanationes inducendæ, sed æquivocationes diligenter vitandæ, & ejusdem vocabuli diversæ significationes suis locis observandæ, quod cum in hoc scripto sæpe non fiat, magna inde doctrinæ, quæ in eo traditur, obscuratio oritur, & multa vere alioquin & præclare in eo dicta, falsitatis, & absurditatis suspecta redduntur. Simili autem ratione, responsum volo ad locum Ioh. 15. quod ad servi nomen attinet (nam de verè inutili, ea jam dicta sunt, quæ ostendunt, quo sensu quis, & amicus simul, & servus inutilis vocari possit) quamvis enim servi nomen certo quodam sensu prolatum, ut illum scilicet significet, qui nihil amplius est quàm servus, cum amici nomine non conveniat, tamen in alium sensum acceptum, ut videlicet eum declaret qui servit, & dominum agnoscit, non excluso interea, si quid ampliùs, ratione habita ad eum ipsum qui dominus ejus est, habere inveniatur, nihil vetat, quin idem ejusdem & servus sit & amicus. Hinc Apostoli Christi, qui ab eo non jam servi, sed amici ipsius sunt dicti, passim se servos Christi appellant, ut sunt revera. Nam & Christus, se Dominum ipsorum revera esse ante dixerat, Ioh. 13. Nec quicquàm sane detestabilius, quàm si quis Christianum hominem, quantumvis ipsi Christo carum, præcisé atque absolueé negaret, esse Christi servum. An non enim Christus est omnium Dominus? Ad hæc, si nomen servi, Lucæ 17. Christi respectu, qui videlicet sit Dominus, prolatum est, necesse est, ut is, qui præcipit illa omnia, sit idem Christus. Et sic apparet, scriptoris hujus interpretationem, & locorum in speciem diffidentium, conciliationem admitti non posse, Christum scilicet apud Lucam, nequaquam de præceptis a se datis loqui. Sin autem servi nomen, non ipsius Christi, sed Dei respectu est ibi enunciatum, nihil ista conciliatione est opus, cum apud Iohannem Christus nullo pacto neget, suos Apostolos esse Dei servos. Mitto, quòd apud Lucam Christus revera non ait suos discipulos fore servos inutiles, etiamsi servaverint omnia sibi præcepta, sed ita debere eos sese nominare, seu de sese ita sentire, ubi ad modestiam tutius servandam, & superbiam vitandam, nihil mirum est, hyperbolen aliquam subesse.

77. *Illud denique observa.*) Hæc observatio & coacta, & minus vera, & denique inutilis mihi videtur. Coacta quidem propterea, quòd cum Deus statuerit operibus nostris, quæ hic bona in hoc scripto vocantur, vitæ æternæ præmium (quemadmodum scriptor ipse & fatetur, & contendit) jam agnoscit ea ut nostra. Quod si Deus ipse, ut nostra, ea agnoscit, nimis coactè, ob id quòd Dei servi sumus, non nostra, sed Dei esse dicuntur. Iam dicitur præparasse illa Deus, ut in illis versaremur, non ob eã causam, quòd ipse in nobis sit ea effecturus, sed quod decreverit, ut nos, si salvi esse velimus, ea faciamus. Minus vera porrò isthæc observatio est. Nam si ex eo, quòd Dei servi sumus, sequitur, opera Evãgelica non nostra, sed ipsius Dei esse, ob hanc ipsam causam, multò magis legalia opera, non nostra, sed Dei erunt, cum sub lege multò magis servorum nomen nobis cõveniat, quàm sub Evangelio. Denique inutilis est observatio ista, quia, si bona opera

non

non sunt nostra, sed Dei, hinc constare potest, non esse, cur propter ipsa a Deo quicquam speremus, contra id, quod supra scriptor ostendit, ac proximè constantèr asseruit.

Iustificationem, quæ fit per Christi sanguinem.) Non in eo errant nostri homines, quòd justificationem secundùm literam, non autem spiritualiter intelligant, sed quòd credant, in verbis istis, *per Christi sanguinem,* aut similibus, in hoc de Iustificatione nostra argumento, in sacra scriptura expressis, significari omnino causam (ut ipsi loquuntur) meritoriam, & mediam efficientem, idque propriè, cum tamen ejusmodi verbis, causa tamen, sine qua non (quam vocant) significetur, & Christi sanguinis interventus, in nobis justificandis, simpliciter declaretur. 78.

IV.

Fragmenta de Iustificatione.

De significationibus vocabuli Iustificationis.

VOCABULI Iustificationis tres sunt significationes.

I. Iustificare significat, justum, hoc est, probum & sanctum facere.

II. Absolvere a peccatis, & ab omni condemnatione, & talem pronunciare, qui nunquam peccaverit.

III. Iustum pronunciare, hoc est, talem judicare, qui omninò non debeat condemnari: vel talem pronunciare ac si nunquam peccasset.

Prima significatio non pertinet ad hanc nostram disputationem, & vix in sacris literis invenitur. Vix dico, Quia unus est atque alter locus, ex quo videatur ea probari posse, cum tamen ex illis non probetur. Non pertinere eam significationem ad nostram disputationem, inde apparet, quòd hic non quæritur, quomodo quis justus fiat, sed quid sit, cur ille justus habeatur.

Reliquæ duæ posterioris, habent multum inter se convenientiæ, ita ut in Christiano homine quodammodo confundantur, Potest enim quis pronunciari justus duplici modo: vel quia nihil omninò deliquerit, vel quia pro tali habetur, ac si nihil deliquisset. Secunda autem significatio magis est impropria in hac nostra quæstione, & per accidens vera. Quia scilicet fiat, ut is, qui absolvitur, justificetur etiam. Tertia autem est omnium verissima, & hujus quæstionis propria. Cui etiam ad amussim respondet verbum Hebraicum, quod ubique per verbum justificandi effertur. Est autem verbum hoc justificationis Iuridicum, in quo jure nemo justus efficitur, sed pronunciatur. Apparet hoc ex verbo contrario, Impium facere, hoc est pronunciare, Proverb. 17. 15. Esa. 5. 23. Est autem notandum, quod in ipsa lingua Latina hæc phrasis inveniatur, ut, exempli causa, Ille, facit eum bonum Poëtam, hoc est, prædicat: Fecit me stultum, hoc est, prædicavit me esse stultum.

Quâ ratione nos justi coram Deo pronunciemur, & quomodo fiat, ut nobiscum ita, ut cum justis, agatur?

PRIMÙM opus est, ut a peccatis nostris absolvamur. Nam quærere de prima justificationis nostræ causa, nihil hîc est necesse, cum omnes fateantur, & ratio ipsa fateri cogat, Deum, sicut omnium aliorum bonorum, sic etiam hujus esse primam causam. Verùm opus est quærere de aliis causis, potissimùm verò de præcipua præter primam, & sic de eo, quod semper debuerit esse in nobis, ut justi a Deo pronunciemur. Hoc autem est, & semper fuit, Fides in ipsum Deum. Certum enim esse debet, quòd sive sub vetere, sive sub novo Testamento illi omnes justificati fuerint, & justificentur qui in ipsum Deum credunt, & sic statuendum est, quod attinet ad rei substantiam, nihil differre modum, quo justificati sunt veteres illi ab eo, quo nos justificamur, utrobique enim per fidem in Deum contingit justificatio.

Quare dicatur, Ante legem fidem non extitisse, & tamen per fidem etiam sub lege homines fuisse justificatos?

PAULUS Gal. 3. videtur asserere fidem, hoc est, viam justificationis nostræ per fidem, non extitisse, durante lege, sed tum demum cum Christus advenit; quod propterea dicit, non quia etiam sub ipsa lege non contingeret justificatio per fidem, sed quia talis justificatio, & consequenter peccatorum condonatio ejusmodi, ut ea est, quæ post Christum extitit in ipsa lege, ipsoque vetere fœdere, non continebatur. Imò neque etiam alibi expressè, atque in perpetuum ejusmodi peccatorum condonatio a Deo proposita ac promissa legitur. Videtur enim, quicquid ad talem Dei promissionem pertinet, & in vetere Testamēto scriptum legitur, pro illo quidem tempore spectare ad pœnarum, quæ jam populo propter peccata infligerentur ablationem, & ad exemtionem ipsius populi ex ejusmodi pœnis, non autem ad integram & perpetuam peccatorum condonationem, & ad hunc sensum sunt interpretanda præcipua loca, Deut. 30. Ezech. 18. & 33. & si qua sunt alia similia. Neque quicquam est, quod ad condonationem istam sub vetere Testamento datam, magis pertineat, quàm, multa quæ in Psalmis leguntur, præsertim verò in Psal. 103. Verùm animadvertendum est non posse ex verbis Davidis apertè colligi, Dei promissum, ea de re populo factum & promulgatum, sed tantùm, quid meritò de ipsius Dei clementia & benignitate erga eos, qui illum timent, sperari possit, seu sperandum omnino sit. Additur enim ibi, Recordatur quia pulvis sumus. Hæc scilicet est causa, quare sperari possit, Deum peccata ignoturum se timentibus, non autem quia promiserit.

Quod verò sub lege homines justificarentur per fidem, præter testimonia & rationes supra allatas, illud maximè probat, quod alioqui vix fuisset inventus quisquam, qui justificaretur, justusque a Deo pronunciaretur. Cum lex, quæ fuerat populo proposita, ejusmodi esset, ut dici possit, impossibile fuisse, ut eam homo servaret. Tametsi hoc non ita intelligendum est, ut prorsus ac penitus impossibile fuerit. Alioquin enim Deus, per summum

mum scelus injustitiæ & insipientiæ accusaretur, qui jussisset ab homine id fieri, quod nulla prorsus ratione ab eo fieri posset. Ratio verò hujusce rei, quam conclusimus, & ipsius rationis, quam ad eam concludendam attulimus, hæc est, Quòd exclusâ viâ justificandi per legem, necesse est ad viam justificandi per fidem devenire. Cum inter hæc duo, seu præter illa, nihil sit tertium, quod ad justificationem hominis ullo pacto pertinere possit. Animadvertendum est autem id, quod antea diximus, Quòd justificatio per ipsam legem, requirit omninò perfectam ejus & integerrimam, per totam vitam conservationem. Nam alioquin fieri possit, ut quis possit dici legem servare, etiamsi aliqua in re, quæ ad legis præcepta pertineat, interdum labatur. Imò non modò potest hoc fieri, sed ab iis, qui sub ipso vetere Testamento justi a Deo sunt pronunciati, quanquam non omninò ab omnibus, tamen a plerisque id factum fuisse, & per se verisimile est, & ipsis sacris testimoniis consentaneum. Sed interim isti non per ipsam legem, sed per fidem sunt servati, quatenus Dei præcepta servantes, quamvis interdum laberentur, planè ostendebant, idque reipsâ præstabant, se Deo confidere.

Obedientiam requiri ad fidem, sic probatur.

CERTUM est ex sacris literis, requiri ad hoc, ut quis consequatur apud Deum remissionem peccatorum, & ita coram eo justificetur, ut de illo meritò dici possit, quòd pactum Dei servet, seu Dei mandata faciat, Psal. 103. Non irascitur in perpetuum iis, qui servant ejus mandata. Ex quo consequitur, quòd cum ex testimoniis sacrarum literarum apertè constet, per fidem sub ipso vetere Testamento homines justificatos fuisse, fide ista comprehendi conservationem divini pacti, seu mandatorum Dei. Alioquin enim pugnarent ista inter se, quòd quis per fidem justificaretur, & tamen necessariò ad justificationem requireretur, ut quis Dei pactum servaret, ejusque præcepta custodiret.

Utrum ista fides, quâ veteres justificabantur, continuerit in se aliquomodo fidem in Christum? hoc est, utrum, quemadmodum vulgò creditur, illi propterea justificati fuerint, quia & crederent Christum in mundum venturum, & in eum sperarent?

RESP. Nec revelatum vel indicatum fuit unquam in sacris literis, nec jussi sunt usquam illi veteres, ne dum aliud, sed neque etiam credere Christum venturum. Nam nec invenietur, quòd Deus in fœdere, quod cùm populo suo sancivit, adventum istum futurum Christi promiserit, aut ulla alia ratione universo populo id per Mosen ita patefecerit, ut apertè ab ipso populo intelligeretur. Quod verò apud Mosen scriptum, vel a Mose populo, Dei nomine promulgatum non invenitur, id universum populum, & singulos ex populo, prorsus ac penitus obligare nullo modò potuit.

Necesse est illum, qui Deo vult confidere, credere etiam dictis ejus. Deus autem promisit & dixit venturum Messiam. Ergò oportuit eum, qui se Deo confidere voluit, etiam credere Messiam venturum.

RESP. I.

Resp. I. Non est verum, Deo confidere eum non posse, qui certis dictis Dei non credat. Fieri enim potest, ut causas habeat, vel saltem habere sibi videatur, quare certa dicta, quæ Dei esse creduntur, pro divinis non habeat. Nec ideò non credit, quia credere dictis Dei nolit: sed quia de illis dubitat, vel etiam falsa esse existimat. Non potest enim fieri, ut aliquis credat Deum aliquid dixisse, & tamen eidem credere nolit. Alia est ratio obedientiæ. In hac requiritur actus, qui, quia homini est gravissimus, ideò potest fieri, ut credat Deum aliquid dixisse, & tamen non obediat. Imò potest fieri, ut non obediat, & tamen non nolit, imo conqueratur de se, qui non obediat. Non potest autem quis statuere se, antequam ad actum perveniat, nolle Deo obedire, nisi sit deploratissimus & perditissimus.

II. Nego populo in universum, & semper promissum fuisse Messiam. Potuerunt omnes hoc scire, sed tamen non omnibus hoc fuit promissum. Quæ enim extra fœderis promissa sunt, ea non ad omnes pertinent. Quæ autem a Prophetis dicuntur, non verè sunt ex lege. Hinc Iudæorum magna pars Charaim dicti, Prophetas rejiciunt. Multa poterant dici a Prophetis, quæ non opus erat populum credere.

Quid sit, sub Evangelio non ex operibus, sed ex fide justificari?

HINC jam patere potest, quid sit illud, quòd non per opera, sed per fidem justificemur. Nempe quòd scriptura, cum affirmat, nos per opera non justificari, seu servari, non intelligit hoc tantùm de operibus legis, quamvis Paulus ita videatur loqui, ut operum nomine, in hac sua sententia, opera legis intelligat. Vnde etiam factum est ut non pauci intellexerint, operum nomine, in prædicta sent[illegible]ratione, intelligenda opera ceremonialia legis, non etiam [illegible]runt enim ipsam vocem legis a Paulo additam fuisse, moralis Credide[illegible]a in [illegible]e contenta excluderet, quippe, qu[illegible] propr ipsa opera moratè possent dici opera legis, cum etiam sir[illegible]on omr[illegible] atque absolutien ex parte, ab ipsa ratione dictari videantur. Id quod[illegible], maxima git in operibus ceremonialibus. Ea[illegible]on ratione illa, n[illegible] conti Deus ita jubet, & solo legis præscripto nituntur. Sic, inquam, isti existimarunt, sed falsi sunt, quia totius rei vim minimè animadverterunt, nec perfectè Apostoli scopum sunt assecuti, qui non propterea legis mentionem facit, quod de operibus tantùm in ipsa lege, lege inquā Mosis contentis loquatur, sed quia res illi erat cum Iudæis, qui per legis opera justificari volebant, cum quibus disputans, interim ita loquitur, ut appareat ipsum absolutè intelligere per ipsa opera, quæcunque illa tandem sint, si, ut opera considerentur, neminem justificari. Quod tamē non eam vim habet, ut a causa justificationis nostræ, omninò quæcunque opera, & quocunque modo considerata, excludere velit:

Quare Apostolus dixerit, ex operibus legis neminem justificari.

„ sed sensus ipsius est, ut indicavimus, Nulla esse opera, quæ tanti sint, ut
„ propter ipsorum meritum justificari possimus. Quando scilicet nemo est,
„ qui perfectissimè atque integerrimè per totam vitam ea opera faciat, quæ
„ sive sub vetere sive sub novo Testamento præscripta sunt, id quod tamen
„ omninò requiritur, sive requireretur ad hoc, ut per ipsa opera, tanquam,
„ ejus rei aliquo modo meritoria, justificatio contingeret. Diximus autem,

Aliquo modo meritoria, ut ab ipsis operibus excludamus, non modò absolutum & maximè proprium meritum, quod oritur ex ipsa operum præstantia per se considerata, sed etiam illud, quod minus propriè & respectivè meritum est, quippe, quòd non ex ipsa per se operum præstantia, sed ex solo Dei promisso oritur ac proficiscitur, adeò, ut nemo neque per illud, neque per hoc meritum, suorum operum justificationem & absolutionem a peccatis suis adipiscatur. Vbi considerandum interea est, quòd nihilominus meritò dici potest, & verissimum est, Dari obedientiam, quæ possit dici caussa justificationis nostræ propter Dei promissum, nec tamen dicendum sit, operum meritò tunc justificationem nobis concedi, quippe quòd obedientia ista sub ipso novo Testamento, si omnia præcepta in eo nobis data considerentur, non possit dici perfecta, quamvis Deus pro sua bonitate velit, si eâ præditi fuerimus, nos justificatos pronunciare. Nulla opera sunt meritoria. Obedientia, est causa justificationis nostræ.

Iam quòd Paulus generatim intelligat, opera ipsa per se & propter meritum suum, quæcunque illa tandem sint, non esse causam justificationis nostræ, liquidò videtur apparere ex iis, quæ disputat in initio capitis 4. epist. ad Rom. ubi negat simpliciter atque absolutè, Abrahamum, quem proponit exemplum omnium, qui justificantur, ex operibus apud Deum justificatum fuisse. Vnde quia fortassè hoc durum quibusdam videbatur, addita est in plerisque Latinis exemplaribus vox Legis, ad hunc modum, *Si enim Abraham ex operibus legis justificatus est, &c.* Quod tamen perperam additum fuisse, vel ex eo apparet, quòd Abrahami tempore nondum lex erat. Lex inquã Mosaica, de qua sine dubio sunt accipienda Pauli verba, cum alibi negat, ex operibus legis quenquam justificari. Subjicit autem Paulus ea verba, quæ manifestè doceant, illum non modò de legis operibus, sed de omnibus aliis velle sua verba accipi. Inquit enim, *At operanti merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitum. At non operanti, credenti autem in justificantem impium, reputatur fides ejus ad justitiam.* Ex quibus verbis constat, illũ generaliter negare, ex operibus quenquam justificari. Sed illud tantùm est animadvertendum, quòd ex iisdem verbis apparet, eum operum, seu operandi nomine, intelligere perfectam operum sibi præscriptorum conservationem. Constat inquam ex eo, quòd negat illum, qui justificatur, nihil operari, quod tamen falsissimum est, cum illud tantùm sit verum, quòd is, qui justificatur, etiamsi multum sine dubio operetur, & plus quàm quisquam alius, tamen non omnia & sigula prorsus sibi præscripta opera facit. Per opera legis, omnia opera intelliguntur. Quid sit Paulo operari, Rom. 4.

Quatenus igitur fides operibus opponitur, cum jam statutum sit, opera in hac disputatione intelligi perfectam conservationem mãdatorum Dei, necesse est, ut perfectio ista, minimè ad fidem, qua justificamur, formandam requiratur. Imo ut fides, de qua agimus, perfectione ista careat. Nam alioqui, si ea istam perfectionem contineret, jam non per ipsam fidem, sed per opera justificaremur, aut certè non minùs per opera quã per fidem. Quod tamen disertè Paulus negat, & ita ut totum hoc melius intelligatur, subit explicare, quomodo igitur intelligendum sit, quod Iacobus ad finem cap. 2. suæ epistolæ ait, nos non fide tantùm, sed operibus etiam justificari. Quod & Pauli verbis & nostris planè adversari videtur. Solutio hujus Fides & professio minimè pugnãt. Conciliatio Pauli cum Iacobo.

dubii est facilis, si ea in memoriam revocentur, quæ paulò ante diximus. Cum enim Paulus negat ex operibus nos justificari, considerat opera tanquam meritoria,& sua ipsorum vi hominem justificantia, & consequenter ejusmodi, quibus si ad Dei præceptum examinentur, nihil prorsus desit: at Iacobus operum nomine eam obedientiam intelligit,sine qua Deus hominem sibi carum habere non vult,seu mavis opera ejusmodi,sine quibus dici nequeat,ulla ratione hominem Deo obedire, & interea, si illa adsint, quamvis homo,qui illa facit, dici nequeat perfectissimè Deo obedire: tamen de eo alioquin meritò affirmari possit,& ab ipsa scriptura soleat,eum Deo obedientem esse. Ex hac collatione, istorum duorum Pauli & Iacobi locorum,& sententiarum,manifestum est, quemadmodum ad justificationem nostram non requiritur necessariò, perfecta obedientia mandatorum Dei, sic ad eandem justificationem omninò requiri, ut Dei mandata ita conservemus, ut meritò dici possit, nos Deo obedientes esse, & propterea cùm Paulus affirmat, nos per ipsam fidem justificari, fidem intelligere,qua obedientia ista contineatur,& vicissim apparet, satis esse, si obedientia nostra mandatorum Dei, ejusmodi fuerit,ut meritò affirmari possit,nos fide,nempe in Christum,sive in Deum per Christum,esse præditos; hoc est,nos Christo,sive Deo per Christum,confidere. Hinc autem proficiscitur omninò, summa consolatio nostra, cum videmus, Deum summo jure nobiscum non agere, & cum cognoscimus lapsus ac fragilitates nostras,imperfectionesque multas, quæ in nobis sunt, quando illæ non possunt efficere, ut de nobis affirmari nequeant, quod Christo confidamus, non habere talem vim, ut justificationem nostram quicquam impediant.

Vsus hujus testimonii.

Tantùm interim nobis curandum est, ut omnibus veribus conemur nihilominus,ne quicquam tale in nobis sit,alioqui nisi id conati fuerimus, jam non per fragilitatem nostram,sed per malitiam; non nobis invitis,sed consultò ac volentibus nobis ipsis, fieri statuetur, ut peccata ista & lapsus admittamus, unde consequetur, nos minimè justos pronunciatum iri a Deo.

Cautio adjecta.

Via salutis recta Media quæ sit.

His ita expositis,apparet simul, recta atque indubitata salutis nostræ ratio. Quæ media est inter duo extrema, ad quorum alterutrum facilè de nostrâ naturâ ducimur. Vnum extremum est,si quis statuat,necesse esse ad justificationem & consequendam & conservandam, nunquam quicquam peccare,quod sanè extremum,id est,sic statuere, planè vitiosum est ac falsum. Falsum, quia multis sacrarum literarum locis apertè adversatur, & cum ista ratione salutis nostræ pugnat, quam nos modo ex sacris testimoniis depromtam exposuimus. Vitiosum autem & periculi plenum. Quia vel hominem ad desperationem facilè adigit, cum agnoscit, quemadmodum reverâ omnibus contingere solet,se non perfectè Dei Christiq; mandata servare, vel eò impellit, ut quis credat se nihil peccare, nec unquam quicquam adversus Christi mãdata delinquere, cum tamen & sæpius peccet,& multa faciat,quæ cum Christi mandatis pugnant; quod duplici ratione contingere potest: vel quia scilicet non sentiat se id facere,quod tamen facit, vel quia sibi ipsi miserrimè imponens, non credat esse peccata, seu delicta adversus mandata Christi,ea,quæ tamen omninò sunt.

Extrema viæ salutis quæ?

Confutatio prioris.

Alte-

Alterum est extremum, quod vulgò receptum est, non sine summa animarum pernicie, videlicet, ad justificationem nostram nihil prorsus bona opera pertinere, nisi quatenus sunt ipsius justificationis effecta. Vbi, qui ita sentiunt, coguntur fidem, quâ justificamur, ejusmodi intelligere, quæ quatenus ad substantiam suam, sive essentiam ac formam, bona opera non requirat. Ex quo consequatur, ut quando certum est, per fidem nos justificari, omninò eveniat, ut isti censeant justificatum esse hominem, etiam antequam boni quicquam faciat, licèt postea sit facturus. Quod adversatur totum sacræ scripturæ: quæ, ut alia taceam, apertè contestatur, sine pœnitentia non consistere, neque existere, peccatorum nostrorum remissionem. Cum & verissimum sit, & isti ipsi id agnoscant, & fateantur, justificationem nostram aliud nihil reipsa esse, quàm remissionem peccatorum nostrorum. Confutatio posterioris.

Ex his quæ hactenus dicta sunt, satis intelligi potest, etiamsi verissimum sit, quemadmodum scriptura apertissimè testatur, nos per mortem Christi, perque sanguinis ejus fusionem servatos esse, nostraque peccata deleta fuisse, non tamen hoc ipsum credere, esse eam fidem in Christum, quâ ut sacræ literæ docent, justificamur, id quod multi & olim putarunt, & hodie putant, adeòque firmiter credunt. Longè enim aliud est, istud credere, &, sub spe vitæ æternæ, ab ipso consequendæ, Christo obedire, quod necessariò requiri ad justificationem nostram, antea a nobis & dictum & demonstratum est. Non incidissent autem isti in tantum errorem, si rectè intellexissent, quid sit Christi sanguine peccata nostra deleta fuisse. Nam hoc ipsum rectè intellectum, ut a nobis supra expositum fuit, nempe ut sit, Christum sanguinis sui fusione adeptum esse potestatem, nos a morte vindicandi, quâ re, peccatorum nostrorum perfecta atque integra remissio continetur, & simul sit, per eandem Christi sanguinis fusionem factum esse, ut Christo obediamus, atque ut spiritus sanctus loquitur, purgatam habeamus conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi, hoc inquam ita intellectum, & cum eo junctum, quòd illa suprema Christi potestas, quæ salutis nostræ media causa est, non pertinet, nisi ad illos, qui ipsi Christo obtemperaverint, ut intelligitur ex eo, quod legitur Hebr. 5. 9. satis apertè unumquemque monet ac docet, nullo modo fieri posse, ut fides in Christũ, quâ justificamur, sit credere, quod per ipsius sanguinis fusionem deleta fuerint peccata nostra, sed formam atque essentiam fidei in Christum esse, ejus præceptis obedire.

Iam ex his omnibus potest apparere, quemadmodum in ipsa rei summa convenit modus justificationis sub vetere Testamento, cum modo justificationis sub novo, quatenus utrobique per fidem in Deum, illa contingit; sic in hac ipsa re, esse insignem aliquam inter utrumque Testamentum differentiam, nempe, quod sub novo Testamento requiratur, ac necessarium sit, confidere Deo per Christum. Quod quatenus ad id attinet, quod diximus per Christum, sub vetere Testamento, neque necessarium fuit, nec porrò in quoquã fuisse ullã ratione dici potest. Continet enim hoc quod dicimus, *Per Christum,* duo maximi momenti, quæ sine dubio sub vetere Testamento non fuerant. Nam cum dicimus, *sub novo Testamento, oportere con-* Similitudo & dissimilitudo justificationis sub vetere & novo Testamento.

Quid sit Credere in Deum per Christum. *re confidere Deo per Christum,* primum idem est, ac dicere, oportere nos non Deo tantùm, sed etiam ipsi Christo confidere. Quemadmodum ipse Christus monet discipulos suos apud Iohannem in ipso initio cap. 14. Deinde ex hoc alterum consequitur, quòd debeamus non modò ea præcepta servare, quæ sub vetere Testamento a Deo data sunt, neque per Christum fuerant abrogata, sed etiam præcepta omnia, quæ illis idem Christus addidit. Neutrum autem istorum, vel necessarium sub vetere Testamento fuisse, vel etiam ab ullo factum esse, id evidentissimè probat, quòd Christus nondum extitisset, & sic multa prorsus præcepta legi illi, quæ sub vetere Testamento lata fuerat, addidisset.

Quare fidei, quæ est assensus merus, tribuatur salus?

EST autem animadvertendum, quòd non pauca sacra loca, possunt nobis occasionem præbere, non benè intelligendi, quid sit fides in Christum, quâ justificamur, & existimandi, Pontificiorum sententiam esse veram, quæ habet, quòd fides ista sit, adhibere assensum illis quæ a Deo dicuntur. Quanquam enim ipsi hoc ita intelligunt, ut adhibeatur assensus vel explicitè, vel saltem implicitè omnibus, quæ divinitus dicta aut scripta sunt, id quod non potest probari ex locis istis, de quibus loquimur: tamen ad confirmandam aliquo modo ipsorum sententiam, videntur pertinere, propterea quod ex illis colligitur, nos justificari, si aliquid credamus, quod a Deo dictum fuerit. Omittemus autem hic loqui, de celeberrimo illo loco ad Rom. 4. Vnde videtur probari, Abrahamum propterea justificatum fuisse, quia crediderit Deo, sibi Isaacum promittenti. Nam de loco isto uberrimè a nobis est explicatum in Disputatione de Servatore. Quamvis & de illis, de quibus hic acturi sumus, aliquid est ibi dictum, sed plenius aliquantò de iis agi nunc poterit. Sumemus autem tanquam præcipuum locum; pro uno loco ponentes id, quod non semel tantùm in novo Testamento legatur, licèt non iisdem verbis, quòd scilicet, *Qui credit Iesum esse Christum Dei Filium, is habet vitam æternam,* ut legitur apud Iohannem in fine cap. 20. Nam certè istud credere, aliud nihil est, quàm assentiri esse verum aliquid, quod Deus dixit, seu testatus est, quemadmodũ & res ipsa apertè docet, & intelligitur ex eo, quod scriptum est apud eundem Iohannem tum in Evangelio, tum etiam in prima epistola, & in epistola quidem cap. 5. v. 10. ubi ait, *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in se. Qui non credit Filio, mendacem facit Deum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus, de Filio suo.* Hic apertè habetur, quòd qui non credit in Filium Dei, non credit Deo, & quòd Deus testificatus est, de Filio suo. Id autem quod intelligit Apostolus Deum testatum esse de Filio suo, sine dubio est, ejus Filium, id est, Iesum Nazaræum esse Christũ, quemadmodum ex pluribus aliis illius epistolæ locis clarissimum est, ubi sæpius inculcatur, & ad id probãdum videntur omnia dirigi, Iesum esse Christum. Considerandum est, quod attinet ad explicationem illius loci, Ioh. 20. Quòd propterea tribuitur isti credulitati, ut sic dixerim, seu fidei, si ita loqui velimus, quòd Iesus sit Christus Filius Dei, vitæ æternæ adeptio, & consequenter justificatio nostra, ob eam causam, quòd nemo id credere potest,

quia

quin ipsi Christo confidat, eique obediat. Nam cũ Iesus, qui dicitur Christus, si illi confisi fuerimus, & obedi verimus, promisit vitam æternam, nullo pacto fieri potest, ut credamus, eum istud verè dixisse, quin illi confidamus, eique obediamus. Atqui nemo credit unquam, Iesum esse reverâ Christum Dei Filium, quin simul persuasissimum habeat, eum & hoc, & quicquid unquam dixit, verè dixisse. Quod autem, si hoc nobis persuadeatur, non possit fieri, quin illi confidamus, eique obediamus, ex eo patet, quòd fieri nequit, ut quis prudens, sciens, vitam æternam aspernetur. Est enim vita æterna, omnium rerum quæ excogitari possunt, desiderabilissima, atque ejusmodi, ut ipsa natura nos cogat, ad illam vehementissimè cupiendam. Est igitur agnoscendum, quòd Iohannes tribuit causæ id, quod reverâ pertinet ad effectum, id est, tribuere fidei, quòd Iesus sit Christus, vitæ æternæ adoptionem, cum tamen reverâ, vitæ, æternæ adeptio proficiscatur a fiducia, quam in Christo collocamus, & ab obedientia, quam ejus præceptis præstemus, quæ sunt effectus fidei ejus, quod Iesus sit Christus. Idem dicendum est de loco ad Rom. 10. ubi justitia, seu justificatio nostra, tribuitur fidei, quòd Deus Christum excitaverit a morte, quod sine dubio res est, quam Deus per ipsius Christi Apostolos, per orbem terrarum publicavit, atque testatus est. Nam hîc quoque causæ ab Apostolo tribuitur, quod est effectus. Credere enim, quòd Deus Iesum a mortuis excitaverit, est causa, & quidem necessaria, si id verè & ex animo creditur, ipsi Deo per Christum confidendi atque obediendi, nempe, quia hoc similiter verè credi non potest, quin simul credatur esse vera ea, quæ per ipsum Christum a Deo nobis promissa sunt, si illi obediverimus, & consequenter ei confidatur, atque obediatur, quæ est vera & proxima causa, quatenus ad ea attinet, quæ in nobis esse debent, nostræ coram Deo justificationis, ut antea abunde explicatum fuit.

V.

De Fide & operibus, quod attinet ad Iustificationem nostram,

Ex Italicis litteris, ad clarissimum virum N. N.

AD tuas quæstiones, & si per ea, quæ antehac ad te scripsi, satis responsum mihi videtur, tamen conabor adhuc, quoad ejus per me fieri poterit, respondere. Sed prius oportet me repetere, quidnám fidei nomine intelligam, fidei inquam Christi, qua justificamur, ac perpendere, num Christi fides in tota hac disputatione non in unum tantùm sensum accipiatur, ne fortè in homonymian seu æquivocationem incidamus. Et quamquam hoc satis commodè fieri potuisset in responsione ad secundam quæstionem, tamen bene erit, ut id ante omnia fiat.

Dico igitur, fidem Christi, id est, quæ quoquo modo, quãtum ad præsentem disputationem pertinet, ad Christum respicit, duplicem habere significatio-

ficationem. Vna est, cum significat credere, Iesum, esse Christum, Dei Filium, &c. atque hæc fides ad ipsius Christi personam & munus, propriè respicit: accessoriè autem (ut loquuntur) & consequēter, ad ejus præcepta & promissa. Altera significatio est, cum significat confidere Christo, atque hæc fides ad ipsius Christi præcepta & promissa præcipuè respicit: accessoriè autem, & (ut sic dixerim) antecedenter, ad ejus personam atque munus. Ex his duabus non quidem prior sed posterior (cujus rei rationem postea explicabo, cum ad secundam quæstionem respondebo) ea Christi fides revera mihi esse videtur, qua scriptura testatur nos justificari, id est coram Deo pro justis haberi, nobisque nostra peccata condonari, ita ut loco mortis peccati pœna, nobis donētur æterna vita. Hæc siquidem sola res est, quæ pro Dei misericordia, nos illi ad vitam æternam gratos efficit. nempe Christo confidere, eique totum se tradere: id quod reipsa nihil aliud est, quàm ejus præceptis obedire, spe futuræ immortalitatis, quemadmodum breviter explicat Paulus in epistola ad Titum, circa finem secundi capitis. Itaque prior fides quam exposui, non est illa Christi fides, qua revera justificamur, sed eam antecedit, quemadmodum postea dicemus, nec sine hac illa haberi potest. ut etiam fieri nequit, ut civitas aliqua cuipiam regis legato pareat ac speret, si paruerit, se id accepturam, quod legatus iste, vi potestatis sibi a rege concessæ, iis qui paruerint, se daturum promisit, nisi credat, istum revera esse regium legatum, eumque ejusmodi potestate præditum; sic nemo Christo parere potest, immortalitatemque sperare, quam is vi potestatis sibi a Deo concessæ iis, qui paruerint, se daturum promisit, nisi credat eum revera esse Christum Dei Filium, &c. Præterea, quicunque priore hac fide est prędítus, altera carere non potest, cum fieri nequeant, ut quisquam ex animo credat, Iesum esse Christum Dei Filium, &c. ac consequenter sibi persuadeat, eum habere potestatem dandi vitam æternam iis, qui ipsius præceptis obediverint, nec tamen obediat. Alioqui posset quis sua sponte prudens sciens vitam æternam aspernari, quod tamen fieri nullo modo potest. Hinc factum est, ut isti priori fidei Christi, tametsi non ea est, quâ revera justificamur, interdum salus nostra adscripta fuerit, ut Iohan. 20. 31. & alibi. Ex iis, quæ hactenus dicta sunt, intelligi potest, me, cum unà tecum affirmo, sine Christi fide non posse quemquam vitam æternam adipisci, etsi utramque istam fidem intelligo, non tamen utramque eadem ratione intelligere, nec ob eandem caussam, nec utrique eodem modo salutem nostram attribuere: sed priori, quatenus prę̀cedit, & secum necessariò trahit posteriorem: posteriori verò, quatenus ea ipsa est revera, quâ justificamur, & Deo ad vitam æternam grati efficimur. Nunc ad tuas quæstiones venio.

I. Prima quæstio est, Hoc posito, quòd sine fide vita æterna nemini possit contingere, qualis & quanta efficacia, aut pars caussæ efficientis justificationis nostræ, per me operibus tribuatur, antecedentibus & subsequentibus fidem, quando (ais) ad vitam æternam consequendam nihil momenti ipsa habent. Hícque me mones, ut apertè loquar, & nimias subtilitates ne persequar. Qua in re id tibi in memoriam redigendum putavi, complures paralogismos atque sophismata, nec retegi, nec dissolvi posse sine magnis

ſubtilitatibus, quæ numquam ſunt nimiæ, dum modò veritatem contineant, & ad rem omnino faciant.

Iam verò apertè ac diſtinctè loquendo, Reſpondeo, me, quod ad opera attinet, quæ fidem antecedunt, nullam eis efficaciam ad vitam æternam juſtificandi tribuere. Nec ſanè poterat a me aliud reſponſum expectari, cum concedam ſine Chriſti fide nemini vitam æternam poſſe contingere. Quod tamen eatenus intelligi volo, quatenus ſub novo Teſtamēto ſumus, nobiſque patefacere Deo eſt viſum. De eo enim tempore, quo Teſtamentum vetus viguit, deque Dei arcanis nihil loquor. Poſſunt quidem opera, quæ fidem præcedunt, quempiam aliqua ratione Deo gratum efficere: verùm non ſatis ſunt, ut quis æternam ſalutem conſequatur, eaque ratione juſtificetur, & Deo ſit gratus, quam hoc loco intelligimus. Vt evidenter colligitur ex his duobus locis cum antecedente hiſtoria conjunctis Actor. 10. v. 34. & 15. 14. Porrò, quod attinet ad opera, quæ Chriſti fidem ſubſequuntur, ſi de vera & propria ſubſecutione loquimur, ita ut opera ſint quiddam re ipſa a fide diſtinctum, hæc Chriſti fides, in quæſtione tua, nihil aliud erit, quàm prior illa fides, hoc eſt, Credere Ieſum revera eſſe Chriſtū Dei Filium, &c. opera verò erunt reipſa poſterior illa fides, hoc eſt, ipſi Chriſto confidere. Quamobrem hæc opera, ex iis, quæ initio ſunt dicta, efficaciam habebunt juſtificandi coram Deo ad vitam æternam, non quidem ut opera, ſed ut fiducia, quæ per Chriſtum in Deo collocetur, & quia Deus pro bonitate ſua ita vult. Nihil autem abſurdi eſt in eo, quòd iſtis operibus, non autem fidei illi, quæ ipſa antecedit, juſtificatio iſta aſſcribatur. Non enim propterea negatur, nos fide juſtificari, ſiquidem jam dictum eſt, & opera iſta aliud nihil reipſa eſſe, quàm fidem, id eſt fiduciam; & fidem illam, quæ eis re ipſa præcedit, non eſſe revera eam fidem, quæ nos Deo ad vitam æternam gratos efficit.

At verò ſi de quadam ſubſecutione loquimur, non vera nec propria, ſed tantùm, (ut loquuntur) per viam intellectus, ita ut opera a fide, re ipſa non diſtinguantur, tunc Chriſti fides, quam opera ſubſequentur, aliud nihil erit, quàm ipſi Chriſto confidere, quod ſine dubio coram Deo juſtificandi vim habet, & conſequenter opera ipſa juſtificant, quatenus executio ſunt ac perfectio, & tamquam forma ipſius fidei. Quocirca divinitus a Iacobo dictum eſt, *Abraham pater noſter nonné ex operibus juſtificatus eſt, offerens Filium ſuum Iſaac ſuper altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus fides conſummata eſt.* Et ſequitur, *Et ſuppleta* (vel potius *impleta*) *eſt ſcriptura dicens, Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam, & amicus Dei appellatus eſt.* Ac tandem fidem, quæ operibus careat, corpori ſpiritu carenti aſſimilat. Vnde conſtat, Opera nequaquam ſimpliciter eſſe fidei fructus, ut vulgò creditur, ſed fidei formæ perfectionem indere, & vitam (ut ſic dixerim) tribuere. Itaque vides, quomodo & cur dicam, opera, quæ fidem ſubſequuntur, efficaciam habere juſtificandi coram ipſo Deo, idque divinarum literarum teſtimonio. Quapropter, cum Paulus negat opera coram Deo juſtificare, ea conſiderat, non quidem ut executionem ac perfectionem, & quaſi formam fidei, id eſt fiduciæ, quæ in ipſo Deo collocetur, per quam Deus hominem juſtificat, nec ut conjuncta cum bo-

Iacob. 2.
Gen. 15.

nitate ac promissis divinis, sed, quemadmodū ex ipsiusmet verbis liquet, ea per se ipsa considerat, atque ut facta, legis divinæ implendæ caussa: ex quo fieret, ut merces daretur non ex gratia, sed ex debito, ac propter vim ac dignitatem ipsorum operum. Nam si quis hac ratione coram Deo justificari velit, oportebit eum numquam ne minimum quidem peccatum, coram ipso Deo committere. Hanc autem non esse rationem justificationem nostræ coram Deo, David (inquit Paulus) satis ostendit, cum ait,

Rom. 4. Psalm. 32. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.* Formalis igitur (ut ita loquar) justificatio nostra coram Deo fuit, & semper erit, propter carnis nostræ infirmitatem, remissio peccatorum nostrorum, non autem impletio divinæ legis, quod Paulus operari vocat. Veruntamen nulli reipsa conceditur remissio ista, nisi Deo confisus fuerit, seque ipsi regendum ac gubernandum tradiderit. Ex quo, quamvis antehac Dei præcepta aut contemneret, aut minimè conservaret, vel etiam nondum perfectè conservet, tamen jure affirmari possit, jam eum Deo obedire. Atque hoc pacto fides,

Iohan. 12. id est, Christo confidere, (qui enim in Christum credit, in ipsum Deum credit) & opera, id est obedientia præceptorum Christi, quæ, ut dictum est, executio ac perfectio, & tamquam forma est ipsius fidei, coram Deo nos justificant, seu potius, ut magis propriè, atque ut scriptura solet, loquamur, Deus per illa, ex illisvé nos justificat, sive per illa ex illisvé justificamur, & consequenter ex Dei gratia ac bonitate, plerimum valent ad vitam æternam consequendam. Atque hæc satis quod attinet ad primam quæstionem.

II. Secunda quæstio est, Vtrum censeam, cum scriptura jubet, ut in Christum, aut Christo, aut per Christum credamus, debere hic præcipuè rationem haberi doctrinæ de operibus ac vitæ innocentia, cum (sic loqueris) prima ac præcipua pars doctrinæ Christi & Apostolorum sit fidem prædicare, id est, quòd Iesus sit Messias, Dei Filius, &c. quemadmodum fecerunt Apostoli omnes, & Iohannes ante ipsos, prius testificantes de Christi persona, deinde de peccatorum pœnitentia, ut apparet in actis Apostolorum, & primo cap. Evangelii Iohannis. Itaque a me quæris, cur, cum Christi doctrina has duas partes habeat, ego velim credere in Christum idem esse, ac credere ejus doctrinæ ad opera spectāti, præsertim cum (inquis) vanum sit opera prædicare, nisi prius prædicetur fides, ex qua omnis operum præstantia ac dignitas pendet.

Respondeo, scripturam, cum jubet nos credere in Christum, id præcipuè jubere velle, ut Christo confidamus, quod quid sit, supra expositum fuit. Hoc autem dico, quia modus ipse loquendi, *Credere in* &c. qui propter Hebræam linguam proprius scripturæ est, id declarat. Nam in eadem scriptura, ad eundem modum sperādi verbum construitur, id est, cum præpositione *In*, veluti Ioh. 5. 45. 1 Tim. 4. 5. nec dubium est, quin hoc verbum ita constructum, significet spem quæ collocetur in, &c. Cum verò scriptura jubet nos Christo credere, id præcipuè jubere vult, ut fidem ejus verbis adjungamus, id est credamus verum esse, quicquid ille dixerit. Quæ interpretatio nulla probatione indiget, cum apud ipsos etiam profanos scripto-

ſcriptores,& in qualibet lingua,hæc ſit ſignificatio propria,verbi Credendi hunc modum conſtructi. Nam quamvis non defuerint viri linguæ Hebraicæ peritiſſimi, ut Bucerus,& Stancarus, qui cenſuerint, idem prorſus in ſacris literis ſignificare, Credere in Deum, quod Credere Deo, ego tamen arbitror eos deceptos fuiſſe, deceptionisque cauſſa apertè a me expoſita fuit,in diſputatione illa mea de Ieſu Chriſto Servatore, in ipſo ferme initio ejus partis,ubi explicatur, quidnam ſit ea fides in Chriſtum, quâ juſtificamur. Poſtremò cum ſcriptura jubet,nos per Chriſtum credere,dico,eam nihil aliud præcipuè jubere velle,quàm ut Deo cõfidamus,eidemvé credamus ex ipſiusChriſti præſcripto,aut ſi mavis,hac ratione,ut Chriſto confidamus,ejusvé verbis fidem adhibeamus. Itaque nullus ex prædictis tribus loquendi modis, præcipuè, aut per ſe ipſum, ſignificat judicio meo, Credere Ieſum eſſe Meſſiam, &c. Id tamen ſignificant, ſeu potius complectuntur acceſſoriè, ut dicitur, & per accidens, quatenus videlicet accidit,ut nemo poſſit Chriſto confidere, aut ejus verbis credere, nec per Chriſtum Deo confidere, aut ejus verbis credere, niſi prius credat Ieſum eſſe Meſſiam,&c. Intelligendum eſt autem hoc prius (ſi de eo loqui velimus quod ſemper eveniat) potius intellectus ratione,quàm reipſa. Quandoquidem facilè fieri poteſt,immo quotidie fit,ut uno & eodem tempore hæc tria exiſtere incipiant, Credere Ieſum eſſe Meſſiam,&, Ejus verbis adhibere fidem, &, Ipſi confidere. Vbi etiam animadvertendum eſt, quòd pariter ratione intellectus priùs Chriſti verbis adhibetur fides, deinde ei confiditur. Etenim ordo perpetuus, ratione intellectus harum trium rerum talis eſt: Primum credimus Ieſum eſſe Meſſiam, &c. Ex quo oritur neceſſariò fides, quam ejus verbis adhibemus, id eſt, ut dictum fuit,firma perſuaſio omnia eſſe vera,quæ ille dixit,cum videlicet fieri nequeat,ut Ieſus ſit Meſſias,&c. & tamen quidpiam non verum dicat. Poſtremò ex hac perſuaſione neceſſariò conſequitur,ut ei confidamus,id eſt, ſpe vitæ æternæ,quam ille ſibi obedientibus promiſit,ei obediamus. Non quidem eam ob cauſſam, quòd fieri nequeat, ut quis cujuspiam verba vera eſſe credat, nec tamen illi obediat, (ſiquidem,exempli cauſſa,fieri poteſt,ut quiſpiam amicum a vita Chriſtiana retrahere conetur,inquiens alioqui fore,ut perſecutionem experiatur, isque amicus hoc verum eſſe credat, non tamen a Chriſtiana vita recedat) ſed propterea quòd ipſa æterna vita, quam Chriſtus ſibi obedientibus promiſit, ejusmodi res eſt, quam nemo prudens ſciens, aſpernari ulla ratione queat, ut ſupra dictum eſt. Ex his autem intelligi poteſt, eam Chriſti doctrinæ partem, quæ præcipuè ejus perſonam reſpicit,poſſe quidem primam appellari,quatenus intellectus ratione,eam partem antecedit, quæ præcipuè ejus præcepta reſpicit, atque promiſſa; ſed non idcirco poſſe, aut debere vocari præcipuam. Verùm præcipuam partem iſtam debere dici,quæ illam ſequitur,ut habet dictum illud, Primum in intentione, ultimum in executione. Quocirca id quod affirmas vanum eſſe opera prædicare,niſi prius prædicetur fides, intelligẽs ſine dubio Fidei nomine,Credere Ieſum eſſe Meſſiam,&c. etiamſi veriſſimum eſſet,nihil tamen meæ ſententiæ adverſaretur, cum fieri omnino poſſit, immo plerunque fiat,ut,quod neceſſariò præcedit, eo quod ſequitur, minùs

præcipuum sit. Idque eo exemplo demonstratur, quod huic rei (ni fallor) valde accommodatum supra attulimus. Nemo enim negaverit, magis præcipuum esse regis legato parére, quàm credere eum esse regis legatum, & tamen necesse est, ut hoc prius fiat quàm illud. An non apertè cõstat, credere quòd sit legatus regis, eò tendere, ut illi pareatur, idque ut finem sibi propositum habere, non autem contra? Ad eundem igitur modũ, etiamsi necessarium foret, ut prædicatio, quòd Iesus sit Messias, &c. antecederet prædicationem obedientiæ, quæ illi debetur, non idcirco sequeretur, credere quòd Iesus sit Messias, &c. obedientiâ, quæ illi debetur, magis præcipuum esse. cum manifestum sit, illud hanc, tamquam finem sibi propositum habere, non autem contra. Nam quis est, qui non clarè perspiciat, propterea nobis prædicari Iesum esse Messiam, &c. ut illi confidamus, eiq; obediamus? Testatur hoc universa sacra scriptura, quæ finem & complementum totius Christianæ religionis, charitatem esse statuit, quæ aliud nihil est, quàm obedientia ista, dicente Christo, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*. Inter plurimos autem locos id apertissimè docet divina illa (ut sic loquar) Christianæ pietatis epitome, de qua ab initio mentionem feci, quæ est apud Paulum Tit. 2. 11. Vbi breviter habetur, quicquid Christus ejusque Apostoli, nos Dei nomine docuerunt, nihil esse aliud quàm vitæ innocentiam cum spe beatæ immortalitatis conjunctam, quod idem est prorsus, ac Christo confidere ipsique obedire inibique concluditur, in hunc eundem finem mortuum esse Christum, videlicet ut nos ab omni iniquitate liberaret, ac bonorum operum sectatores efficeret. At enim ais tu, ex fide omnem præstantiam & dignitatem operum pendere. Hoc, cum Fidei nomine intelligas, credere quòd Iesus sit Messias, &c. non potest tibi ullo pacto concedi, neque hoc usquam innuunt sacræ litteræ. Ex fide quidem præstantia & dignitas operum pendet, si Fidei nomine fiduciam intelligamus quæ in Christo collocetur, & in Deo per ipsum, & ratione intellectus hanc fiduciam ab ipsis operibus distinguamus, quemadmodum in responsione ad primam quæstionem dictum est. Quin immo res planè cõtrà se habet ac tu affirmas. Siquidem, credere Iesum esse Messiam, &c. eatenus præstans res est ac digna, id est, Deo grata, quatenus cum ea fiducia in ipsum Iesum, perque illum in Deum conjuncta est, & ita cum ipsa conjuncta sunt opera, quæ, ut dictum fuit, executio sunt ac complementum, & quasi forma istius fiduciæ. Arbitror autem ea, quæ hactenus à me dicta sunt, satis esse ad demonstrandum, cur, cum de Christi fide verba fiunt, fiduciam potissimùm intelligam, quæ in ipso Christo collocetur, id est reipsa obedientiam præceptorum ejus, sub spe eorum quæ promisit; atque affirmem, hanc fidem, esse illam Christi fidem, quâ revera justificamur, non autem persuasionem illam, quòd Iesus sit Messias, &c. quamvis & Iohannes, & Apostoli in suis concionibus apertè de dignitate personæ Iesu verba fecerint, ac testati fuerint, Iesum esse Messiam, &c. quod tamen judicio meo non fecerunt (præsertim verò Iohannes) ea ratione, qua tibi videtur; nihil tuam opinionem juvãtibus iis testimoniis, quæ ad eam confirmandam indicasti, quæ plenioris explanationis ac responsionis non indigent; cum jam ostensum sit, aliud esse, rem quampiam esse præcipuam,

quod

quod illud est, de quo agimus, aliud verò primā in ordine, quod est, quicquid ex testimoniis istis de persuasione ista dici potest.

Tertia tua quæstio est. Cum Deus per gratiam peccatorem vocat, datque illi spiritū vivæ fidei, an iste, antequam quidquam operetur, possit coram Ipso Deo esse justificatus. Nam, si (subjicis) hoc concessero, necesse erit, ut omnia istius opera a justificatione excludam, fatearque ea, ut verè (ais) sunt, nihil aliud esse quàm justificationis sequelam, seu appendicem quandam. Hîc autem petis, ut scribam, quidnám his operibus tribuam, & num ea, dignitate atque efficaciā, paria fidei esse censeam, an verò ipsius fidei effecta. III.

Respondeo primùm, me in sacris litteris scriptum non invenire, Deum ex gratia sua peccatorem ita vocare, ut det illi vivæ fidei spiritum, aut certè non eo sensu dictum, quo tu sine dubio intelligis. Nisi enim vehementer erro, nihil dubitandum est, quin tu, per verba ista significare volueris, Deum generatim occulta & arcana quadam ratione, ab Evangelii prædicatione, aut quavis alia patefactione distincta, in eorum quorum ipse vult corda vivam fidem infundere, quæ efficiat, ut Evangelio credant. Hoc, inquam, non invenio. Sed invenio, Deum per verbum suum, omnes quibus id annunciatur, aut quavis alia ratione patefit, ad credendum Evangelio invitare, & consequenter neminem ex istis esse (generatim loquendo) qui credere nequeat. Quod nisi aliud esset, vel ex eo constare posset, quòd ii, qui non credunt, ob hoc ipsum gravissimè puniuntur, Matth. 10. 18. Nec tamen propterea non est fides Dei donum, quemadmodum non propterea ejus, qui ex mera liberalitate aliquid dat, donum censeri non debet, quia videlicet in potestate illius, cui dat, sit positum, id quod datur, nec ne accipere. Fides igitur est Dei donum, eò quòd Deus iis, quibus per Evangelii patefactionem fidem offert, nihil prorsus debet, non autem, quia eam alia ratione in hominum corda infundat. Generatim autem mea verba accipi volo, deque ea fide, quā justificamur, haud sanè ignorās, Deum nonnunquam singulari quadam ratione, aut solere, aut certè posse fidem donare, eamque in cujuspiam cor, quemadmodum ipsi visum fuerit, infundere, eundemque Deum, solere spiritum suum donare, quo in nobis confirmetur, & in omnibus gravioribus periculis corroboretur fiducia, quam in Christo Iesu collocavimus, Ephes. 1. 13, 14. Quamobrem cum Deus hunc spiritum donat, jam is, cui dodonatur, justificatus est coram ipso. Iam enim pœnitentiam iste suorum peccatorum egit, eaq; correxit, idque operatus est, quod ei per tempus & occasiones licuit.

Alioqui nequaquam affirmari posset, cum in Christo fiduciam collocasse. Deinde dico, non posse vivam fidem eam nominari atque ejusmodi, quā peccator justificetur, quacunque tandem ratione eam adeptus fuerit, quæ operibus careat, id est pœnitentia & vitæ correctione. Quinetiam videtur fieri non posse, ut quis vivam fidem, nempe in Christum habeat, nisi prius aliquo pacto pœnitentiam suorum peccatorum egerit. Vt ex eo intelligi potest, quòd Iohannes, antequam quicquam de Christo diceret, pœnitentiam prædicavit, hacque ratione viam ad Christum stravit, quemadmodum apertè docent, Matthæus, Marcus, & Lucas. Nam quod ad Iohannem

hannem Evangelistam attine[illegible] historia istam pœnitentiæ prædicationem, eamque prius fuisse tacitè ponit, non secus atque alia multa ab aliis narrata. Adde, quòd omnino videtur, Christum ipsum & Paulum ejus Apostolum prius pœnitentiam prædicasse, deinde fidem, ut ex his locis colligi potest, Marc. 1. 15. Act. 20. 21. Immò perspicuum est, primum omnium quod & Christus & Apostoli prædicarunt fuisse pœnitentiam, Matth. 4. 17. Marc. 6. 12. Illud certissimum est, non omnia bona opera post justificationem esse, & tamquam ejus appendicem censenda. Quin potius bona opera, quatenus ipsa complementum sunt, & quasi forma fiduciæ, nec reipsa aliud censeri debent, quàm ipsa in Deum fides, ea sunt quibus per Dei gratiam justificamur. Quod autem bona opera non modò appendix quædam justificationis non sint, sed ipsa sint ante justificationem, hinc apparet, quòd justificatio nostra nihil aliud reipsa est, quàm peccatorum deletio. Peccatorum autem deletionem antecedit pœnitentia, & ad Deum conversio, Act. 3. 19. Quæ pœnitentia atque conversio, manifestè nihil nisi correctio vitæ est, & bona opera malorum loco quæ priùs fiebant. Vt nihil dicam, quòd in loco proximè notato, quemadmodum & in compluribus aliis, apparet, peccatorum deletionem & sic justificationem nostram, esse pœnitentiæ ac conversionis, ac consequenter bonorum operum effectum, Petro isthic dicente, *Pænitemini igitur & convertimini, ut deleantur peccata vestra.* Sequuntur quidem etiam bona opera justificationem nostram, sed non ut ipsius appendix quædam. Immo ipsa sunt, quæ conservant justificationem, atque ut continuetur efficiunt. Ea enim deficit, quotiescunque is qui justificatus erat, ad priora peccata revertitur, sic Deo volente, ut quemadmodum ipse bona opera facere est oblitus, ita similiter ejus bona oblivioni tradantur, Ezech. 33. 13. estque istius conditio deterior, quàm ante cum justificationem nondum fuerat adeptus, 2 Petr. 2. 20. &c. Iam igitur ex iis, quæ dixi, satis intelligere potes, quid ego bonis operibus tribuam, ejusmodi videlicet operibus, qualia fieri præcipit Iesus Christus, quæque sub spe æternæ vitæ, ut illi obediatur, fiunt, cum affirmaverim Deum per ipsa nos justificare, id est ea, propter Dei bonitatem ac misericordiam, caussam esse, ut ipse Deus nobis peccata nostra ita condonet, ut vitam æternam largiatur. Sunt, inquam, hujus rei caussa, quatenus quisquis ea facit, talem suorum peccatorum condonationem adipiscitur; qui autem ea non facit, si modò tempus & opportunitatem ea faciendi habeat (nec quisquam antequam ea faciat) ejusmodi peccatorum suorum condonationem minimè adipiscatur. Potes etiam intelligere, quanti illa à me pro fide fiant, & num ea paria, dignitate atque efficacia, fidei esse statuam, an verò ut ejus effecta agnoscam, cum velim, fidem nempe eam, quâ justificamur (de hac enim loquimur) nihil aliud esse, quàm Christo confidere, id quod executioni mandatur, suumque complementum & quasi formam suscipit, cum per spem vitæ æternæ ipsius Christi præceptis obedientia præstatur. Adeò ut inter justificantem fidem & bona opera nullam, nisi ratione intellectus, differentiam constituam, sicut & Scriptura facit, interdum pro obedientia fidem usurpans, easque invicem permutans. id quod Hieron. quoque Osorius inter alios animadvertit,

advertit, & lib.1. de justitia cælesti, a fine folii 21. & deinceps, quosdam istius scripturæ usus locos collegit.

Quartæ quæstionis locum habebit id, quod ais, te nescire, quid mihi velim, cum scribo, oportere potius de iis quærere, quæ in nobis esse debeant, quàm de iis quæ extra nos. Inquis enim in nobis nihil præter condemnationis materiam inveniri posse, extra nos autẽ, omnes salutis nostræ caussas, nisi fortasse persuasum habeam, in nobis aliquod liberum arbitrium esse, aut facultatem, operibus nostris ad cælum perveniendi. IIII.

Ad hoc respondeo, meorum verborum sententiam, quemadmodum ex ipso loco colligi arbitror, ubi ea sunt scripta, hanc esse, quòd cum de justificatione nostra disputetur & quæratur, unde ea proficiscatur, vis præcipua quæstionis, si hinc fructus aliquis percipiendus est, non circa illa versatur, quæ extra nos sunt, sed quæ in nobis, cum scilicet justificati sumus, ut scire possimus, quidnám necesse sit in nobis reperiri, si jure affirmare velimus, nos esse justificatos. & si id in nobis minimè esse, fortè cognoverimus, demus operam ut sit; alioqui falsi ac decepti esse deprehendemur. Nam quod ad illa attinet, quæ extra nos sunt, & tamen justificationis nostræ sunt caussæ, quamvis & digniora & nobiliora, inque ipsa justificatione nostra magis præcipua iis, quæ sunt in nobis, non est cur de eis solliciti admodum simus, quatenus quærimus ut justificemur. Etenim aut ista sunt & erunt, sine ulla nostra cura atque industria, nec necesse est, ut prius in nobis certum aliquid sit; & quid opus est de eis esse solicitum? Aut nec sunt nec erunt sine cura nostra atq; industria, & nisi priùs in nobis certum aliquid sit, & sanè opus est curare, ut istud in nobis habeamus. Et sic apparet tandem vestigationem nostram circa ea esse debere, quæ in nobis inveniantur, cum justificati sumus. Pro majore verò explicatione ac confirmatione eorum, quæ dicta sunt, dico, jam perspicuum esse, magis præcipuam in justificationis nostræ negotio quæstionem de operibus esse ac fide: quæ res in nobis, id est, intra nos sunt: & in quibus voluntas & actio nostra requiritur. Quocirca diligenter primum vestigare debemus, an revera res istæ, sive utraque, sive una tãtùm, & utra (si modò res diversæ sunt) ad nos justificandos pertineat, ac deinde quid sint, aut quales esse debeant, ne erremus, nobisque fortasse videamur, illas habere, cum tamen longè ab eis absimus. Quod enim ad misericordiam Dei attinet, Christique personam unà cum iis omnibus, quæ idem Christus pro nobis fecit & facturus est, quamvis hæ sint veræ & præcipuæ caussæ justificationis nostræ; tamen aut jam illarum sumus erimusvè participes antequam intra nos certum aliquid sit, & sic supervacaneum est de illis cogitare, quatenus per eas justificari velimus. Aut illarum, nec jam sumus, nec futuri sumus participes, nisi prius intra nos certum aliquid sit; & sic de hoc curiosè quærere debemus. Id autem inveniemus tandem nihil præter fidem & opera esse, aut utraq; simul aut alterutrum, si modò, ut dixi, res sunt inter se diversæ. Nec quisquam est, qui neget, eum, qui vera ac viva fide sit præditus, quæ absq; bonis operibus esse nequit, justificatum esse, seu potius per ipsam hanc fidem a Deo justificari. Non igitur absolutè verum est, in nobis nihil prẹter condemnationis materiam esse posse, aut omnes justificationis nostræ caussas

extra nos esse positas, quandoquidem, ut dictum est, viva ac vera fide justificamur, & consequenter ab omni condemnatione liberamur, estque fides prædicta, caussa (ut ajunt) sine qua non salutis nostræ, quæ quidem fides sine dubio intra nos est. Sic enim, ut supra attigi, accipienda sunt verba illa mea *In nobis*, non autem ut significent idem, quod, *In potestate nostra*, quemadmodum fortasse tu ea acceperas, cum ego tamen semper hoc sensu ea extulerim, ut videlicet idem significent, quod *Intra nos*, idque non sine voluntate atque actione nostra. Quòd si hæc voluntas atque actio nullo modo est libera, sed prorsus necessaria existit, adeò ut circa rem hanc, nihil sit in potestate nostra, oleum operamque (quod dicitur) ii perdunt, qui hisce de rebus loquuntur aut scribunt. Verùm ego penitus mihi persuadeo, voluntatem istam atque actionem nostram, aliqua saltem ratione in nostra esse potestate, cum videam id in sacris litteris, ubique passim apertissimè testatum esse, & testimonia, quæ pro contraria sententia afferuntur, nullum pondus ad eam confirman[illegible] habere videantur, cumque apertè cognoscam, sublata prædicta [illegible]e, si ea animadvertantur, quæ hinc necessariò consequuntur, ipsam etiam religionem, & pietatem universam, sublatum iri, & funditus everti. quod ita se habere aliquando fortasse, Deo adjutore, scripto edito demonstrabo. Nec sanè, ut mihi videtur, ullo pacto absurdum est affirmare, in nobis aliquod liberum arbitrium esse, aut facultatem per opera nostra ad cælum perveniendi, quamvis fortasse tibi hoc non modò maximè absurdum, sed horribilis etiam quædam blasphemia videatur; dummodò verba ista rectè explicentur, atque intelligantur. Nihil enim prorsus dubito, quin Deus benignissimus velit, quemcumque, quantumvis perditum antea peccatorem, qui in posterum secundùm Iesu Christi præcepta vivat, ad cælum pervenire; nec similiter dubito, quin ita vivere & Christo Iesu obedire, generatim in eorum omnium potestate ac libertate sit positum, quibus ipse Deus, dignatus est eundem Christum, ejusque Evangelium patefacere.

VI.

Theses de causa & fundamento in ipso homine, ejus fidei in Deum, qua hominem justificari, sacræ litteræ testantur.

I.

HOMO, quantumvis institutione aut consuetudine mala alioqui depravatus, si modò discrimen aliquod habeat recti pravique, id est, quædam recta esse judicet, quædam verò prava: idem necessariò, sic ratione dictante, quæ recta esse censet, facienda, quæ autem prava, vitanda sentit, etiamsi hæc sibi profutura, illa verò obfutura esse existimet.

PERFA-

II.

PERFACILE siquidem fit, ut homo, quod ipsemet rectum esse statuit, si id fecerit, sibi obfuturum esse opinetur, & contrà, profuturum id, quod pravum esse ipsemet judicat. Neque enim homini naturaliter apparet, recta quæ sunt, eadem sibi bona esse, quæ verò prava, mala: idque sapientissimo Dei consilio, ut nimirum & virtuti & vitio, in homine possit esse locus.

III.

NAM cum homini a natura fuerit insitum, ut quæ sibi bona esse putat, hæc appetat, ab iis verò abhorreat, quæ putat sibi esse mala: si quæcumque recta esse arbitratur, eadem sibi bona, quæcumque autem prava, eadem sibi mala esse, naturaliter statueret; idem semper ac necessariò ab iis, quæ prava censet, abstineret, atque ea faceret, quæ recta esse judicat; appetitu videlicet, ac ratione ad eadem perpetuò consentientibus. Atqui, ubi nulla appetitus & rationis pugna est, nec umquam fuit, ibi nullus locus nec vitio, nec virtuti esse potest.

IV.

HAC pugna igitur in homine existente, in ipsius hominis arbitrio positum est, utri parêre malit, appetitui, aut rationi, id est, utrùm malit recta facere & a pravis abstinere, quantumvis hoc sibi obfuturum existimet, an verò ea facere, quæ sibi profutura arbitratur, etiamsi non facienda esse ipsemet censeat.

V.

IAM verò, qui rationi adhærere constituit, is facilè adducitur, ut ex animo credat, esse Deum, seu quendam summum omnium rerum Dominum & moderatorem, eumque recta sectantes, & prava vitantes remunerari. Qui autem appetitu ducitur, is hoc idem, vel nullo modo, vel leviter admodum sibi persuadere potest: quippe quod suo instituo adversetur, quemadmodum alterius favet.

VI.

EX hac porrò firma persuasione, quòd Deus sit, id est, quidam summus omnium rerum Dominus & moderator, quodque is recta sectantes & prava vitantes remuneretur, necessariò, præter voluntatem egregiam recta faciendi & prava vitandi, ipse effectus consequitur; & quia Deus recta fieri, prava autem vitari jubet, idque ut agnoscant efficit, quibuscumque sua præcepta dederit, atque insuper unusquisque per se agnoscit, rectum esse Deo obedire, & pravam non obedire; idcirco necesse est, ut qui ita ut diximus, persuasus fuerit, is a Deo sibi data præcepta faciat eique obediat,

QUONI-

VII.

Quoniam verò perſuaſione iſta & obedientiâ, ea fides in Deum continetur, qua ſacræ, litteræ hominem coram Deo juſtificari teſtantur, jam ſatis ex prædictis conſtare poteſt, quænam in ipſo homine hujus fidei ſit cauſſa & fundamentum, nempe recta faciendi & prava vitandi amor ac ſtudium.

VIII.

Poteſt autem amor iſte atque ſtudium, vel jam adeſſe, antequam homo de Deo ejusque ſibi datis præceptis quidquam audiat, vel per ipſam auditionem excitari. Quòd ſi neutrum contingat, numquam fides in Deum, de qua loquimur, exiſtere in hominibus poterit.

FINIS.